

**ZAVOD ZA PLANIRANJE RAZVOJA
KANTONA SARAJEVO**

**Izvještaj o razvoju Kantona Sarajevo
2013.**

Direktor:

Hamdija Efendić, dipl.ing.grad.

Sarajevo, decembar/prosinac 2014. godine

ZAVOD ZA PLANIRANJE RAZVOJA KANTONA SARAJEVO

Direktor:

Hamdija Efendić, dipl.ing.građ.

Koordinacija i obrada: Sektor za planiranje društveno-ekonomskog razvoja

Jedinica za implementaciju Akcionog plana za strateško planiranje Kantona Sarajevo:

mr.sc. Maida Fetahagić, pomoćnik direktora za planiranje društveno-ekonomskog razvoja

Gordana Memišević, dipl.ecc., šef službe za istraživanje i planiranje

Emina Kašmo, dipl.ecc., stručni savjetnik za istraživanje i planiranje

Uvodne napomene	4
Izvršni sažetak: Pozicija Kantona Sarajevo u Federaciji BIH	6
1. Makro stabilnost	8
1.1. Bruto domaći proizvod	8
1.2. Industrijska proizvodnja	9
1.3. Vanjska trgovina	12
1.4. Izvršenje budžeta	16
1.5. Plaće	18
2. Konkurentnost	21
2.1. Produktivnost	21
2.2. Investicije	23
2.3. Kompetentnost ljudskih resursa	28
2.4. Naučno istraživanje i razvoj	32
3. Zapošljavanje	34
3.1. Zaposlenost	34
3.2. Nezaposlenost	38
3.3. Mala i srednja preduzeća	39
4. Održivi razvoj	43
4.1. Poljoprivreda, proizvodnja hrane i ruralni razvoj	44
4.2. Turizam	50
4.3. Ekologija, energija i obnovljivi izvori energije	53
4.4. Transport i komunikacije	58
5. Socijalna uključenost	61
5.1. Stanovništvo	61
5.2. Socijalna slika	66
5.3. Zdravstvena zaštita	75
5.4. Obrazovanje	79
Pregled tabela	
Pregled grafova	
Pregled karata	
Izvori podataka	

Uvodne napomene

Izvještaj o razvoju Kantona Sarajevo za 2013. godinu radi se u sklopu jedinstvene metodologije akcionog strateškog planiranja u BiH i Federaciji BiH, prema kojoj se izrađuje i Akcioni plan za strateško planiranje i Izvještaj o implementaciji akcionog plana, monitoring i evaluacija.

Izrada godišnjih akcionih planova za strateško planiranje te vršenje monitoringa, evaluacije i izvještavanja na harmonizaciji procesa strateškog planiranja predstavlja nastavak procesa uvezivanja kantona u modularni sistem strateškog razvojnog planiranja u BiH. Proces slijedi principe otvorenog metoda koordinacije (OMC¹), koji se primjenjuje u Evropskoj uniji i koji predstavlja pripremu razvojnih aktera Bosne i Hercegovine svih nivoa vlasti za implementaciju zajedničkih razvojnih ciljeva Evropske unije, kao i ekonomskih i kohezionih politika kada to postane obaveza zemlje određena članstvom u ovu zajednicu.

Zbog kompleksnosti administrativnog uređenja te zbog nepostojanja zajedničkog regulatornog i institucionalnog okvira za podršku strateškom planiranju na različitim administrativnim nivoima, čitav proces uvođenja modularnog pristupa u razvojno planiranje BiH, razvija se postepeno. Ključan je cilj, da u mogućnostima postojećeg pravno-administrativnog okvira uspostavi osnovnu infrastrukturu te razvije osnovne kompetencije za uvođenje EU OMC pristupa ka strateškom razvojnog planiranju te sa time uspostavi podloge za postepeno usklađivanje EU i BiH planskih ciklusa.

Praksa svih novih članica pokazuje, da je proces učenja i prilagođavanja razvojnog planiranja principima razvojnih politika Evropske unije dugotrajan i može potrajati više godina (7-10), pa je potrebno početi što prije, kako bi kapaciteti za absorpciju EU fondova bili pravovremeno izgrađeni. U tom procesu prvi korak predstavlja usvajanje zajedničkog strateškog okvira razvoja i uvođenje otvorenog metoda koordinacije, koji je u BiH započet sa pripremom Strategije razvoja BiH (SRBiH) i Strategije socijalnog uključivanja BiH (SSUBiH).

U cilju implementacije Strategije razvoja BiH i Strategije socijalnog uključivanja BiH na području Kantona Sarajevo, Vlada Kantona Sarajevo je donijela Zaključak o određivanju jedinice za implepmentaciju („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 5/12). Zavod za planiranje razvoja Kantona Sarajevo određen je kao jedinica za implementaciju Akcionog plana za strateško planiranje Kantona Sarajevo. Na taj način Kanton Sarajevo se uključio u funkcionalni sistem razvojnog planiranja u FBiH i BiH.

Rješenjem Vlade KS formiran je i Tim za pripremu i izradu Akcionog plana Kantona Sarajevo za strateško planiranje na 63. sjednici Vlade Kantona Sarajevo održanoj 29.03.2012. godine („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 14/12). Tim za pripremu i izradu APKS čine predstavnici resornih ministarstva Kantona Sarajevo i vanjski saradnici, eksperti za određene oblasti, a struktuiran je prem strateškim ciljevima BiH u tri grupe: I grupa za

¹ Otvoreni metod koordinacije (engl. *“Open Method of Coordination”*, OMC) je osmišljen kao uzajamni proces planiranja, praćenja, poređenja i prilagođavanja nacionalnih politika članica Evropske unije zajedničkim ciljevima. OMC je fleksibilan i decentralizovan metod koji uključuje sljedeće komponente: definiranje zajedničkih ciljeva; izbor zajedničkih indikatora za praćenje realizacija ciljeva; pripremu nacionalnih strateških izveštaja, u kojima države članice definiraju razvojne politike kojima nastoje da ostvare zajednički dogovorene ciljeve; zajednička evaluacija strategija koju provode Evropska komisija i države članice.

makro stabilnost i konkurentnost, II grupa za zapošljavanje i socijalnu uključenost i III grupa za održivi razvoj.

U periodu rada na akcionom planiranju urađeni su ključni strateški dokument kojim, na kantonalnom nivou, podržavaju Strategije razvoja Bosne i Hercegovine i Strategija socijalnog uključivanja Bosne i Hercegovine do 2014. Tako su urađeni slijedeći ključni dokumenti:

- Situaciona analiza Kantona Sarajevo za 2012. godinu;
- Akcioni plan za strateško planiranje za 2013.godinu („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 20/13) koji je polazni dokument jedinstvenog procesa strateškog planiranja koji se provodi na cjelokupnoj teritoriji države Bosne i Hercegovine čija implementacija traje do 2014. godine;
- Izvještaj o implementaciji akcionog plana za strateško planiranje te vršenje monitoringa, evaluacije i izvještavanja o urađenim aktivnostima na harmonizaciji procesa strateškog planiranja Kantona Sarajevo za 2013. godinu;
- Revidirani akcioni plan za strateško planiranje za 2014. godinu;

Navedeni dokumenti su usvojeni na Vladi Kantona Sarajevo i dostavljeni Federalnom zavodu za programiranje razvoja koji je ovlašten koordinirator svih aktivnosti koje se odnose na strateško planiranje razvoja prema Vladi FBiH, odnosno prema kantonima FBiH, te implementator Projekta implementacije Strategije razvoja BiH i Strategije socijalnog uključivanja BiH.

Dokument Izvještaj o razvoju Kantona Sarajevo za 2013. godinu prati ključne pokazatelje razvojnih trendova te oslikava postignute rezultate u okviru strateških ciljeva. U tom smislu daje preglednu sliku događanja u Kantonu Sarajevo i u kom pravcu se kreće razvoj sa predloženim preporukama za unaprijeđenje ukupnog razvoja Kantona Sarajevo prema strateškim ciljevima. Na taj način Izvještaj može poslužiti kao stručna podloga rada Vlade Kantona Sarajevo.

Izvještaj o razvoju Kantona Sarajevo za 2013. godinu je strukturiran prema strateškim ciljevima razvoja utvrđenih razvojnim dokumentima države Bosne i Hercegovine:

- Makro stabilnost
- Konkurentnost
- Zapošljavanje
- Održivi razvoj
- Socijalno uključivanje.

Na početku Izvještaja, Izvršni sažetak pozicionira Kanton Sarajevo u Federaciji BiH.

Izvještaj o razvoju Kantona Sarajevo za 2013. godinu rezultat je rada Jedinice za implementaciju Akcionog plana za strateško planiranje Kantona Sarajevo i Tima za pripremu i izradu Akcionog plana Kantona Sarajevo za strateško planiranje koji je dao poseban doprinos u formuliranju preporuka za dalji razvoj u određenim oblastima, odnosno strateškim ciljevima.

Izradom dokumenta o razvoju završava se jedan ciklus strateškog planiranja koji je u funkciji implementacije strateških opredjeljenja države Bosne i Hercegovine. Kanton Sarajevo nastavlja strateško planiranje, koje je kontinuiran proces, pripremom i izradom Strategije razvoja KS 2014. do 2020., čija je dinamika i metodologija izrade u skladu evropskom praksom i dinamikom strateškog planiranja (Evropa 2020 i SEE 2020).

Izvršni sažetak: Pozicija Kantona Sarajevo u Federaciji Bosne i Hercegovine

Kanton Sarajevo, površinom od 1.276,9 km² jedan je od manjih kantona na području Federacije BiH (površina 26.109,7 km²), zauzima svega 4,9% teritorije Federacije BiH. Sredinom 2014. godine na području Federacije BiH živi 2.336.722 stanovnika. U Kantonu Sarajevo živi 444.851 stanovnik, što predstavlja 19% Federacije BiH.

Uporedni pokazatelji Kantona Sarajevo i Federacije BiH, 2013. godina

Pokazatelji	Kanton Sarajevo	Federacija BiH	Odnos Kantona Sarajevo i Federacije BiH
Površina	1.276,9	26.109,7	4,9
Broj stanovnika	444.851	2.336.722	19,0
Gustina naseljenosti	348,3	89,5	3,9
Stanovništvo ispod 15 godina	69.980	390.115	17,9
Radni kontingent (15-65 godina)	301.456	1.611.718	18,7
Stanovništvo iznad 65 godina	72.983	334.889	21,8
Stopa nataliteta (na 1000 stanovnika)	10,3	8,3	
Stopa mortaliteta (na 1000 stanovnika)	8,8	8,1	
Stopa prirodnog priraštaja (na 1000 stanovnika,)	1,5	0,2	
Broj zaposlenih	123.497	438.593	28,2
Broj nezaposlenih	72.493	391.942	18,5
Radna snaga	195.990	830.535	23,6
Stepen zaposlenosti ukupnog stanovništva (%)	27,8	18,7	
Stepen zaposlenosti radnog kontingenta (%)	41,2	27,2	
Stopa nezaposlenosti (%)	37,0	47,2	
Društveni bruto proizvod u hiljadama KM	6.077.790	16.800.380	36,2
Društveni bruto proizvod po stanovniku - BDP/pc u KM	13.730	7.188	2,0
Prosječna neto plaća u KM	1.029	845	1,2
Broj turista	318.032	575.077	55,3
Vrijednost uvoza (u hiljadama KM)	3.546.353	9.832.913	36,1
Vrijednost izvoza (u hiljadama KM)	916.490	5.547.955	16,5
Stepen pokrivenosti uvoza izvozom (%)	25,8	56,4	
Broj pravnih lica	6.205	20.682	30,0
Prihodi (000 KM)	14.033.672	37.791.292	37,1
Rashodi (000 KM)	13.750.361	36.653.276	37,5
Neto dobit (000 KM)	495.799	1.655.977	29,9
Gubitak (000 KM)	420.612	1.044.525	40,3
Broj učenika osnovnih škola (školska 2013/2014.)	35.946	198.328	18,1
Broj učenika srednjih škola (školska 2013/2014.)	18.841	103.579	18,2
Broj studenata (školska 2013/2014.)	33.949	72.601	46,8
Broj ljekara	1.392	4.519	30,8
Broj stomatologa	272	593	45,9

Posmatrano po starosnoj strukturi stanovništva učešće mlađe populacije u ukupnom stanovništvu Kantonu Sarajevo je 15,8%, a u Federaciji BiH 16,7%. Radno sposobno stanovništvo u ukupnom stanovništvu Kantona Sarajevo ima učešće od 67,8%, a u Federaciji BiH 69%. Stanovništvo iznad 65 godina u ukupnom stanovništvu Kantona Sarajevo učestvuje sa 16,4%, a u Federaciji BiH 14,3%. No, oko 22% stanovništva iznad 65 godina starosti Federacije BiH živi na području Kantona Sarajevo.

Sarajevski kanton sa prosječnom gustinom naseljenosti od 344 st/km² je najgušće naseljen kanton Federacije BiH (gustina 89,5 st/km²), odnosno oko 3,9 puta iznad prosječne gustine naseljenosti Federacije BiH.

Svi parametri vitalne statistike Kantona Sarajevo veći su u odnosu na parametre Federacije BiH. Stopa nataliteta u Kantonu Sarajevo veća je za 2 promila nego u Federaciji BiH, stopa mortaliteta za 0,7 promila, a stopa prirodnog priraštaja za 1,3 promila.

Krajem 2013. godine u Kantonu Sarajevo bilo je 123.497 zaposlenih lica, što je najveća koncentracija (28,2%) radnih mjesta u Federaciji Bosne i Hercegovine (438.593 zaposlenih osoba). Stepenn zaposlenosti ukupnog stanovništva Kantona Sarajevo je 27,8% i veći je nego u Federaciji BiH, 18,7%.

U istom periodu prošle godine na području Kantona Sarajevo bilo je 72.493 nezaposlenih, što je oko 18,5% nezaposlenih u Federaciji Bosne i Hercegovine (391.942 nezaposlenih lica). Stopa nezaposlenosti u Kantonu Sarajevo je 37% i manja je od stope nezaposlenosti Federacije BiH, 47,2%.

Društveni bruto proizvod 2013. godine u Kantonu Sarajevo je 6,1 milijardu KM, što je 36,2% društvenog bruto proizvoda ostvarenog u Federaciji BiH, koji iznosi 16,8 milijardi KM. Prosječno ostvareni društveni bruto proizvod po stanovniku u Kantonu Sarajevo je 13.730 KM, a u Federaciji Bosne i Hercegovine iznosi 7.188 KM. Prema BDP/pc, Kanton Sarajevo je dva puta razvijeniji od prosjeka Federacije Bosne i Hercegovine.

U 2013. godini u Kantonu Sarajevo boravilo je 318.032 turista, što predstavlja 55,3% ukupnog broja turista koji su posjetili Federaciju BiH (575.077 turista).

U toku 2013. godine u Kantonu Sarajevo ostvaren je uvoz u vrijednosti od oko 3,5 milijardi KM, što je 36,1% ukupnog uvoza Federacije Bosne i Hercegovine, koji iznosi 9,8 milijardi KM. U istom periodu ukupan izvoz roba i usluga sa područja Kantona Sarajevo ostvaren je u vrijednosti od 916,5 miliona KM, odnosno 16,5% ukupno ostvarenog izvoza Federacije BiH koji je iznosio 5,5 milijardi KM. Stepenn pokrivenosti uvoza izvozom u Kantonu Sarajevo je 25,8%, i manji je od ostvarenog stepena u Federaciji BiH, 56,4%.

Prema svim pokazateljima poslovanja Kanton Sarajevo ima dominantno učešće u Federaciji Bosne i Hercegovine. Više od četvrtine pravnih lica koja knjigovodstvo vode po kontnom planu preduzeća sa područja Federacije BiH nalazi se u Kantonu Sarajevo. Pravna lica Kantona Sarajevo ostvaruju preko 37% ukupnih prihoda i rashoda ostvarenih u FBiH. Istovremeno, generiraju 40% ukupnog gubitka i oko 30% neto dobiti ostvarene na nivou Federacije BiH.

Na početku 2013/2014. školske godine, na području Kantona Sarajevo je 35.946 učenika osnovnog obrazovanja, što je 18,1% od ukupnog broja učenika osnovnog obrazovanja Federacije BiH (198.328). Škole srednjeg obrazovanja pohađa 18.841 učenik, što je učešće od 18,2% u Federaciji BiH. Na području Kantona Sarajevo upisano je 33.910 studenata, što je 46,8% od ukupnog broja studenata na području Federacije BiH.

U 2013. u Kantonu Sarajevo ima 1.392 ljekara što je 30,8% od ukupnog broja ljekara u Federaciji BiH, odnosno 272 stomatologa ili 45,9% od ukupnog broja stomatologa u Federaciji BiH (593).

Prema navedenim pokazateljima, Kanton Sarajevo na području Federacije Bosne i Hercegovine se pokazuje kao značajno područje koncentracije ekonomskih potencijala (stanovništvo, zaposlenost, nezaposlenost), kao i efekata razvijenosti (stepenn zaposlenosti,

obim vanjsko-trgovinske razmjene). Najveći bruto domaći proizvod po stanovniku u Federacije BiH se ostvaruje u Kantonu Sarajevo. To je najveći obrazovni, zdravstveni i turistički centar u Federaciji BiH.

1. Makrostabilnost

1.1. Bruto domaći proizvod (BDP)

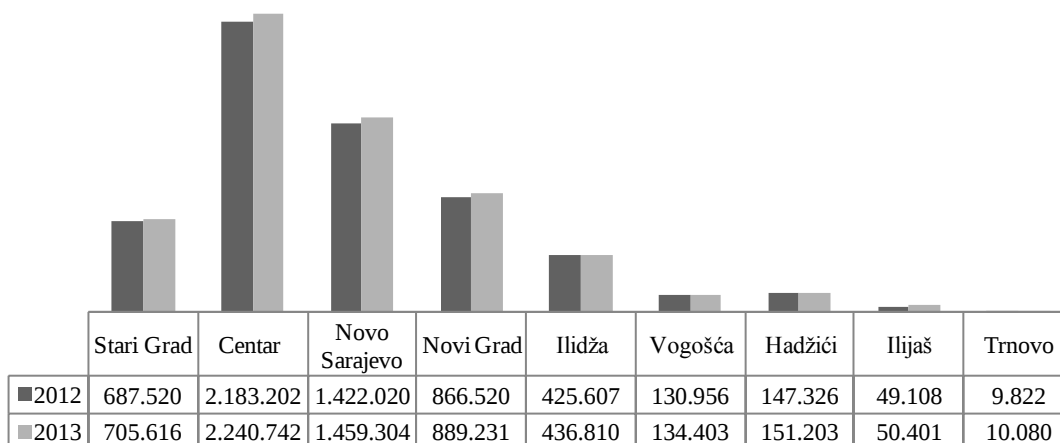
Bruto društveni proizvod je najsveobuhvatnija mjera ukupne proizvodnje i usluga i najautoritativniji vrijednosni pokazatelj nivoa razvijenosti jedne zemlje ili regije.

Ukupan bruto domaći proizvod u Kantonu Sarajevo u 2013. godini iznosi oko 6,1 milijardu KM, što je za 2,6% više u odnosu na 2012. godinu kada je iznosio oko 5,9 milijardi KM. Kanton Sarajevo ostvaruje najveći BDP, odnosno 36,2% ukupnog BDP Federacije Bosne i Hercegovine u 2013. godini.

Tabela 1. BDP u hiljadama KM

Područje	2012	2013
Stari Grad	687.520	705.616
Centar	2.183.202	2.240.742
Novo Sarajevo	1.422.020	1.459.304
Novi Grad	866.520	889.231
Ilidža	425.607	436.810
Vogošća	130.956	134.403
Hadžići	147.326	151.203
Ilijaš	49.108	50.401
Trnovo	9.822	10.080
Kanton Sarajevo	5.922.081	6.077.790
FBiH	16.369.510	16.800.380

**Bruto domaći proizvod Kantona Sarajevo po općinama
u hiljadama KM**

Graf 1.

Općine Centar i Novo Sarajevo ostvaruju preko 60% BDP-a Kantona Sarajevo od čega Centar 37%, a Novo Sarajevo 24%.

Za međunarodne komparacije najčešće se koristi BDP po stanovniku. Ukupan bruto domaći proizvod po stanovniku Kantona Sarajevo u 2013. iznosi 13.730 KM (9.017 \$ ili 7.020 €) i povećao se sa 13.437 KM u 2012., što je za 2,2% više. Ostvareni BDP po stanovniku u Kantonu Sarajevo je skoro dva puta veći od ostvarenog u Federaciji BiH.

Tabela 2. BDP/pc u KM

Područje	2012	2013	Indeks 13/12
Stari Grad	16.284	16.788	103,1
Centar	31.569	32.506	103,0
Novo Sarajevo	19.282	19.768	102,5
Novi Grad	6.907	7.078	102,5
Ilidža	7.044	7.142	101,4
Vogošća	5.146	5.193	100,9
Hadžići	6.481	6.638	102,4
Ilijaš	2.571	2.573	100,1
Trnovo	3.972	3.537	89,0
Kanton Sarajevo	13.437	13.730	102,2
FBiH	7.001	7.188	102,7

Posmatrano po općinama, najveći BDP/pc je ostvaren u općini Centar, iznosi 32.506 KM, i veći je od ostvarenog BDP/pc u Kantonu Sarajevo za 2,4 puta.

I pored vrlo izraženih ekonomskih, finansijskih i socijalnih problema, u Kantonu Sarajevo je zabilježen rast BDP kao i rast BDP/pc. Izražene su velike razilke u nivou BDP/pc po općinama, odnosno najveći BDP/pc je u općini Centar, iznosi 32.506 KM i veći je 12,6 puta u odnosu na najmanji BDP/pc ostvaren u općini Ilijaš, 2.573 KM.

1.2. Industrijska proizvodnja

U Kantonu Sarajevo, u posljednjih pet godina (2008-2013.), industrijska proizvodnja je rasla po prosječnoj stopi od 1,2%, u Federaciji BiH je proizvodnja rasla po stopi od 4,9%. Iz naredne tabele se vidi da je u 2010. i 2011. godini registrovan rast industrijske proizvodnje na nivou Federacije BiH dok je istovremeno u Kantonu Sarajevo zabilježen pad industrijske proizvodnje.

U 2012. godini zabilježeni su negativni rezultati kako u Kantonu Sarajevo tako i u Federaciji BiH. U 2013. godini došlo je do oporavka industrijske proizvodnje na nivou Federacije BiH pa je zabilježen rast od 6,4%, odnosno 7,4% u odnosu na 2012. godinu. Međutim, Kanton Sarajevo i dalje bilježi negativna kretanja u industriji kao jednoj od ključnih djelatnosti privrede. Ostvareni obim proizvodnje u odnosu na godinu ranije bio je za 0,7% manji.

Tabela 3. Indeksi industrijske proizvodnje u KS i FBiH

Područje	2012/ 2011	2013/ 2012
Kanton Sarajevo	93,5	99,3
FBiH	95,7	107,4

U okviru glavnih industrijskih grupacija u Kantonu Sarajevo u 2013. godini u odnosu na 2012. godinu, rast proizvodnje zabilježen je kod kapitalnih proizvoda (37,1%), te intermedijarnih proizvoda (0,2%). Istovremeno je proizvodnja u energetskej industriji bila manja za 13,3%, dok je u industriji trajnih proizvoda za široku potrošnju i netrajnih proizvoda za široku potrošnju ostvaren manji obim proizvodnje za 15% odnosno 4,8%.

Tabela 4. Indeksi glavnih industrijskih grupacija u KS i FBiH

Industrijske grupacije	2013/2012	
	Kanton Sarajevo	Federacija BiH
Intermedijarni proizvodi	100,2	104,0
Energija	86,7	103,5
Kapitalni proizvodi	137,1	137,8
Trajni proizvodi za široku potrošnju	85,0	79,0
Netrajni proizvodi za široku potrošnju	95,2	104,8

Naredna tabela prikazuje indekse industrijske proizvodnje prema područjima i oblastima klasifikacione djelatnosti (KD).

Tabela 5. Indeksi industrijske proizvodnje prema područjima i odjeljcima KD-a u KS i FBiH

Područja KD-a	2013/2012	
	Kanton Sarajevo	Federacija BiH
Vađenje ruda i kamena	-	90,9
Prerađivačka industrija	100,3	110,8
Proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom i plinom	86,9	107,8

U 2013. godini u odnosu na 2012. godinu, na nivou Federacije BiH, došlo je do pada u oblasti vađenja ruda i kamena i to za 9,1% (podaci o ovoj industrijskoj grani za Kanton Sarajevo nisu objavljeni).

Istovremeno je ostvaren veći obim proizvodnje u prerađivačkoj industriji, kako u Kantonu tako i u Federaciji BiH. U Kantonu Sarajevo je proizvodnja prerađivačke industrije bila veća za 0,3% u odnosu na proizvodnju iz 2012. godine, a u Federaciji BiH ostvareni obim proizvodnje bio je veći za 10,8%.

Kada je u pitanju proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom i plinom u Kantonu Sarajevo je došlo do pada obima proizvodnje za 13,1%, dok je na nivou Federacije BiH zabilježen rast od 7,8%.

Indeksi industrijske proizvodnje 2013. u odnosu na 2012. godinu su: kod prerađivačke industrije 100,3%, kod ukupne proizvodnje 99,3%, a kod proizvodnje i snabdijevanja električnom energijom i plinom 86,9% i td.

Od 21 grane prerađivačke industrije Kantona Sarajevo, u decembru 2013. godine u odnosu na prosjek 2012. godine, dvanaest (12) grana zabilježilo je rast proizvodnje, dok je preostalih devet (9) grana ostvarilo manji nivo proizvodnje (ne prikazuju se podaci za uporedne periode).

Tabela 6. Industrijska proizvodnja u Kantonu Sarajevo, indeksi (po KD)

Kanton Sarajevo		XII 2013	I-XII 2013
		0 2012	I-XII 2012
INDUSTRIJA - UKUPNO		117,7	99,3
PREMA GLAVNIM INDUSTRIJSKIM GRUPACIJAMA			
AI	Intermedijarni proizvodi	94,2	100,2
AE	Energija	207,1	86,7
BB	Kapitalni proizvodi	124,2	137,1
CD	Trajni proizvodi za široku potrošnju	87,5	85
CN	Netrajni proizvodi za široku potrošnju	108,1	95,2
PREMA PODRUČJIMA I OBLASTIMA KD-a			
B	RUDARSTVO	10,6	
8	Vađenje ostalih ruda i kamena	10,6	
C	PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA	107,8	100,3
10	Proizvodnja prehrambenih proizvoda	96	
11	Proizvodnja pića	81,2	
12	Proizvodnja duhanskih proizvoda	133,8	
14	Proizvodnja odjeće		
15	Proizvodnja kože i srodnih proizvoda	156,9	
16	Prerada drva i proizvoda od drva i pluta, osim namještaja	88,5	
18	Štampanje i umnožavanje snimljenih zapisa	87,9	
19	Proizvodnja koksa i rafiniranih naftnih proizvoda	90,6	
20	Proizvodnja hemikalija i hemijskih proizvoda	125,4	
21	Proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda i farmace. preparata	114,6	
22	Proizvodnja proizvoda od gume i plastičnih masa	101,2	
23	Proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda	69,8	
24	Proizvodnja baznih metala	4,7	
25	Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda, osim mašina i opreme	103,2	
26	Proizvodnja računara te elektroničkih i optičkih proizvoda	119,8	
27	Proizvodnja električne opreme	192,5	
28	Proizvodnja mašina i uređaja, d.n.	186,1	
29	Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	131,8	
31	Proizvodnja namještaja	87,1	
32	Ostala prerađivačka industrija	117,1	
33	Popravlak i instaliranje mašina i opreme	163,9	
D	PROIZVODNJA I SNABDIJEVANJE EL.ENERGIJOM I PLINOM	208	86,9
35	Proizvodnja i snabdijevanje el energijom i plinom (osim 35.3)*	208	

* Grana djelatnosti 35.3, Proizvodnja i snabdijevanje parom i klimatizacija

Među granama koje su ostvarile rast obima proizvodnje najviše se ističe djelatnost proizvodnje električne opreme koja je svoju proizvodnju povećala za čak 92,5%. Nešto manji rast obima proizvodnje zabilježen je u proizvodnji mašina i uređaja (86,1%), dok su usluge popravke i instaliranja mašina i opreme ostvarile obim veći za 63,9%. Jedina grana u okviru tekstilne industrije za koju su objavljeni statistički podaci jeste djelatnost proizvodnje kože i srodnih proizvoda koja je u 2013. godini u odnosu na 2012. godinu povećala obim proizvodnje za 56,9%. Nakon pada proizvodnje duhana u prethodnim godinama, u 2013. godini ostvaren je rast obima proizvodnje za 33,8%. Djelatnost proizvodnje motornih vozila, prikolica i poluprikolica nastavlja sa trendom rasta svoje proizvodnje i u 2013. godini, gdje je zabilježen rast od 31,8% u odnosu na godinu ranije. Isti slučaj je i sa proizvodnjom hemikalija i hemijskih proizvoda koja iz godine u godinu povećava svoj obim proizvodnje. U 2013. godini ostvareni obim proizvodnje bio je za 25,4% veći u odnosu na proizvodnju iz 2012.

godine. U proizvodnji računara te elektroničkih i optičkih proizvoda zabilježen je rast obima proizvodnje za 19,8%, dok je nešto manji rast proizvodnje od 14,6% registrovan u proizvodnji farmaceutskih proizvoda i preparata. Znatno manji rast proizvodnje od 3,2% i 1,2% ostvaren je kod djelatnosti proizvodnje gotovih metalnih proizvoda te proizvoda od gume i plastičnih masa. Ostala prerađivačka industrija ostvarila je za 17,1% veći obim proizvodnje u odnosu na 2012. godinu.

Proizvodnja baznih metala nastavila je sa negativnim trendom i u 2013. godini. U 2012. godini pad proizvodnje iznosio je 39,1%, a u prošloj, 2013. godini, obim proizvodnje je smanjen za čak 95,3%. Djelatnost proizvodnje ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda u posljednje 3 godine postepeno je smanjivala svoj negativni trend i pokazivala je naznake oporavka, ali je u 2013. godini ponovo ostvarila veliki pad proizvodnje koji je bio za 30,2% manji u odnosu na obim proizvodnje iz 2012. godine. Proizvodnja pića je u decembru 2013. godine u odnosu na prosjek 2012. godine bila manja za 18,8%. U okviru drvne industrije također su ostvareni negativni rezultati. Proizvodnja namještaja je zabilježila 12,9% manji obim proizvodnje u odnosu na godinu ranije a prerada drveta i proizvoda od drveta bilježi pad u proizvodnji od 11,5%. U proizvodnji koksa i rafiniranih naftnih proizvoda registrovan je pad proizvodnje od 9,4%, a kod štampanja i umnožavanja snimljenih zapisa ovaj pad je iznosio 12,1%. Proizvodnja prehrambenih proizvoda svake godine bilježi pad obima proizvodnje u prosjeku za 5% pa je tako bilo i 2013. godine kada je proizvedeno 4% manje proizvoda u odnosu na 2012. godinu.

1.3. Vanjska trgovina

Ukupna vanjsko-trgovinska razmjena Kantona Sarajevo, u periodu I-XII 2013., ostvarena je u iznosu od oko 4,5 milijardi KM što je za 5,5% više nego u istom periodu prošle godine kada je ostvareno preko 4,2 milijarde KM. Vodeći partneri u vanjsko-trgovinskoj razmjeni Kantona Sarajevo i dalje su Hrvatska, Njemačka i Srbija.

Tabela 7. Obim vanjsko-trgovinske razmjene Kantona Sarajevo u 000 KM

Zemlja	2012	2013	Indeks 13/12
Hrvatska	921.582	1.181.551	128,2
Slovenija	257.242	220.219	85,6
Srbija	277.759	363.374	130,8
Crna Gora	46.750	61.163	130,8
Austrija	104.900	107.485	102,5
Italija	315.886	290.418	91,9
Njemačka	534.161	496.003	92,9
Švajcarska	31.791	36.016	113,3
Turska	192.319	158.217	82,3
SAD	44.215	44.612	100,9
Mađarska	64.493	120.158	186,3
Ostali	1.439.971	1.383.627	96,1
Ukupno	4.231.069	4.462.842	105,5

Tabela 8. Obim vanjsko-trgovinske razmjene u hiljadama KM

Područje	2012	2013	Indeks 13/12
Stari Grad	82.069	82.957	101,1
Centar	628.511	584.694	93,0
Novo Sarajevo	1.382.226	1.649.755	119,4
Novi Grad	866.464	841.919	97,2
Ilidža	762.794	810.380	106,2
Vogošća	164.203	166.733	101,5
Hadžići	191.884	189.085	98,5
Ilijaš	152.919	137.320	89,8
Trnovo			
Kanton Sarajevo	4.231.070	4.462.843	105,5
FBiH	15.221.014	15.380.868	101,1

U ukupnom obimu vanjsko-trgovinske razmjene Federacije BiH Kanton Sarajevo učestvuje sa oko 30%.

Posmatrano po općinama, najveću robnu razmjenu sa svijetom ostvaruje privreda općine Novo Sarajevo (1.649 mil.KM) i njeno učešće u ukupnoj robnoj razmjeni Kantona Sarajevo sa svijetom u 2013. godini iznosi oko 37%.

Ukupan uvoz u periodu I - XII 2013. za Kanton Sarajevo iznosi preko 3,5 milijarde KM i veći je za 1,1%, u odnosu na prošlu godinu.

Tabela 9. Vanjska trgovina Kantona Sarajevo - uvoz u 000 KM

Zemlja	2012	2013	Indeks 13/12
Hrvatska	828.067	962.658	116,3
Slovenija	202.979	160.387	79,0
Srbija	194.556	247.720	127,3
Crna Gora	8.690	3.769	43,4
Austrija	92.136	92.488	100,4
Italija	299.178	268.039	89,6
Njemačka	375.105	334.671	89,2
Švajcarska	27.886	31.027	111,3
Turska	125.022	122.651	98,1
SAD	42.143	41.992	99,6
Mađarska	55.335	117.054	211,5
Ostali	1.257.007	1.163.896	92,6
Ukupno	3.508.104	3.546.352	101,1

U 2013. godini najveći uvoz je ostvaren iz Hrvatske 27,1%, zatim iz Njemačke 9,4%, te iz Italije 7,6%.

Posmatrano po općinama najveći uvoz u Kantonu ostvarila je općina Novo Sarajevo, 40,7%, zatim Novi Grad 21,5%, a najmanji Ilijaš, 0,5%.

U ukupnom uvozu Federacije BiH Kanton Sarajevo učestvuje sa oko 36,1%.

Tabela 10. Uvoz u hiljadama KM

Područje	2012	2013	Indeks 13/12
Stari Grad	59.604	62.010	104,0
Centar	468.909	356.112	75,9
Novo Sarajevo	1.285.940	1.443.332	112,2
Novi Grad	819.868	762.708	93,0
Ilidža	620.687	662.346	106,7
Vogošća	111.602	106.688	95,6
Hadžići	128.473	136.675	106,4
Ilijaš	13.021	16.482	126,6
Trnovo			
Kanton Sarajevo	3.508.104	3.546.353	101,1
FBiH	9.972.467	9.832.913	98,6

Ukupan izvoz u 2013. godini za Kanton iznosi preko 916 miliona KM, te je veći za 26,8% u odnosu na ostvareni izvoz u istom periodu 2012. godine.

Tabela 11. Vanjska trgovina Kantona Sarajevo - izvoz u 000 KM

Zemlja	2012	2013	Indeks 13/12
Hrvatska	93.515	218.893	234,1
Slovenija	54.263	59.832	110,3
Srbija	83.203	115.654	139,0
Crna Gora	38.060	57.394	150,8
Austrija	12.764	14.997	117,5
Italija	16.708	22.379	133,9
Njemačka	159.056	161.332	101,4
Švajcarska	3.905	4.989	127,8
Turska	67.297	35.566	52,8
SAD	2.072	2.620	126,4
Mađarska	9.158	3.104	33,9
Ostali	182.964	219.731	120,1
Ukupno	722.965	916.490	126,8

Najviše je izvezeno u Hrvatsku, 24%, zatim u Njemačku, 17,6%, te u Srbiju, 12,6%.

Tabela 12. Izvoz u hiljadama KM

Područje	2012	2013	Indeks 13/12
Stari Grad	22.465	20.947	93,2
Centar	159.602	228.582	143,2
Novo Sarajevo	96.286	206.423	214,4
Novi Grad	46.596	79.211	170,0
Ilidža	142.107	148.034	104,2
Vogošća	52.601	60.045	114,2
Hadžići	63.411	52.410	82,7
Ilijaš	139.898	120.838	86,4
Trnovo			
Kanton Sarajevo	722.966	916.490	126,8
FBiH	5.248.547	5.547.955	105,7

Posmatrano po općinama najveći izvoz u Kantonu ima općina Centar, 24,9%, a najmanji općina Stari Grad, 2,3% učešća u ukupnom izvozu u Kantonu.

Stepen pokrivenosti uvoza izvozom veći je za 5,2%, i dalje je na niskom nivou i iznosi svega 25,8% za 2013., dok je u prošloj godini iznosio 20,6%.

Tabela 13. Pokrivenost uvoza izvozom (%)

Područje	2012	2013
Stari Grad	37,7	33,8
Centar	34,0	64,2
Novo Sarajevo	7,5	14,3
Novi Grad	5,7	10,4
Ilidža	22,9	22,3
Vogošća	47,1	56,3
Hadžići	49,4	38,3
Ilijaš	1.074,4	733,2
Trnovo		
Kanton Sarajevo	20,6	25,8
FBiH	52,6	56,4

Prema grupama proizvoda, od ukupnog izvoza Kantona Sarajevo u 2013. najveći izvoz su ostvarile prerađivačka industrija (57%) i proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom, gasom i vodom (28%).

Tabela 14. Izvoz Kantona Sarajevo po područjima Klasifikacije djelatnosti (KD) - proizvodni princip u 000 KM

KD	Kanton Sarajevo	2012	2013	Indeks 13/10
A	Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	4.442	8.345	187,9
B	Vađenje rude i kamena	557	870	156,2
C	Prerađivačka industrija	489.646	522.128	106,6
D	Proizvodnja i snabdijevanje el. energijom, gasom i vodom	89.680	259.542	289,4
	Ostalo	138.640	125.605	90,6
	Nerazvrstano			
	UKUPNO	722.965	916.490	126,8

Od ukupno ostvarenog uvoza u Kantonu Sarajevo u 2013., prerađivačka industrija je ostvarila 92,2%, a područje vađenja rude i kamena 4,1%.

Tabela 15. Uvoz Kantona Sarajevo po područjima Klasifikacije djelatnosti (KD)- proizvodni princip u 000 KM

KD	Kanton Sarajevo	2012	2013	Indeks 13/12
A	Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	75.570	67.007	88,7
B	Vađenje rude i kamena	222.990	145.196	65,1
C	Prerađivačka industrija	3.162.336	3.268.530	103,4
D	Proizvodnja i snabdijevanje el. energijom, gasom i vodom	11.978	30.165	251,8
	Ostalo	35.230	35.454	100,6
	Nerazvrstano	1		0,0
	UKUPNO	3.508.104	3.546.352	101,1

1.4. Izvršenje budžeta Kantona Sarajevo

Izvršenje budžeta se prezentira na bazi Izvještaja o izvršavanju Budžeta Kantona Sarajevo za 2013. godinu za period 01.01. do 31.12.2013. godine. Sumarni pregled računa prihoda i rashoda za navedeni period daje se u narednoj tabeli.

Tabela 16. Izvršenje Budžeta KS za period 01.01.-31.12.2013. godine

Račun prihoda i rashoda		2013
I	Prihodi i finansiranje 2013. godina	599.740.713
II	591111-Višak primitaka od direktnog zaduživanja iz prethodnih godina	6.474.890
III	Prihodi i primitci perioda (I+II)	606.215.603
IV	Rashodi i izdaci perioda	634.916.543
V	Knjigovodstveni višak rashoda nad prihodima (I-IV)	35.175.830
VI	Stvarni višak rashoda nad prihodima 2013. godine (IV-III)	28.700.940
VII	Akumulirani višak rashoda nad prihodima KS iz prethodnih godina	98.124.561
VIII	Stvarni višak rashoda nad prihodima 2013. godine uz akumulirani višak rashoda nad prihodima KS (VI+VII)	126.825.501
IX	Neutrošena kreditna sredstva iz prethodnih godina	7.228.908
X	Knjigovodstveni višak rashoda nad prihodima KS za 2013. godinu (VIII-IX)	119.596.593

Prihodi Kantona Sarajevo u 2013. godini ostvareni su i raspoređeni u skladu sa važećim propisima. Ukupno ostvareni prihodi i primici Budžeta Kantona Sarajevo za period 01.01.-31.12.2013. godine iznose 627.097.693 KM od čega su 606.215.603 KM prihodi, finansiranje i višak primitaka od direktnog zaduživanja iz prethodnih godina, dok se 20.882.090 KM odnosi na ostvarene namjenske i vlastite prihode budžetskih korisnika u toku 2013. godine i prethodnih godina, koji su razgraničeni u 2014. godini.

Tabela 17. Nivo i dinamika ukupno ostvarenih prihoda za period od 01.01.-31.12.2013. godine

Prihodi po ekonomskim kategorijama	Budžet KS za 2013. godinu	Ostvareno 01.01.-31.12.2013	Stepen realizacije (%)	Ostvareno 01.01.-31.12.2012	Indeksi 2013/2012
I Prihodi	678.687.534	594.413.090	87,6	610.208.612	97,4
A Prihodi od poreza	571.853.000	519.118.739	90,8	541.172.738	95,9
Od toga: prihodi od indirektnih poreza	405.362.500	360.801.458	89,0	386.293.168	93,4
B Neporezni prihodi	90.034.000	60.293.292	67,0	54.941.864	109,7
C Tekući transferi i donacije	16.800.534	15.001.060	89,3	14.094.010	106,4
II Račun finansiranja	54.272.500	5.327.623	9,8	32.290.337	16,5
Ukupno I+II (prihodi perioda)	732.960.034	599.740.713	81,8	642.498.949	93,3
III Višak primitaka od direktnog zaduživanja	13.704.500	6.474.890	47,2	4.972.980	130,2
Ukupno I+II+III	746.664.534	606.215.603	81,2	647.471.929	93,6

Prihodi od sopstvenih djelatnosti (vlastiti prihodi), donacije, transferi i prihodi čija je namjena utvrđena posebnim propisima, a koji nisu utrošeni u toku 2013. godine, razgraničavaju se u slijedeću godinu i tretiraju se kao naplaćeni redovni prihodi budućeg perioda. Vlada Kantona Sarajevo je odobrila razgraničavanje prihoda u buduće prihode u 2014. godini u ukupnom iznosu od 20.882.090,27 KM od čega su 12.578.738 KM razgraničeni prihodi iz 2013. godine, tako da su ostvareni prihodi i primici svedeni na iznos od 606.215.603 KM ili 81,19% planiranog Budžeta Kantona Sarajevo za 2013. godinu, što je za 18,81% manje u odnosu na planirane prihode 2013. godine, odnosno za 6,37% manje u odnosu na ostvarene prihode prethodne godine.

Bitno je napomenuti da je umanjavanje od 18,81% rezultat neostvarivanja prije svega prihoda od indirektnih poreza koji pripadaju Kantonu Sarajevo, zatim primitka od zaduživanja od

budžeta drugih nivoa vlasti – podrška nižim nivoima vlasti iz sredstava MMF-a koji nije ostvaren u planiranom iznosu od 35 mil. KM, kao i neostvarivanja primitaka od direktnog zaduživanja-domaći dugoročni kredit 10.000.000 KM, te primitaka od privatizacije preduzeća u iznosu od 3.737.800 KM i ostalih pojedinih prihoda (kantonalne naknade, sudske takse itd).

Prihodi od indirektnih poreza koji pripadaju Kantonu Sarajevo predstavljaju najznačajniji prihodovni potencijal ukupnih prihoda Kantona Sarajevo, ostvareni su u iznosu od 360.801.458 KM i čine značajnih 53,14% ukupno ostvarenih prihoda i primitaka u toku 2013. godine.

U periodu 01.01. do 31.12.2013. godine rashodi i izdaci, koji su izvršeni iz ostvarenih prihoda, i primitaka iznose 634.916.543 KM od rashoda planiranih Budžetom Kantona Sarajevo za 2013. godinu. Izvršenje rashoda i izdataka u istom periodu je za 10,57%, odnosno 75,04 mil. KM manje od izvršenja rashoda u istom periodu 2012. godine.

Tabela 18. Pregled izvršenja rashoda za 2013. i 2012. godinu, poređeno sa Budžetom KS 2013.

Rashodi-Opis	Budžet KS za 2013. godinu	Izvršenje 01.01.-31.12.2013	Stepen izvršenja	Izvršenje 01.01.-31.12.2012	Indeksi 2013/2012
I Tekući rashodi (A+B+C+D)	562.935.875	579.550.457	103,0	628.317.478	92,2
A Plaće naknade i doprinosi	263.768.373	268.359.810	101,7	268.058.933	100,1
B Izdaci za materijal i usluge	51.961.017	52.052.012	100,2	59.345.697	87,7
C Tekući transferi	243.750.385	255.726.506	104,9	297.493.767	86,0
D Izdaci za obaveze po kreditima	3.456.100	3.412.128	98,7	3.419.080	99,8
II Kapitalni transferi i izdaci (E+F)	67.091.359	37.640.051	56,1	59.670.560	63,1
E Kapitalni transferi	43.172.504	20.714.713	48,0	38.539.503	53,7
F Izdaci za nabavku stalnih sredstava	23.918.855	16.925.338	70,8	21.131.058	80,1
III Ostale isplate	2.902.700	2.234.000	77,0	2.415.000	92,5
IV Otplata dugova	15.510.000	15.492.035	99,9	12.349.657	125,4
V Tekuća rezerva Kantona Sarajevo	100.000		0,0		0,0
Višak rashoda nad prihodima za 2012.	98.124.600			7.203.959	
Ukupno (I+II+III+IV+V)	746.664.534	634.916.543	85,0	709.956.654	89,4

Iz prezentirane tabele je uočljivo da su tekući rashodi izvršeni u iznosu 579.550.457 KM, odnosno 102,95% od planiranih tekućih rashoda, što je 7,76% manje od izvršenja u istom periodu prethodne godine, ili u realnom iznosu 48,767 mil. KM.

Dakle, u složenoj makroekonomskoj situaciji, nivo procijenjenog viška rashoda nad prihodima iz Budžeta Kantona Sarajevo za 2013. godinu predstavlja limitirajući momenat za finansiranje potreba Kantona.

Evidentno je da ukupni prihodni kapacitet Budžeta, odnosno priliv poreznih i neporeznih prihoda u 2014. godini ne omogućava finansiranje svih budžetskih korisnika, jer su zahtjevi istih za sredstvima, mnogo veći u odnosu na stvarne mogućnosti.

U strukturi rashoda najveće učešće je tekućih transfera, 40,28% i plaća i naknada troškova zaposlenih 38,41%.

1.5. Plaće

Prosječna plaća u Kantonu Sarajevo u 2013. godini iznosi 1.029 KM što je za 1,6% više nego u prethodnoj godini. Veća je od prosječne plaće u Federaciji BiH za oko 23%.

Tabela 19. Prosječna neto plaća u KM

Područje	2012	2013	Indeks 13/12
Stari Grad	961	976	101,6
Centar	1.195	1.224	102,4
Novo Sarajevo	1.038	1.077	103,8
Novi Grad	889	909	102,2
Ilidža	776	772	99,5
Vogošća	749	759	101,3
Hadžići	837	836	99,9
Ilijaš	690	689	99,9
Trnovo	797	802	100,6
Kanton Sarajevo	1.013	1.029	101,6
FBiH	830	835	100,6

Krajem 2013. godine plaće su se kretale od 592 KM u oblasti hotelijerstva i ugostiteljstva do 1.612 KM u oblasti finansijskih djelatnosti i djelatnosti osiguranja (po KD).

Tabela 20. Plaće po područjima i odjeljcima KD, 2013. u KM

KD	XII 2013
Prosjek	1.048
A	887
B	862
C	759
D	1.491
E	896
F	661
G	753
H	1.027
I	592
J	1.205
K	1.612
L	982
M	1.005
N	695
O	1.361
P	1.027
Q	1.100
R	960
S	1.187
00	

Preporuke:

- Smanjiti vanjsko-trgovinski deficit u Kantonu Sarajevo povećanjem izvoza i smanjenjem uvoza kako bi se povećala pokrivenost uvoza izvozom;
- Povećati konkurentnost domaćih proizvoda na inotržištu;
- Povećati zastupljenost finansijskih proizvoda kod izvoza u odnosu na sirovine i poluproizvode;
- Povećati zastupljenost domaćih proizvoda na policama trgovačkih centara u Kantonu Sarajevo;
- Izdvojiti ključne indikatore koji se koriste za praćenje razvoja i stanja određenog ekonomskog ili socijalnog područja i harmonizirati ih sa indikatorima koje koristi EU;
- Napraviti analizu odnosno definisati set ključnih indikatora koje je moguće statistički pratiti u svakom području, ali i napraviti prijedlog onih koje bi trebalo pratiti, ali za sada ne postoji mogućnost, kao i mjere za njihovo uvođenje u svakodnevnu praksu;
- Uskladiti jedinice u kojima se prate indikatori sa EU standardima (npr. broj ljekara na 1.000 stanovnika kao mjera koja govori o nivou razvijenosti društvene infrastrukture) jer će se samo na taj način moći praviti uporedba sa okruženjem, odnosno moći će se naći neophodna argumentacija prilikom kreiranja i praćenja projekata koje želimo finansirati iz EU razvojnih, strukturnih i drugih fondova. Ovo je posao koji čeka Kanton Sarajevo, pa bi bilo dobro što prije započeti aktivnosti na istom;
- Potrebno je da Kanton pripremi kompleksnu razvojnu politiku, u kojoj će jedan od važnijih elemenata predstavljati privlačenje direktnih stranih investicija, čime bi se pored kapitala unosila i savremena tehnologija i upravljački procesi. Na ovaj način bi se obezbijedila izvozna tržišta i aktivirali procesi koji unaprijeđuju poslovanje postojećih kompanija. U tom cilju neophodno je uložiti napore i sredstva u brojnim područjima, odnosno treba pružiti prioritarnu podršku nematerijalnim investicijama koje se baziraju na znanju, savremenom know-how, inovacijama i novim proizvodnim tehnologijama. Isto tako, ponuditi kvalifikovanu pravnu i ostalu pomoć i zaštitu stranim investitorima.
- Na osnovu seriozne analize predložiti mjere jačanja institucionalnih sposobnosti Kantona za pripremu i realizaciju investicija u razvojne projekte modelom partnerstva javnog i privatnog kapitala sa sadržajem javnih poziva po sektorima i konkretnim projektima u oblasti poljoprivrede, energetike, infrastrukture, transporta i turizma. Poseban naglasak na projekte s elementima ekološke prihvatljivosti, prema kriteriju obnovljenosti resursa, i projekte masovnijeg zapošljavanja (projekti infrastrukture: vodovod, gasovod, uređene okoline).
- Izgradnja i sprovođenje stabilnog i transparentnog zakonskog i pravnog okvira je primarna pretpostavka za uređeno funkcioniranje tržišta, odnosno uvjeta privređivanja-poslovanja.
- Promoviranje mogućnosti i potencijala za domaće i strane, javne i privatne, investicije.

- Nastaviti sa započetim reformskim procesima politikom stabilizacije budžeta Kantona Sarajevo, provodeći sektorske politike u cilju ublažavanja negativnih trendova makroekonomskih kretanja. Sektorske politike su usmjerene na sljedeće:
 - u domenu ljudskih resursa izvršiti racionalizaciju broja zaposlenih;
 - revidirati postojeće kolektivne ugovore u skladu sa već postignutim dogovorom sa socio-ekonomskim partnerom (sindikatom);
 - u domenu **tekućih transfera**, koji u strukturi rashoda predstavljaju značajan iznos, izvršiti racionalizaciju transfera koji se doznaju javnim komunalnim preduzećima, na način da se sa aspekta primjene pravne regulative pristupi uvođenju nove tarifne politike, odnosno cijena komunalnih usluga, uz adekvatnu socijalnu politiku, kao osnov za subvencioniranje socijalno ugroženog stanovništva;
 - u segmentu **kapitalnih transfera**, u oblasti investicionih ulaganja opredijeliti se za finansiranje prioritarnih infrastrukturnih i ostalih projekata iz kvalitetnih ino kreditnih sredstava, pod izuzetno povoljnim uslovima, što će uz vlastito učešće korisnika kredita imati značajne efekte na dalji razvoj Kantona.
- Posebno značajno pitanje je usaglašavanje sa višim nivoima vlasti, učešće Kantona Sarajevo u preraspodjeli javnih prihoda. Naime, najveći teret realizacije primjene postojećeg Zakona o pripadnosti javnih prihoda (usvojen u aprilu 2006. godine) i principa izjednačavanja u finansiranju nadležnosti FBiH, kantona i općina, podnio je Kanton Sarajevo. (Tako da je primjenom tzv. historijskog modela, kada se napravi usporedba sa prethodnim modelom pripadnosti javnih prihoda u FBiH, Kanton Sarajevo prosječno godišnje bio uskraćen cca 60 miliona KM, a to je, između ostalog, dovelo do toga da je, za razliku od svih ostalih učesnika u raspodjeli u periodu 2005.-2011. godine, Kanton ostvario nivo prihoda iz 2005. godine.)

U tom smislu neophodna je izrada novih rješenja u ovoj oblasti, i to u slijedećim pravcima koje treba ugraditi u izmjene i dopune Zakona:

- da se učešće Kantona u raspodjeli javnih prihoda sa JR zadrži na nivou od 51,48%, što je u skladu sa postojećim zakonima;
- da se Sarajevo, Ustavom FBiH, utvrđen kao glavni grad BiH, uvrsti u raspodjelu kao dio funkcija FBiH i za utvrđeno učešće smanji udio FBiH;
- da se u raspodjeli prihoda jedinicama lokalne samouprave zadrži postojeći zakonski model za Kanton Sarajevo, s obzirom da se još uvijek nisu stekli potrebni uvjeti, kako to predviđa Zakon o principima lokalne samouprave u FBiH (prenos nadležnosti) i izvrše neophodne izmjene Ustava Kantona Sarajevo;

2. Konkurentnost

Konkurentnost Kantona Sarajevo definiramo kao sposobnost privrede Kantona da ostvaruje odgovarajući ekonomski rast, odnosno odgovarajući nivo produktivnosti u ostvarenju domaćeg bruto proizvoda (BDP) na bazi upotrebe raspoloživih resursa. U ovoj analizi oslonićemo se na slijedeće pokazatelje konkurentnosti:

- Produktivnost u Kantonu Sarajevo sa slijedećim indikatorima:
 - a) kretanje bruto domaćeg proizvoda (BDP) u Kantonu naspram BDP FBiH
 - b) kretanje BDP/pc u Kantonu prema BDP/pc u FBiH
 - c) kretanje BDP po zaposlenom u Kantonu u odnosu na BDP po zaposlenom u FBiH.
- Nivo investicija kao pokazatelj budućih mogućnosti u građenju produktivnosti i atraktivnosti Kantona Sarajevo, sa slijedećim indikatorima:
 - a) Ostvarene investicije po tehničkoj strukturi
 - b) Ostvarene investicije prema Klasifikaciji djelatnosti BiH 2010.

2.1. Produktivnost

Indikatori produktivnosti su BDP ukupno, BDP/pc i BDP po zaposlenom

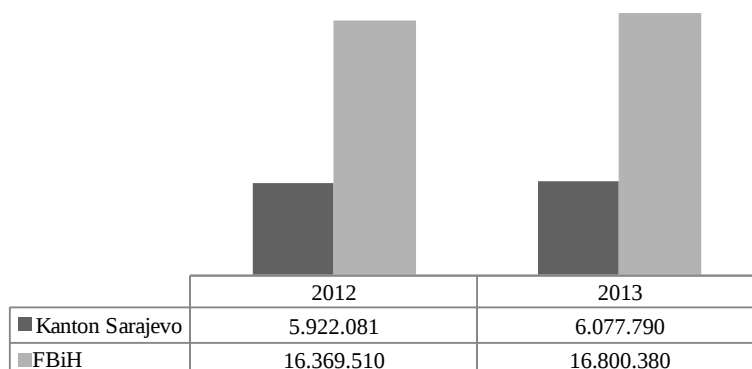
a) Kretanje bruto domaćeg proizvoda kao indikatora produktivnosti

Bruto društveni proizvod Kantona Sarajevo je veći u 2013. u odnosu na 2012. za 2,6%, ima učešće oko 36,2% u ukupnom BDP Federacije BiH.

Tabela 21. Bruto domaći proizvod u hiljadama KM

Područje	2012	2013
Kanton Sarajevo	5.922.081	6.077.790
FBiH	16.369.510	16.800.380

**Bruto domaći proizvod Kantona Sarajevo i FBiH
u hiljadama KM**

Graf 2.

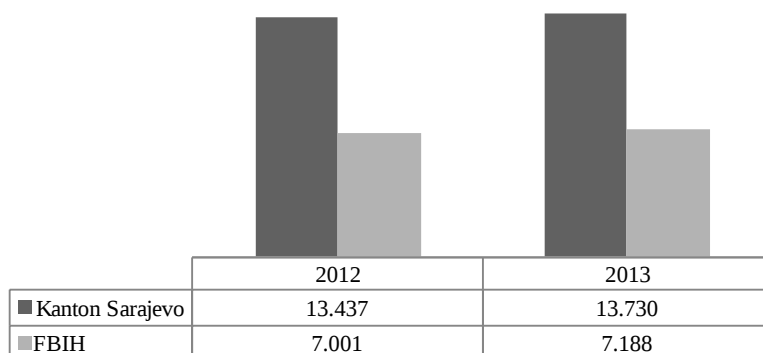
b) Kretanje BDP po glavi stanovnika kao indikatora produktivnosti u Kantonu Sarajevo

Slične odnose produktivnosti potvrđuje i BDP po glavi stanovnika (BDP/pc). Tako, BDP/pc u Kantonu Sarajevo iznosi 13.730 KM i veći je za 2,2% u odnosu na prethodnu godinu. BDP/pc Kantona Sarajevo je skoro dvostruko veći od ostvarenog u FBiH.

Tabela 22. Bruto domaći proizvod po glavi stanovnika u KM

Područje	2012	2013
Kanton Sarajevo	13.437	13.730
FBiH	7.001	7.188

**Bruto domaći proizvod po glavi stanovnika
Kantona Sarajevo i FBiH u KM**

Graf 3.

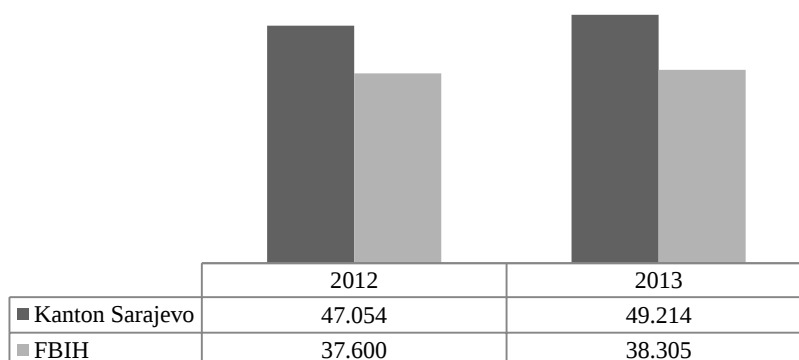
c) Kretanje BDP po zaposlenom kao indikatora produktivnosti u Kantonu Sarajevo

Ostvareni BDP po zaposlenom bilježi rast i u FBiH (1,9%) i u Kantonu Sarajevo (4,6%) u posmatranim godinama. Ti se indikatori mogu uzeti kao mnogo realniji pokazatelji produktivnosti u Kantonu, jer vezuju efekte u stvaranju BDP sa stvarnom zaposlenošću u djelatnostima u kojima se BDP stvara.

Tabela 23. Bruto domaći proizvod po zaposlenom

Područje	2012	2013
Kanton Sarajevo	47.054	49.214
FBiH	37.600	38.305

**Bruto domaći proizvod po zaposlenom
Kantona Sarajevo i FBiH u KM**

Graf 4.

2.2. Investicije

a) Ostvarene investicije po tehničkoj strukturi

Podaci o ostvarenim investicijama iskazuju se kao ukupno ostvarene investicije i ostvarene investicije u nova stalna sredstva.

Ostvarene investicije prikupljene su i obrađene putem obrasca INV-01 za 2012. godinu.

Predstavljaju vrijednost fizički realizovane izgradnje, izrade ili nabavke novih i polovnih/rabljenih stalnih sredstava tokom godine bez obzira na to jesu li završene i je li izvršena njihova isplata.

Ostvarene investicije u nova stalna sredstva odnose se na onaj dio stalnih sredstava koji je nabavljen neposredno od izvođača građevinskih radova, odnosno proizvođača opreme ili proizveden u vlastitoj režiji, odnosno ona investicijska dobra koja još nisu bila predmet kupoprodaje između neposrednih korisnika tih dobara. Ovdje se uključuje i polovna/rabljena oprema nabavljena u inostranstvu budući da izravno utiče na porast nacionalnog bogatstva u zemlji. Ostala polovna sredstva nisu uključena u ostvarene investicije u nova sredstva. U nabavku novih stalnih sredstava svrstavaju se i investicije u veća poboljšanja postojećih stalnih sredstava.

U skladu sa metodologijom stalna sredstva grupisana su u dvije osnovne grupe: materijalna stalna sredstva i nematerijalna stalna sredstva. U ostvarene investicije u nova stalna sredstva uključeni su troškovi prijenosa vlasništva zemljišta.

Ostvarene investicije u nova stalna sredstva u 2012. godini na području Kantona Sarajevo iznose 791,9 miliona KM, što je smanjenje za 13% u odnosu na 2011. godinu.

Tehnička struktura ostvarenih investicija ukazuje da je do povećanja došlo u svim kategorijama, osim u kategoriji strojevi, oprema i transportna sredstva gdje je zabilježeno smanjenje 28% i ostala materijalna sredstva gdje je zabilježeno smanjenje od 16%.

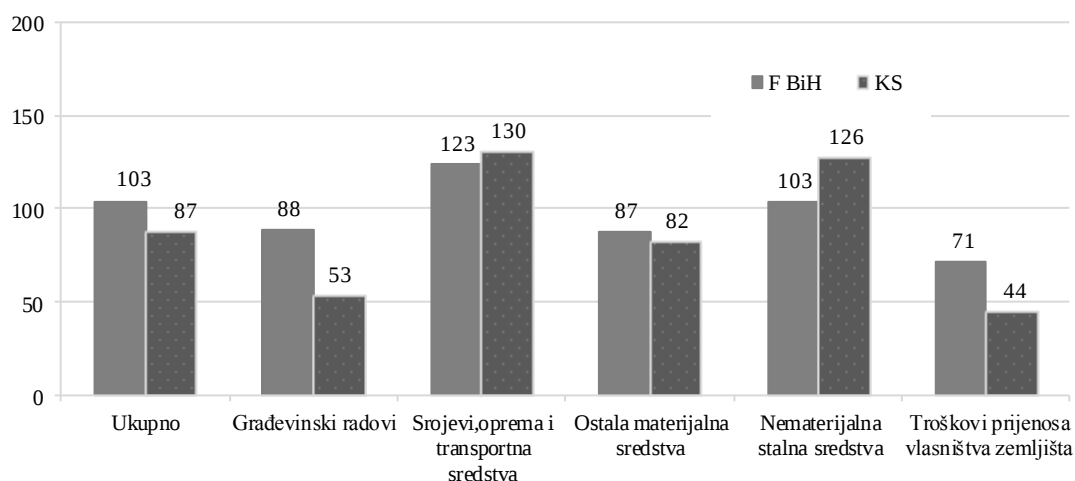
Tabela 24. Ostvarene investicije u nova stalna sredstva po tehničkoj strukturi Kantona Sarajevo u 000 KM

Godina	Ukupno	Materijalna stalna sredstva			Nematerijalna stalna sredstva	Troškovi prijenosa vlasništva zemljišta
		Građevinski radovi	Srojevi, oprema i transportna sredstva	Ostala materijalna sredstva		
2012	791.908	327.905	391.977	3.070	67.386	1.570
2011	909.214	308.233	542.410	3.668	54.365	538
Index 12/11	87	106	72	84	124	292

Na području Federacije BiH vrijednost ostvarenih investicija u nova stalna sredstva u 2012. godini iznosi 2.618,8 miliona KM, što je smanjenje za 1% u odnosu na 2011. godinu.

Tehnička struktura ostvarenih investicija ukazuje da je do povećanja došlo u kategorijama, građevinski radovi gdje je povećanje 1%, nematerijalna sredstva sa povećanjem od 24%, troškovi prijenosa vlasništva zemljišta 32%.

Indeksi ostvarenih investicija 2012/2011. po tehničkoj strukturi

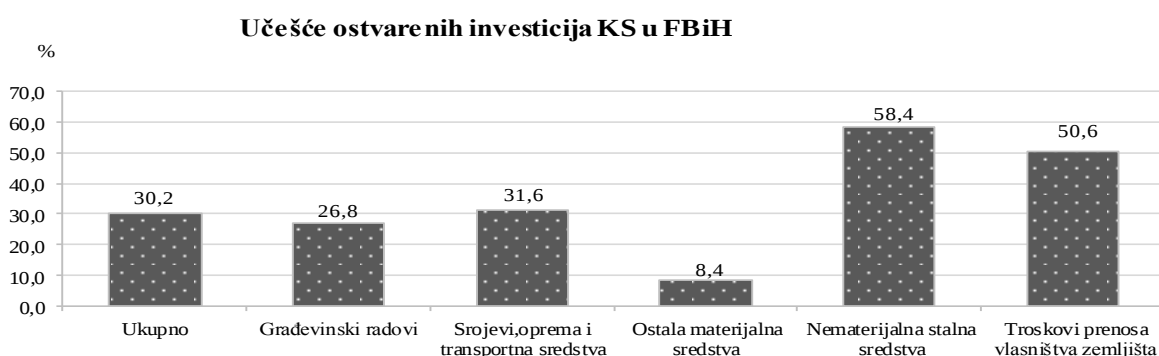
Graf 5.

Učešće ukupno ostvarenih investicija u nova stalna sredstva Kantona Sarajevo u Federaciji iznosi 30,2% u 2012. godini. Ostvarene investicije u građevinske radove i opremu na području Kantona Sarajevo učestvuju sa 26,8%, odnosno 31,6% u ukupnim ostvarenim investicijama u Federaciji BiH. U strukturi ostvarenih investicija najveće učešće imaju troškovi nematerijalnih stalnih sredstava 58,4%, značajno učešće imaju troškovi prijenosa vlasništva zemljišta sa 50,6%, a najmanje ostala materijalna stalna sredstva 8,4%.

U 2012. godini ostvarene investicije u opremu učestvuju sa 49,5% u ukupno ostvarenim investicijama na području Kantona Sarajevo, a na području Federacije BiH sa 47,4%. Učešće ostvarenih investicija u građevinske radove je 41,4% u ukupnim investicijama na području Kantona Sarajevo, a 46,6% na području Federacije BiH.

Tabela 25. Struktura ostvarenih investicija po tehničkoj strukturi Kantona Sarajevo i FBiH (%)

Ostvarene investicije	2012.			2011.		
	Učešće KS u FBiH %	Kanton Sarajevo	Federacija BiH	Učešće KS u FBiH %	Kanton Sarajevo	Federacija BiH
Ukupno	30,2	100,0	100,0	34,3	100,0	100,0
Građevinski radovi	26,8	41,4	46,6	25,5	33,9	45,5
Srojevi, oprema i transportna sredstva	31,6	49,5	47,4	41,4	59,7	49,4
Ostala materijalna sredstva	8,4	0,4	1,4	9,1	0,4	1,5
Nematerijalna stalna sredstva	58,4	8,5	4,4	58,6	6,0	3,5
Troškovi prijenosa vlasništva zemljišta	50,6	0,2	0,1	22,9	0,1	0,1

Graf 6.

b) Ostvarene investicije prema Klasifikaciji djelatnosti BiH 2010.

Sa stanovišta namjene ulaganja, na području Kantona Sarajevo, u 2012. godini 41,9% ukupno ostvarenih investicija uloženo je u slijedeća područja djelatnosti: trgovina na veliko i malo (18,6%), informacije i komunikacije (13,1%) i prerađivačka industrija (10,2%).

Na području Federacije BiH u 2012. godini je 51,7% ukupno ostvarenih investicija realizovano u prerađivačkoj industriji (18,7%), trgovini na veliko i malo (16,7%) i građevinarstvu (16,3%).

U 2012. godini značajno je učešće Kantona Sarajevo u Federaciji BiH u skoro svim djelatnostima. Najveće učešće je u djelatnostima: ostale uslužne djelatnosti (74,4%), finansijske djelatnosti i osiguranje (67,0%), administrativne i uslužne djelatnosti (62,3%), poslovanje nekretninama (61,8%), stručne naučne i tehničke djelatnosti (60,2%), a najmanje u djelatnosti poljoprivrede, šumarstva i ribolova (7,7%) i vađenje ruda i kamena (0,4%) itd.

Tabela 26. Struktura ostvarenih investicija Kantona Sarajevo i Federacije BiH u 2012. godini po djelatnostima

Područje djelatnosti		u 000 KM		%		
		Kanton Sarajevo	Federacija BiH	Kanton Sarajevo	Federacija BiH	Učešće KS u FBiH
Pravna lica/osobe (Ukupno)		787.562	2.568.240	99,5	98,1	30,7
A	Poljoprivreda, šumarstvo i ribolov	1.493	19.419	0,2	0,7	7,7
B	Vađenje ruda i kamena	214	59.512	0,0	2,3	0,4
C	Prerađivačka industrija	80.991	489.573	10,2	18,7	16,5
D	Proizvodnja i snabdijevanje energijom	46.949	272.246	5,9	10,4	17,2
E	Snabdijevanje vodom	16.138	50.874	2,0	1,9	31,7
F	Građevinarstvo	75.399	427.524	9,5	16,3	17,6
G	Trgovina na veliko i malo	147.264	438.151	18,6	16,7	33,6
H	Prijevoz i skladištenje	55.573	114.440	7,0	4,4	48,6
I	Hotelijerstvo i ugostiteljstvo	18.321	51.043	2,3	1,9	35,9
J	Informacije i komunikacije	103.498	206.333	13,1	7,9	50,2
K	Finansijske djelatnosti i osiguranje	48.798	72.883	6,2	2,8	67,0
L	Poslovanje nekretninama	21.861	35.396	2,8	1,4	61,8
M	Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	23.217	38.570	2,9	1,5	60,2
N	Administrativne i uslužne djelatnosti	11.023	17.689	1,4	0,7	62,3
O	Javna uprava i odbrana	50.908	94.801	6,4	3,6	53,7
P	Obrazovanje	15.280	32.251	1,9	1,2	47,4
Q	Djelatnosti zdravstvene i socijalne zaštite	51.630	102.202	6,5	3,9	50,5
R	Umjetnost, zabava i rekreacija	10.821	34.324	1,4	1,3	31,5
S	Ostale uslužne djelatnosti	8.186	11.008	1,0	0,4	74,4
00	Neraspoređeno po djelatnostima	0	0	0	0	0
Poljoprivredna gazdinstva (Ukupno)		4.346	50.589	0,5	1,9	8,6
Ukupno		791.908	2.618.829	100,0	100,0	30,2

Ulaganja u poljoprivredna gazdinstva u ukupno ostvarenim investicijama u 2012. godini imaju učešće na području Federacije BiH od 1,9%, a Kantonu Sarajevo učestvuje sa 0,5%.

Analiza strukture ovih ulaganja ukazuje na slijedeće:

- od ukupno ostvarenih ulaganja u iznosu od 791,9 miliona KM, 41,9% odnosno 331,7 miliona KM odnosi se na područje djelatnosti: trgovina na veliko i malo (18,6%), informacije i komunikacije (13,1%) i prerađivačka industrija (10,2%),
- od ukupno ostvarenih investicija u građevinske radove uloženo je 192,1 miliona KM, odnosno preko 58%, u trgovinu na veliko i malo (24,2%), građevinarstvo (17,5%), prijevoz i skladištenje (8,8%) i prerađivačku industriju (8,1%),
- u ukupnim ulaganjima u opremu u iznosu 185,2 miliona KM, preko 47,3%, informacije i komunikacije (19,4%), trgovina na veliko i malo (15,9%) i prerađivačka industrija (12,0%);
- u ulaganjima u nematerijalna stalna sredstva najviše participiraju ulaganja u oblasti proizvodnja i snabdijevanje energijom (24,0%) i javna uprava i odbrana (14,6%), da finansijske djelatnosti i osiguranje, informacije i komunikacije i prerađivačka industrija participiraju između 11% i 11,6%.

Posmatrano po djelatnostima, u okviru pojedinih sektora može se uočiti da postoji različita atraktivnost pojedinih djelatnosti, koja ukazuje na postojeći nivo i perspektive buduće konkurentnosti tih djelatnosti. Investitori iz prerađivačke industrije imaju veću sklonost za investiranje u Federaciji BiH nego u Kantonu Sarajevo. Kanton Sarajevo je atraktivniji za investitore iz oblasti trgovine i oblasti informacija i komunikacija.

Tabela 27. Ostvarene investicije u nova stalna sredstva KS u 2012. po tehničkoj strukturi i KD-u u 000 KM

Namjena ulaganja	Materijalna stalna sredstva			Nematerijalna stalna sredstva	Troškovi prijenosa vlasništva zemljišta	Ukupno
	Građevinski radovi	Strojevi, oprema i transportna sredstva	Ostala materijalna sredstva			
Pravna lica/osobe (Ukupno)	326.575	391.442	589	67.386	1.570	787.562
A Poljoprivreda, šumarstvo i ribolov	290	482	279	442		1.493
B Vađenje ruda i kamena	97	117				214
C Prerađivačka industrija	26.588	46.931	46	7.419	7	80.991
D Proizvodnja i snabdijevanje energijom	14.000	16.781		16.159	9	46.949
E Snabdijevanje vodom	7.307	8.807		24		16.138
F Građevinarstvo	57.390	11.482		6.515	12	75.399
G Trgovina na veliko i malo	79.391	62.236	29	5.023	585	147.264
H Prijevoz i skladištenje	28.798	26.505	3	266	1	55.573
I Hotelijerstvo i ugostiteljstvo	11.599	6.535	1	186		18.321
J Informacije i komunikacije	19.210	76.093		7.613	582	103.498
K Finansijske djelatnosti i osiguranje	15.658	25.316	33	7.791		48.798
L Poslovanje nekretninama	19.353	2.056		244	208	21.861
M Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	8.277	10.849		4.088	3	23.217
N Administrativne i uslužne djelatnosti	1.964	8.666	16	289	88	11.023
O Javna uprava i odbrana	7.398	33.598	101	9.805	6	50.908
P Obrazovanje	10.406	4.407	1	466		15.280
Q Djelatnosti zdravstvene i socijalne zaštite	7.141	43.976		513		51.630
R Umjetnost, zabava i rekreacija	6.551	3.884	70	316		10.821
S Ostale uslužne djelatnosti	5.158	2.722	11	226	69	8.186
00 Neraspoređeno po djelatnostima	0	0	0	0	0	0
Poljoprivredna gazdinstva (Ukupno)	1.330	535	2.481			4.346
Ukupno	327.905	391.977	3.070	67.386	1.570	791.908

Struktura ukupno ostvarenih investicija prema namjeni ulaganja u 2012. (%)

Graf 7.

Ostvarene investicije u nova stalna sredstva prema tehničkoj strukturi i djelatnostima i upućuju na slijedeće:

- od ukupno ostvarenih investicija, na građevinske radove odnosi se 41,4%, a opremu 49,5%;
- najveći dio ulaganja u građevinske radove odnosi se na finansijske djelatnosti i osiguranje (88,5%), obrazovanje (88,5%), snabdijevanje vodom (76,1%), umjetnost, zabavu i rekreaciju (68,1%), itd;
- ulaganje u opremu je najviše zastupljeno u oblastima stručne, naučne i tehničke djelatnosti (78,6%), hotelijerstvo i ugostiteljstvo (73,5%), administrativne i uslužne djelatnosti (73,5%), vađenje ruda i kamena (57,9%) itd;
- u ulaganjima, u nematerijalna stalna sredstva, najviše participiraju oblasti prerađivačka industrija (34,4%), poljoprivreda, šumarstvo i ribolov (29,6%), poslovanje nekretninama (17,6%), itd.

2.3. Kompetentnost ljudskih resursa

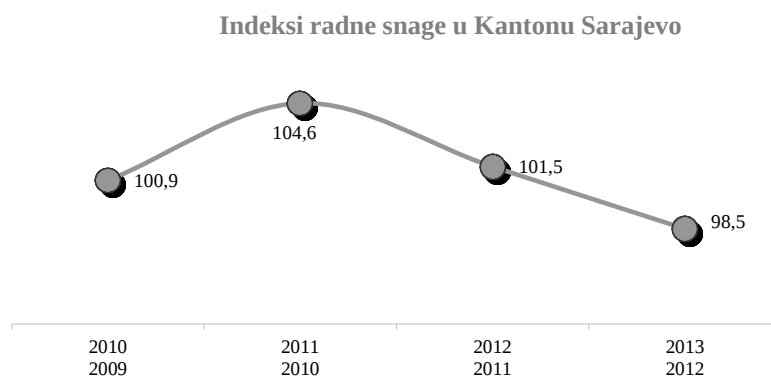
U modernom društvu, koje karakteriziraju kratki ciklusi promjene tehnologije (3-5 godina), konkurentnost na tržištu rada zahtijeva okruženje koje podržava stalno nadograđivanje profesionalnih kompetencija. Razvoj ekonomije utemeljene na znanju i cjeloživotnom učenju su stalni izazov u svim društvima neovisno od stepena njihove razvijenosti.

Radna snaga (zbir zaposlenih i nezaposlenih) Kantona Sarajevo se povećala sa preko 185 hiljada 2009. na oko 196 hiljada 2013. godine. U periodu od 2009. do 2013. godine zaposlenost je rasla prosječno godišnje po stopi od 0,8%, dok je kod nezaposlenosti stopa rasta veća i iznosi 2,3%. Rezultat ovih kretanja zaposlenosti i nezaposlenosti je povećanje radne snage 2013. godine od 5,5% u odnosu na 2009. godinu.

Tabela 28. Radna snaga u Kantonu Sarajevo po godinama

Pokazatelji	XII 2009	XII 2010	XII 2011	XII 2012	XII 2013	Stopa rasta 09-13	Indeks 13/09
radna snaga	185.760	187.366	195.896	198.874	195.990	1,3	105,5
zaposlenost	119.461	118.459	126.054	125.856	123.497	0,8	103,4
nezaposlenost	66.299	68.907	69.842	73.018	72.493	2,3	109,3

U strukturi radne snage učešće zaposlenosti se kreće od 64,3% u 2009. do 63% u 2013. godini. Istovremeno učešće nezaposlenosti se kreće od 35,7% 2003., do 37% u 2013. godini. Godišnja prosječna stopa rasta radne snage u posmatranom periodu je 1,3%. U 2013. u odnosu na predhodnu godinu radna snaga je manja za 1,5%.

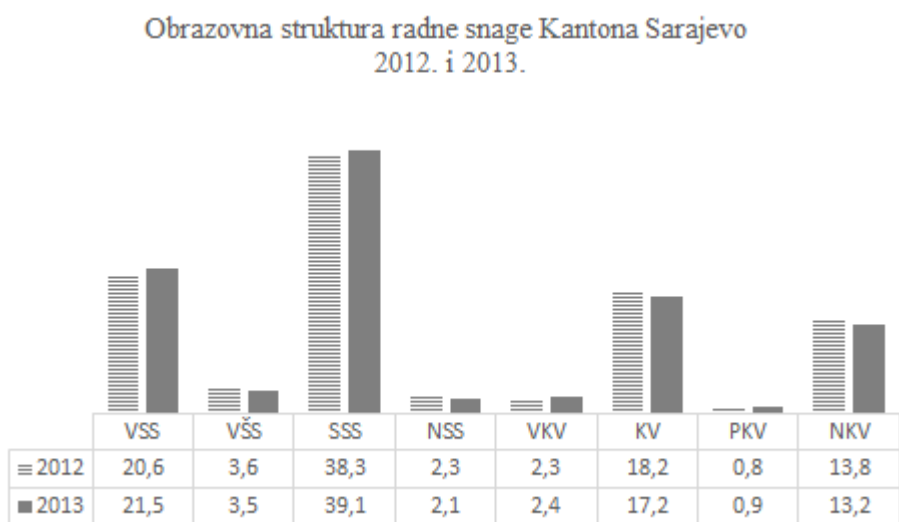

Graf 8.

Prema obrazovnoj strukturi radne snage u 2013. godini, najveće učešće u ukupnoj radnoj snazi Kantona Sarajevo ima srednja stručna sprema 39,1%, i povećala je učešće u odnosu na 2012. godinu, zatim visoka stručna sprema 21,5% koja je takođe povećala učešće u odnosu na prethodnu godinu, te kvalifikovani sa 17,2% učešća što je manje u odnosu na prethodnu godinu.

Tabela 29. Obrazovna struktura radne snage u Kantonu Sarajevo

Kvalifikacija	zaposlenost		nezaposlenost		radna snaga	
	2012	2013	2012	2013	2012	2013
VSS	29.826	31.180	7.956	8.331	37.782	39.511
VŠS	5.726	5.474	883	901	6.609	6.375
SSS	48.999	50.470	21.261	21.411	70.260	71.881
NSS	3.884	3.431	419	380	4.303	3.811
VKV	3.708	4.037	445	451	4.153	4.488
KV	13.393	12.124	19.979	19.557	33.372	31.681
PKV	1.109	1.167	445	422	1.554	1.589
NKV	3.607	3.290	21.630	21.040	25.237	24.330
Ukupno	110.252	111.173	73.018	72.493	183.270	183.666

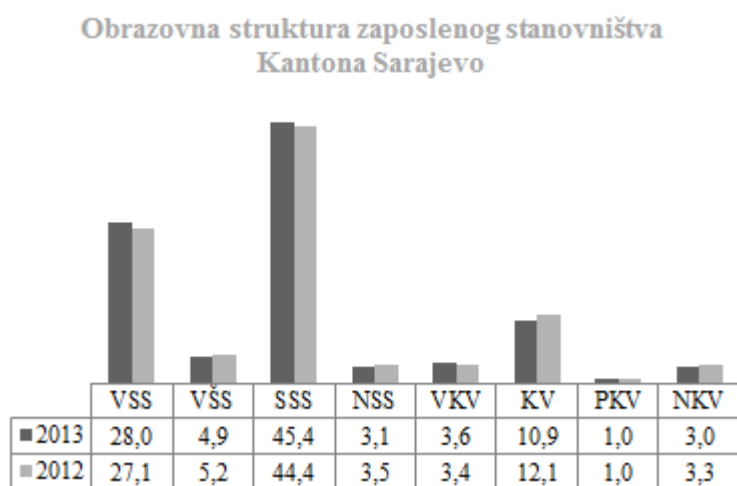

Graf 9.

Tabela 30. Učešće zaposlenih i nezaposlenih u radnoj snazi prema obrazovnoj strukturi (%)

Kvalifikacija	2012		2013	
	zaposleni	nezaposleni	zaposleni	nezaposleni
VSS	78,9	21,1	78,9	21,1
VŠS	86,6	13,4	85,9	14,1
SSS	69,7	30,3	70,2	29,8
NSS	90,3	9,7	90,0	10,0
VKV	89,3	10,7	90,0	10,0
KV	40,1	59,9	38,3	61,7
PKV	71,4	28,6	73,4	26,6
NKV	14,3	85,7	13,5	86,5
Ukupno	60,2	39,8	60,5	39,5

Od ukupne radne snage prema obrazovnoj strukturi u 2013. godini u odnosu na prethodnu godinu povećano je učešće zaposlenih u odnosu na nezaposlene. U 2013. godini, od ukupne radne snage sa visokom stručnom spremom, zaposleni učestvuju sa 78,9 %, a nezaposleni sa 21,1%, sa VŠS, zaposleni učestvuju sa 85,9%, a nezaposleni sa 14,1%, sa SSS zaposleni učestvuju sa 70,2%, nezaposleni sa 29,8%. Od ukupno NSS zaposlenih ima 90% itd.

Graf 10.

Od ukupnog broja zaposlenih skoro 50% je sa srednjom stručnom spremom. Sa visokom stručnom spremom je 28% zaposlenih u Kantonu Sarajevo.

Od ukupnog broja zaposlenih u FBiH sa visokom stručnom spremom 41% je zaposleno na području Kantona Sarajevo.

Od ukupnog broja nezaposlenih u 2013. godini, 11,5% je nezaposleno sa visokom stručnom spremom.

Od ukupnog broja nezaposlenih u FBiH sa visokom stručnom spremom 33% je nezaposlenih sa područja Kantona Sarajevo.

Dakle, sa stanovišta strukture radne snage, Kanton Sarajevo je mjesto koncentracije visokoobrazovane radne snage

U 2013/2014. školskoj godini je nešto veći broj upisanih studenata nego 2012/2013., dok je polna struktura studenata bila na strani žena i to sa učešćem od oko 56%.

Tabela 31. Upisani studenti

Područje	školska godina					
	2012/2013			2013/2014		
	ukupno	žene	muškarci	ukupno	žene	muškarci
Kanton Sarajevo	33.910	18.839	15.071	33.949	19.010	14.939
FBiH	72.460	40.490	31.970	72.601	40.869	31.732

Na 1.000 stanovnika u Kantonu Sarajevo je 76 studenata u obje posmatrane godine, što je dvostruko više nego u Federaciji BiH, gdje je broj studenata na 1.000 stanovnika 31.

Struktura upisa na fakultete ne prati razvojne potrebe, niti definisane globalne i EU trendove. U Kantonu Sarajevo jedna trećina upisanih studenata pripada oblasti matematičkih i prirodnih znanosti, elektrotehnike, mašinstva i građevinarstva, što je niže u odnosu na društvene grupe fakulteta. Evidentna je tražnja za diplomiranim inženjerima informatike i elektronike i nema ih na evidenciji nezaposlenih, a potrebe su izražene i za diplomiranim inženjerima telekomunikacija, saobraćaja, geodezije, geologije i građevine.

Radna snaga između 25 i 50 godina, najproduktivnija, učestvuje preko 62,0 % u ukupno nezaposlenim licima.

Na evidenciji nezaposlenih, početkom 2014. godine nalazi se 9.565 lica u dobi od 15-24 godine (mladi), što predstavlja 13,3% ukupno nezaposlenih.

Broj nezaposlenih najproduktivnije skupine između 25 i 50 godina iznosi 44.528 i smanjio se za 2,4% u odnosu na prethodnu godinu.

Tabela 32. Broj nezaposlenih lica po godinama starosti u Kantonu Sarajevo

Godina	Godine							
	15-19	20-24	25-34	35-44	45-49	50-59	preko 60	Ukupno
2013	1.632	8.013	21.968	15.673	7.956	14.399	2.697	72.338
2014	2.060	7.505	21.258	15.516	7.754	14.684	3.002	71.779

Tabela 33. Broj nezaposlenih lica po godinama starosti i kvalifikaciji, mart 2014.

Kvalifikacija	Godine							
	15-19	20-24	25-34	35-44	45-49	50-59	preko 60	Ukupno
VSS	2	890	5.341	1.098	243	461	134	8.169
VŠS	6	8	208	213	90	280	86	891
SSS	822	4.011	7.091	3.974	1.958	3.082	318	21.256
NSS	0	0	3	31	57	228	56	375
VKV	7	2	27	23	34	262	76	431
KV	856	1.964	5.699	4.508	2.564	3.305	537	19.433
PKV	1	6	58	112	76	108	35	396
NKV	366	624	2.831	5.557	2.732	6.958	1.760	20.828
Ukupno	2.060	7.505	21.258	15.516	7.754	14.684	3.002	71.779

Broj nezaposlenih mladih (15-24 godine) sa visokom stručnom spremom predstavlja 11% ukupno nezaposlenih sa visokom stručnom spremom u Kantonu Sarajevo, početkom 2014. godine i nije se bitno promijenio u odnosu na 2013. godinu.

Od ukupnog broja nezaposlenih mladih (15-24 godine), najviše je nezaposlenih sa srednjom stručnom spremom 4.833, odnosno 50,5%.

Sagledavanje stanja u oblasti kompetentnosti ljudskih resursa ukazuje da zahtijevi tržišta rada nisu usklađeni sa ponudom radne snage kojom raspolaže JU „Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo“ i koju kreira obrazovni sistem. Naučno – istraživačka infrastruktura opterećena je neadekvatnim kadrovskim rješenjima i nedovoljnim privrednim ulaganjima u istraživačke projekte.

2.4. Naučno istraživanje i razvoj

U oblasti naučnog istraživanja i razvoja u 2013. godini na području Kantona Sarajevo (istraživanje i eksperimentalni razvoj u prirodnim, tehničkim i tehnološkim naukama, kao i u društvenim i humanističkim naukama) djeluje 33 poreska obveznika sa 344 zaposlenih. Oko 50% ovih institucija je smješteno na području općine Centar.

Tabela 34. Broj poreskih obveznika _ naučno istraživanje i razvoj

Područja	2013	
	broj poreskih obveznika	broj zaposlenih
Stari Grad	2	36
Centar	17	172
Novo Sarajevo	7	55
Novi Grad	2	12
Ilidža	5	69
Vogošća		
Hadžići		
Ilijaš		
Trnovo		
Kanton Sarajevo	33	344

Aktuelne prilike i rezultati privređivanja sugerišu da je Kanton Sarajevo u mogućnosti da ostvaruje veće rezultate po pitanju privrednog razvoja nego to u posljednje vrijeme uspijeva. Osnovni razlog za ovo leži u činjenici nedovoljne konkurentnosti kada se imaju u vidu drugi privredni i regionalni centri u zemljama Evrope i regiona.

Osnovno pitanje koje se nameće: Kako omogućiti da raspoloživi potencijali u Kantonu Sarajevo ostavaruju bolje rezultate po pitanju konkurentnosti?

Problemi:

Stanje opće ekonomske i finansijske krize u zemlji i okruženju evidentno je i u Kantonu Sarajevo, što ima svoje direktne uzročno-posljedične veze i po samu konkurentnost. Opće stanje na Kantonu karakteriziraju sljedeće:

- Slabi rezultati poslovanja mnogih privrednih subjekata, koji se ogledaju u smanjenim korištenjima proizvodno-uslužnih kapaciteta, niskom zaposlenošću i produktivnošću, vrlo izražena nelikvidnost, poreska opterećenja, niska profitabilnost, previše angažovanih sredstava, posebno kod javnih preduzeća i drugo.
- Značajan pad pokazatelja konkurentnosti Kantona, kao što je smanjenje izvoza u posledenjem periodu. U strukturi izvoza dominiraju radno i resursno intenzivni proizvodi. Isto tako, vrlo je izražen deficit u vanjsko-trgovinskoj razmjeni u Kantonu Sarajevo, gdje je pokrivenost uvoza izvozom iznosi nešto više od 20%.

- Teškoće u pristupu finansijskim sredstvima: održavanje likvidnosti, nemogućnost povoljnog kreditiranja i teškoće reprogramiranja dugovanja.
- Klasteri se ne koriste kao alat za jačanje konkurentnosti.
- Visok stepen sive ekonomije.
- Nesigurnost pravnog i političkog ambijenta (nestabilnost Vlade)
- Niska kupovna moć domaćeg stanovništva.

Preporuke:

- Konkurentnost posmatrati u dva pravca: konkurentnost Kantona kao makroekonomskog subjekta (makrokonkurentnost) i konkurentnost preduzeća Kantona Sarajevo u odnosu na druga preduzeća (mikrokonkurentnost). Na ovaj način bi se jasnije stekao uvid u raspoložive potencijale i trasirale mogućnosti razvoja pojedinačne i ukupne konkurentnosti;
- Provesti istraživanja u funkciji dijagnosticiranja svih ograničenja i prepreka u ostvarivanju značajnije konkurentnosti i razvoja Kantona Sarajevo, te izrada planskih dokumenata kako bi Kanton pripremio kompleksnu razvojnu politiku. Industrijska politika i strategija razvoja treba da obuhvati presjek ekonomske slike Kantona Sarajevo, s analizom industrije i strukturom industrijske proizvodnje, s jedne strane, i definiranje strateško-razvojnih privrednih ciljeva i pravaca u skladu sa Euro integracionim procesima. Ovo bi omogućilo lakši pristup EU fondovima;
- U cilju povećanja konkurentnosti privrede Kantona potrebno je ne samo sprovesti mjere koje će biti usmjerene ka stvaranju ili promjeni općih uvjeta privređivanja, nego i mjere koje će se odnositi na pojedine kratkoročno perspektivne sektore. Isto tako, od izuzetnog značaja je i poticanje sektorske konkurentnosti;
- Svu pažnju i energiju treba usmjeriti kako bi se osigurali uvjeti za efikasno funkcioniranje tržišta, poticajne i stimulatívne mjere poslovanja, snažna i beskompromisna pravna zaštita poslovanja, inovativni mjenadžment i drugo, čime se obezbijeduje konkurentnost i na njoj zasnovani privredni rast Kantona;
- Poboljšati poslovno okruženje, posebno pojednostaviti i skratiti administrativne procedure kao što su registracija firmi, izvoz, oporezivanje, inspekcijiski nadzor i dr.;
- Podrška i poticaj malim i srednjim preduzećima kao nosiocima konkurentnosti privrede Kantona na dugi rok. Tu razne mjere poticaja imaju značajnu ulogu. Takođe, neophodna je aktivna uloga Privredne komore Kantona Sarajevo;
- Odlučnije ući u rješavanje nagomilanih problema efikasnijeg poslovanja javnih preduzeća;
- Provoditi stečaj i likvidaciju neodrživih preduzeća;
- Sistemski odlučnije planirati i implementirati mjere protiv korupcije;
- Iznaci institucionalno rješenje za podršku izvozno orijentiranim kompanijama i kompanijama koje vrše supstituciju uvoza i njihovo jačanje, kao odgovor na izrazito nepovoljan vanjskotrgovinski debalans;

- Mjerama porezne i carinske politike treba poticati zapošljavanje, pokretanje novih kapaciteta, te izvoz;
- Jačati političku i opću sigurnost građana i imovine;
- Pored navedenog, Kanton treba da pristupi proizvodnom i razvojnom povezivanju sa općinama i kantonima u okruženju u cilju stvaranja sinergetskih efekata u pojedinim granama i delatnostima;

3. Zapošljavanje

3.1. Zaposlenost

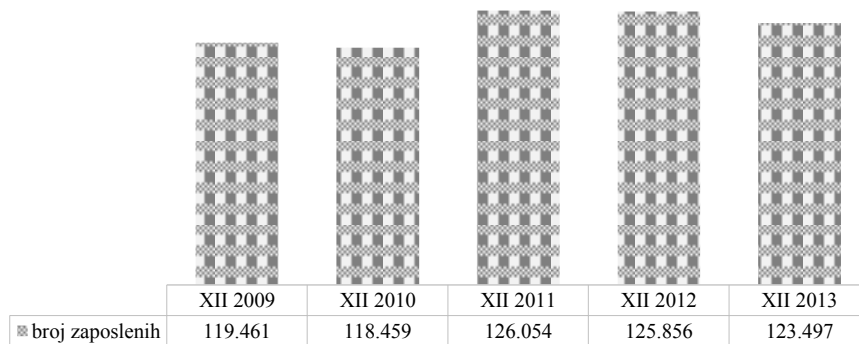
Zaposlenost je svakako jedan od pokazatelja ukupnog društvenog napretka, jedan od najbitnijih faktora ekonomskog razvoja. Zaposlenost na specifičan način ukazuje na nivo razvijenosti jer to nije samo ekonomska varijabla, uticaj zaposlenosti je višedimenzionalan. To je primarna komponenta blagostanja jedne zemlje, a rješavanje zaposlenosti ne uzrokuje samo veće ekonomske efekte već čitav niz socijalnih, nemjerljivih efekata.

Prema podacima Zavoda za statistiku Federacije Bosne i Hercegovine, broj zaposlenih u Kantonu Sarajevo dostigao je 2013. godine 123.497 lica, što je za 3,4% više nego 2009. godine kada je bilo 119.461 zaposlenih lica. Broj zaposlenih u ovom periodu je rastao prosječno godišnje po stopi od 0,8%. U Kantonu Sarajevo zaposleno je 28,2% od ukupno zaposlenih lica Federacije BiH.

Tabela 35. Zaposleni u Kantonu Sarajevo po godinama

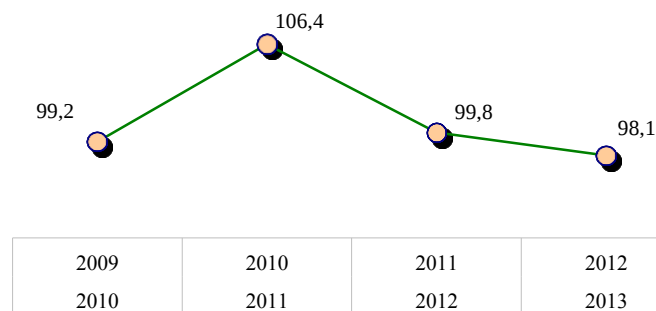
Godina	Broj zaposlenih
XII 2009	119.461
XII 2010	118.459
XII 2011	126.054
XII 2012	125.856
XII 2013	123.497
Stopa rasta 09-13	0,8
Indeks 13/09	103,4

Broj zaposlenih u Kantonu Sarajevo

Graf 11.

Zaposleni u Kantonu Sarajevo - indeksi

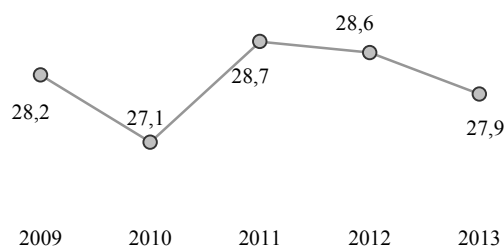

Graf 12.

Stepen zaposlenosti ukupnog stanovništva se smanjio sa 28,2% u 2009. na 27,9% u 2013. godini. Prosječna stopa rasta stepena zaposlenosti je negativna i iznosi 3,2% godišnje.

U odnosu na 2012. godinu, u 2013. godini stepen zaposlenosti stanovništva je smanjen sa 28,6% na 27,9%, ali i dalje je najveći na području Federacije BiH, a veći je i od ukupnog stepena zaposlenosti Federacije BiH (18,6%).

Stepen zaposlenosti stanovništva Kantona Sarajevo u %

Graf 13.

Analiza zaposlenosti po djelatnostima/područjima Standardne klasifikacije djelatnosti (SKD) pokazuje dominaciju industrije i trgovine tokom cijelog perioda, ali sa tendencijom smanjenja učešća industrije u ukupnom broju zaposlenih sa 11,9% (14.254 zaposlenih) u 2009. na 10,8% (13.614 zaposlenih) 2012. godine, a sa tendencijom povećanja u oblasti trgovine sa 18,6% (22.332 zaposlenih) u 2009. na 19,1% (24.021 zaposlenih) 2012. godine.

Također, značajno učešće tokom posmatranog perioda ima i oblast javne uprave, društvene, socijalne i lične uslužne djelatnosti, sa tendencijom povećanja učešća sa 11,6% u 2009. (13.846 zaposlenih) na 12% u 2012. (15.120 zaposlenih).

U periodu 2009-2012. godine najveća stopa rasta zaposlenih je u oblasti poslovanja nekretninama, iznajmljivanju i poslovnim uslugama, a najveće smanjenje broja zaposlenih, odnosno negativna stopa rasta je u oblasti rudarstva.

U 2012. u odnosu na predhodnu godinu ukupan broj zaposlenih je manji za 0,2%. Pozitivne tendencije rasta su primjetne u oblasti poljoprivrede, lova i šumarstva, ugostiteljstva, saobraćaja, skladištenja i veza, poslovanja nekretninama, iznajmljivanju i poslovnim uslugama, javnoj upravi, društvenim, socijalnim i ličnim uslužnim djelatnostima, obrazovanju, zdravstvu i ostalim društvenim, socijalnim i ličnim uslužnim djelatnostima. U ostalim područjima SKD-a smanjen je broj zaposlenih u 2012. u odnosu na 2011. godinu.

Tabela 36. Broj zaposlenih po područjima i odjeljcima SKD (2009.-2012.)

SKD	Godine				Stopa rasta 09-12	Indeks 12/09
	XII '09	XII '10	XII '11	XII '12		
UKUPNO	119.461	118.459	126.054	125.856	1,8	105,4
A	1.311	1.183	1.308	1.369	1,5	104,4
B						
C	131	219	195	87	-12,8	66,4
D	14.254	14.204	14.288	13.614	-1,5	95,5
E	3.110	3.106	3.085	3.062	-0,5	98,5
F	7.854	7.402	7.625	6.844	-4,5	87,1
G	22.332	21.878	25.182	24.021	2,5	107,6
H	5.245	5.506	5.664	5.672	2,6	108,1
I	10.005	10.078	10.045	10.596	1,9	105,9
J	5.137	5.256	5.613	5.602	2,9	109,1
K	7.459	7.379	9.721	10.387	11,7	139,3
L	13.846	14.193	14.351	15.120	3,0	109,2
M	9.600	9.389	9.772	9.829	0,8	102,4
N	9.119	8.929	9.089	9.291	0,6	101,9
O	7.443	7.326	7.917	8.163	3,1	109,7
P						
Q	786	730	653	653	-6,0	83,1
00	1.829	1.681	1.546	1.546	-5,4	84,5

Tabela 37. Broj zaposlenih po područjima i odjeljcima SKD, struktura (%)

SKD	XII '09	XII '10	XII '11	XII '12
UKUPNO	100,0	100,0	100,0	100,0
A	1,1	1,0	1,0	1,1
B				
C	0,1	0,2	0,2	0,1
D	11,9	12,0	11,3	10,8
E	2,6	2,6	2,4	2,4
F	6,6	6,2	6,0	5,4
G	18,7	18,5	20,0	19,1
H	4,4	4,6	4,5	4,5
I	8,4	8,5	8,0	8,4
J	4,3	4,4	4,5	4,5
K	6,2	6,2	7,7	8,3
L	11,6	12,0	11,4	12,0
M	8,0	7,9	7,8	7,8
N	7,6	7,5	7,2	7,4
O	6,2	6,2	6,3	6,5
P	0,0	0,0	0,0	0,0
	0,0	0,0	0,0	0,0
Q	0,7	0,6	0,5	0,5
00	1,5	1,4	1,2	1,2

Od 2013. godine, podaci o broju zaposlenih po područjima i odjeljcima, daju se po novoj Klasifikaciji djelatnosti BiH 2010 (KD 2010). Prema tome, u 2013. najveći broj zaposlenih je bio u oblasti trgovine (19,4%) i oblasti javne uprave i socijalnog osiguranja (12,4%).

Ukupan broj zaposlenih u 2013. manji je za 1,9% u odnosu na predhodnu godinu.

Tabela 38. Broj i struktura zaposlenih po područjima i odjeljcima KD, 2013.

KD	zaposleni	
	broj	%
UKUPNO	123.497	100,0
A	889	0,7
B	140	0,1
C	12.155	9,8
D	2.011	1,6
E	2.433	2,0
F	6.370	5,2
G	23.909	19,4
H	7.429	6,0
I	5.697	4,6
J	6.971	5,6
K	5.457	4,4
L	871	0,7
M	6.584	5,3
N	2.615	2,1
O	15.318	12,4
P	9.718	7,9
Q	8.966	7,3
R	1.658	1,3
S	2.501	2,0
00	1.805	1,5

3.2. Nezaposlenost

Broj nezaposlenih, prema evidenciji Federalnog zavoda za statistiku se povećao sa oko 66 hiljada u 2009. na 72,5 hiljada u 2013. godini. U tom periodu broj nezaposlenih se povećao za 9,3%, odnosno rastao je prosječno po godišnjoj stopi od 2,3%. Od ukupnog broja nezaposlenih u Federaciji BiH, u Kantonu Sarajevo je 18,5%.

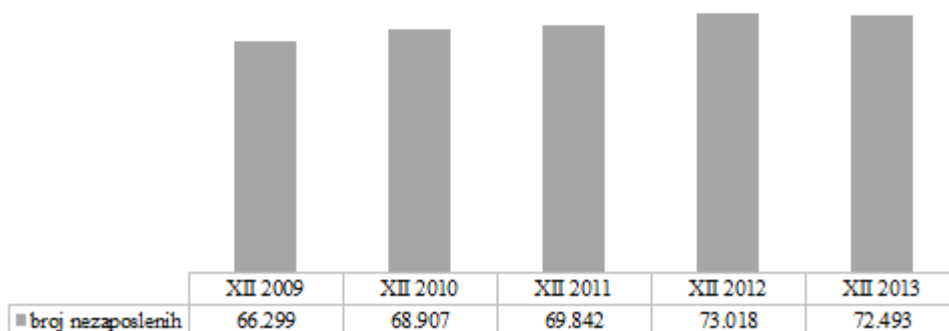
Najviše nezaposlenih je radnika sa srednjom stručnom spremom, zatim nekvalifikovanih radnika, te kvalifikovanih radnika. Tako je u 2013. godini bilo 29,5% radnika sa srednjom stručnom spremom, 29% nekvalifikovanih i oko 27% nezaposlenih kvalifikovanih radnika.

Tabela 39. Nezaposleni prema stručnoj spremi u Kantonu Sarajevo

Godine	VSS	VŠS	SSS	NSS	VKV	KV	PKV	NKV	ukupno
XII 2009	4.712	941	18.451	461	462	18.467	481	22.324	66.299
XII 2010	5.753	929	19.691	447	452	18.956	467	22.212	68.907
XII 2011	6.689	884	20.024	413	441	19.199	458	21.734	69.842
XII 2012	7.956	883	21.261	419	445	19.979	445	21.630	73.018
XII 2013	8.331	901	21.411	380	451	19.557	422	21.040	72.493
Stopa rasta 09-13	15,3	-1,1	3,8	-4,7	-0,6	1,4	-3,2	-1,5	2,3
Indeks 13/09	176,8	95,7	116,0	82,4	97,6	105,9	87,7	94,2	109,3

Tokom posmatranog perioda, najviše je rastao broj nezaposlenih sa visokom stručnom spremom, odnosno u 2013. skoro 1,8 puta više je nezaposlenih sa VSS nego 2009. (u 2013. 3.619 radnika sa VSS više nego 2009. traži posao).

Broj nezaposlenih u Kantonu Sarajevo

Graf 14.

Tabela 40. Nezaposleni prema stručnoj spremi u Kantonu Sarajevo, struktura (%)

Godine	VSS	VŠS	SSS	NSS	VKV	KV	PKV	NKV	ukupno
XII 2009	7,1	1,4	27,8	0,7	0,7	27,9	0,7	33,7	100,0
XII 2010	8,3	1,3	28,6	0,6	0,7	27,5	0,7	32,2	100,0
XII 2011	9,6	1,3	28,7	0,6	0,6	27,5	0,7	31,1	100,0
XII 2012	10,9	1,2	29,1	0,6	0,6	27,4	0,6	29,6	100,0
XII 2013	11,5	1,2	29,5	0,5	0,6	27,0	0,6	29,0	100,0

U posmatranom periodu stepen nezaposlenosti ukupnog stanovništva Kantona Sarajevo povećao se sa 15,6% 2009. na 16,4% 2013. godine. Stepen nezaposlenosti radnog kontingenta povećao se sa 23,3% 2009. na 24,2% 2013. godine. Stopa nezaposlenosti povećala se sa 35,7% u 2009. na 37,0% u 2013. godini.

Tabela 41. Stepen i stopa nezaposlenosti u Kantonu Sarajevo (%)

Pokazatelji	XII 2009	XII 2010	XII 2011	XII 2012	XII 2013	Stopa rasta 09-13	Indeks 13/09
Stepen nezaposlenosti ukupnog stanovništva	15,6	15,8	15,9	16,6	16,4	1,1	104,6
Stepen nezaposlenosti radnog kontingenta	23,3	23,6	23,7	24,4	24,2	0,9	103,5
Stopa nezaposlenosti	35,7	36,8	35,7	36,7	37,0	0,9	103,6

Graf 15.

Graf 16.

U 2013. opada ukupan broj nezaposlenih lica za 0,7% u odnosu na prošlu godinu. Prema stručnoj spremi značajan rast nezaposlenih je kod lica sa visokom stručnom spremom 4,7%, a najveće smanjenje od 9,3% kod lica sa nižom stručnom spremom.

Nezaposlena lica sa visokom stručnom spremom u Kantonu Sarajevo predstavljaju 33% nezaposlenih sa VSS u Federaciji BiH, sa VŠS 16,4%, sa SSS 21,6%, sa NSS 53,3%, VKV sa 20,5%, KV sa 14,7%, te PKV sa 5,1% i NKV sa 17,9%.

3.3. Mala i srednja preduzeća

Na području Kantona Sarajevo u 2013. godini, prema podacima Poreske uprave FBiH, djeluje 21.267 subjekata u kojima je zaposleno 127.659 lica.

Posmatrano po Klasifikaciji djelatnosti 2010, najviše subjekata ima u oblasti trgovine, 35% učešća u ukupnom broju subjekata Kantona Sarajevo, te u oblasti ostalih uslužnih djelatnosti, 16,8%.

Takođe, najviše zaposlenih je u trgovini, 17,6% učešća u ukupno zaposlenim na području Kantona, zatim u javnoj upravi i odbrani, obaveznom socijalnom osiguranju, 17,1%.

Tabela 42. Poreski subjekti u
Kantonu Sarajevo

KD	broj	
	subjekata	zaposlenih
A	101	700
B	17	38
C	1.230	11.532
D	51	1.780
E	85	2.616
F	775	7.328
G	7.451	22.446
H	628	6.959
I	923	2.825
J	653	7.730
K	427	5.654
L	317	931
M	1.693	6.830
N	610	3.943
O	426	21.862
P	374	10.134
Q	371	9.463
R	1.544	1.727
S	3.563	2.790
T	0	0
U	28	371
Ukupno	21.267	127.659

Prosječan broj zaposlenih po poreskom subjektu na nivou Kantona Sarajevo je 6. U oblasti javne uprave i odbrane, obaveznom socijalnom osiguranju prosječno je zaposleno 51 lice, dok je u oblasti proizvodnje i snabdijevanja električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija zaposleno 35 lica po poreskom subjektu. U oblasti ostalih uslužnih djelatnosti, kao i u oblasti umjetnosti, zabave i rekreacije zaposleno je jedno lice po poreskom subjektu.

Tabela 43. Poreski obveznici po veličini u Kantonu Sarajevo 2013.

obilježje	Poreski obveznici							
	mala		srednja		velika		ukupno	
	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
broj obveznika	20.787	97,7	420	2,0	60	0,3	21.267	100,0
zaposleni	40.083	31,4	41.473	32,5	43.103	33,8	127.659	100,0

Prema veličinskoj strukturi poreskih obveznika u Kantonu Sarajevo djeluje:

- 97,7% malih obveznika (do 50 zaposlenih) koji zapošljavaju 31,4% lica,
- 2% srednjih obveznika (50-250 zaposlenih) koji zapošljavaju 32,5% lica, i
- 0,3% velikih obveznika (preko 250 zaposlenih) koji zapošljavaju 33,8% lica.

Prema tome, od ukupnog broja poreskih obveznika najviše je malih, skoro 21.000, a istovremeno najviše je zaposleno u velikim kojih ima samo 60.

U oblasti zanatstva - obrta u 2013. godini Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo je, kao i prethodnih godina, u budžetu za 2013. godinu planiralo finansijska podsticajna sredstva za

očuvanje i razvoj tradicionalnih i starih zanata - obrta u iznosu od 100.000 KM. Isto tako, Ministarstvo je obezbijedilo i potporu privredi/privrednim subjektima preko 300.000 KM.

Pripremljen je Zakon o poticaju razvoja male privrede. U skladu sa ovim Zakonom, Vlada na prijedlog Ministarstva privrede donosi Program razvoja male privrede, za period od četiri godine. Programom se utvrđuju: smjernice razvoja, poticajne mjere, nosioci provođenja poticajnih mjera, aktivnosti provođenja, izvori sredstava, metodologija provođenja i praćenja provođenja pojedinih mjera koje se odnose se na:

- kreditiranje subjekata male privrede pod povoljnim uslovima,
- subvencioniranje kamata po preuzetim kreditima,
- pružanje stručne i savjetodavne pomoći za subjekte male privrede,
- davanje podrške razvoju centara za preduzetništvo, preduzetničkih inkubatora, klastera, tehnoloških parkova i zona male privrede,
- poticanje u korištenju predpristupnih fondova Evropske unije (IPA fondovi),
- davanje podrške za povećanje zapošljavanja,
- davanje podrške za učestvovanje na sajmovima i programima edukacije,
- podrška razvoja preduzetništva ciljnih grupa (žensko preduzetništvo, preduzetništvo mladih i preduzetništvo osoba sa invaliditetom),
- davanje podrške za istraživanje, razvoj i primjenu inovacija, uvođenje savremenih tehnologija, te podrške za edukaciju i prekvalifikaciju,
- davanje podrške za uvođenja certifikata i međunarodnih standarda kvalitete i
- davanje podrške zaštiti i revitalizaciji tradicionalnih i starih zanata (obrta).

Osnovni problemi u segmentu zapošljavanja su:

- Strukturna nezaposlenost (2/5 nezaposlenih ne radi duže od 5 godina);
- Ogromno neformalno tržište, odnosno prisutnost rada na “crno” (povećanje u 2013. sa 20% na 23%);
- Neusklađen i neadekvatan zakonski okvir (zakon o radu, zakon o zdravstvenoj zaštiti idr.);
- Nedostatak strukturnih reformi, nizak nivo konkurentnosti preduzeća, niska strana ulaganja i iskorištenost kapaciteta naročito u segmentima građevinarstva i metaloprerade;
- Neusklađen sistem obrazovanja sa potrebama tržišta rada;
- Deficitarnost pojedinih zanimanja i struka;
- Niska stopa aktivnosti radne snage (u 2013. 41,8%);
- Zakon o radu još nije donešen (sporan član 182., koji se odnosi na na regulisanje kolektivnih ugovora);
- Loša struktura nezaposlenih (osobe sa invaliditetom, dugotrajno nezaposlene osobe, osoba bez kvalifikacija itd.);
- Negativan stav prema privatnim agencijama za posredovanje u poslu;

Preporuke:

- Provođenje aktivne politike u zapošljavanju, od kojih se posebno ističu mjere: samozapošljavanja, poticanje zapošljavanja kod poznatog poslodavca, obučavanje i priprema nezaposlenih za tržište rada, stvaranje pretpostavki za jednake uslove i mogućnosti u pristupu tržišta rada itd.;
- Izraditi novu strategiju zapošljavanja ili akcioni plan za provedbu strategija koje se odnose i na oblast zapošljavanja donijetih na višim nivoima vlasti;
- Podržati donošenje odredbi Zakona o radu FBiH koji utvrđuje oštrije sankcije za poslodavce kod kojih se zatekne radnik bez ugovora o radu (“rad na crno”);
- Jačati funkciju Kantonalne uprave za inspekcijske poslove u dijelu suzbijanja “rada na crno”;
- Podržati politiku razvoja MSP u Kantonu Sarajevo (Izrada programa razvoja male privrede na području turizma u Kantonu Sarajevo, donijeti precizan višegodišnji plan razvoja inkubatora unutar Kantona Sarajevo uključujući i olakšice za izdavanje poslovnih prostora itd.);
- Realizacija programa za dokvalifikaciju/doedukaciju žena (Cjeloživotno učenje). Osnivanje trening centara za edukaciju, prekvalifikaciju i kvalifikaciju;
- Uvesti programe razvoja poduzetništva kod mladih, žena i tzv. socijalnog poduzetništva;
- Donijeti izmjene i dopune nastavnog plana i programa stručnog obrazovanja i obuke u kojima će mjesto naći NpiP poduzetničkog obrazovanja;
- Model za rješavanje problema strukturalne neusklađenosti ponude i tražnje na tržištu rada Kantona Sarajevo, tj. slučaja u kome tražnja postoji, ali nema adekvatne ponude da se ona zadovolji i problema kreiranja novih radnih mjesta kojima se povećava tražnja radne snage;
- Analizirati uticaj socijalnih davanja u Službi za zapošljavanje (JU “Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo”) na aktivno traženje posla i odvojiti socijalnu politiku od zapošljavanja;
- Podržavati cjeloživotni pristup radu, posebno organizovati Informatičko osposobljavanje nezaposlenih;
- Osigurati uključenost tržišta rada, povećanjem atraktivnosti rada za tražioce posla, uključujući neaktivne i osobe s posebnim potrebama;
- Unaprijediti posredovanje u zapošljavanju;
- Postići fleksibilnost paralelno sa sigurnošću zapošljavanja i reducirati segmentiranost tržišta rada, imajući u vidu ulogu socijalnih partnera;

- Osigurati da mehanizmi utvrđivanja plaća i kretanje troškova rada budu skloni većem zapošljavanju;
- Povećati i unaprijediti ulaganja u ljudski kapital;
- Adaptirati obrazovni i sistem obuke u skladu s novim zahjevima kompetentnosti;
- Uvesti specifične programe za zapošljavanje lica starijih od 45 g. i lica koja čekaju na posao duže od 3 godine, pripremljenih u okviru PIU SESER projekta;
- Reformisati finansiranje i regulisanje zdravstvene zaštite za nezaposlene (ovo je u fazi definisanja prijedloga (Federacija BiH) na osnovu kojeg bi zdravstvena zaštita trebala da se prije svega odvoji od institucija tržišta rada);
- Povećati saradnju socijalnih partnera, kao i odgovornosti zavoda za zapošljavanje prema korisnicima njihovih usluga (je u fazi izrade doktrine rada koja će definisati odnos poslodavac/zavod za zapošljavanje Federacije BiH/budući uposlenik). Izmjena zakona o posredovanju u zapošljavanju je, imajući u vidu da zavodi imaju najveći broj korisnika;
- Usvojiti pravni okvir koji će osigurati zaposlenost za 3-5% invalidnih lica u državnoj službi;
- Promovisati umrežavanje biroa za zapošljavanje kako bi dijelili informacije;
- Jačati poslovno okruženje, restrukturiranje kompanija, privatizaciju i rast privatnog sektora;
- Smanjiti diskriminaciju na tržištu rada;
- Promovisati specifične programe zapošljavanja za određene kategorije nezaposlenih osoba, poduzeti reformu, tržišta rada uvođenjem prakse u kolektivne ugovore;
- Izrada detaljne analize potražnje na tržištu rada kroz tekuću reformu obrazovanja na području Kantona Sarajevo;
- Dosljedno provoditi Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba Federacije BiH u dijelu ispunjavanja uslova za priznavanje/zadržavanje statusa nezaposlene osobe (ostvareni prihodi, odbijanje zaposlenja..) i po tom osnovu brisanje sa evidencije nezaposlenih osoba;

4. Održivi razvoj

Održivi razvoj predstavlja okvir za oblikovanje politika i strategija kontinuiranog ekonomskog i socijalnog napretka, bez štete za okoliš i prirodne resurse bitne za ljudske djelatnosti u budućnosti – drugim riječima, bolji kvalitet života za sve, sada i za generacije koje dolaze.

Koncept održivog razvoja slijedi i BiH, definirajući ciljeve i prioritete u Strategiji razvoja BiH 2010. – 2014. godine. Polazeći od Strategije, u ovom dijelu dokumenta obrađene su slijedeće oblasti: Poljoprivreda, proizvodnja hrane i ruralni razvoj, Ekologija, energija i obnovljivi izvori energije, te transport i komunikacije.

4.1. Poljoprivreda, proizvodnja hrane i ruralni razvoj

Oblast poljoprivrede u Bosni i Hercegovini ima svoje slabosti ali i svoje jače strane. Kada govorimo o slabostima one su uglavnom vezane za naslijeđenu veličinu privrede, usitnjenost zemljišnih čestica, nedovoljne podrške i nepostojanje institucija za podršku, teško dostupna i često preskupa sredstva za kreditiranje poljoprivrede. S druge strane, kao prednosti bh. poljoprivrede mogu se navesti očuvani prirodni resursi, raspoloživost radne snage, njena konkurentnost u odnosu na okruženje, postojanje tehnoloških znanja i struke. Studija konkurentnosti bh. agrosektora koju je izradilo Vijeće ministara BiH i entitetske vlade, u saradnji sa Međunarodnom finansijskom korporacijom (IFC), članicom Grupacije Svjetske banke, pokazala je da postoji perspektiva za nastup na regionalnom, evropskom i svjetskom tržištu u proizvodnji voća, povrća i njihovih prerađevina, te mlijeka i mliječnih prerađevina. Analize u okviru Studije su potvrdile konkurentnost navedenih sektora (voće, povrće i mlijeko) što je rezultiralo usvajanjem odgovarajućih izvještaja od strane državnih institucija. Ove institucije su se obavezale na zajedničku pripremu plana za otklanjanje uočnih barijera za ulazak stranog kapitala u te sektore, čijim definiranjem bi se označio početak planskog privlačenja investitora u agrobiznis. Stepen konkurentnosti u proizvodnji mesa i prerađevina od mesa ograničen je na lokalno i regionalno tržište i nema velike perspektive za nastup na evropskom i svjetskom tržištu.

U Federaciji BiH Kanton Sarajevo jedan je od vodećih kantona koji imaju potencijal za organizovanje najrazličitijih vidova primarne poljoprivredne i prehrambene proizvodnje. U prilog tome ide i veliki broj instaliranih kapaciteta na području sarajevskog kantona, a koji su namijenjeni za prerađu i proizvodnju hrane i to posebno na bazi: mesa, sirovog mlijeka, žitarica (tjestenine i razna peciva na bazi brašna od pšenice, raži, ječma i heljde), prirodnih i obogaćenih voda, sirupa i koncentrata (sokovi), ljekobilja i šumskih plodova i dr. Najbolje uslove za uzgoj voća i voćnjaka imaju općine Vogošća, Hadžići, Ilidža i Ilijaš. Ako se govori o povrću, onda se sa sigurnošću može reći da sve općine imaju dobre uslove. To je ujedno i dobra prilika za pokretanje privatnih biznisa.

Prema podacima Zavoda za informatiku i statistiku Kantona Sarajevo ukupno zasijane površine u jesenskoj sjetvi 2013. godine u Kantonu Sarajevo su iznosile 596 hektara što je za 13,7% manje nego u godini prije. U strukturi zasijanih površina najzastupljenije su žitarice koje su u jesenskoj sjetvi zasijane na 347 hektara (58%), zatim povrtno bilje koje je zasijano na 176 hektara (30%), te stočno bilje zasijano na površini od 72 hektara (12%). U odnosu na 2012. godinu površine pod žitaricama u prošlogodišnjoj su sjetvi smanjene za 11,9%, površine sa povrtnim biljem ostale su iste kao i godinu ranije, dok su se površine pod stočnim biljem smanjile za 40,5%. U strukturi žitarica najzastupljeniji su pšenica (30%) i ječam (29%). Tako je pšenice, ozime, u jesenskoj sjetvi prošle godine zasijano na 104 hektara, ili na 16,8% manje površina nego u sjetvi 2012. godine. Oзимог јеčма lani je zasijano na 99 hektara ili 94,1% više površina nego u 2012. godini. Površine zasijane tritikalama smanjene su u prošlogodišnjoj jesenskoj sjetvi za 83,1%, na 11 hektara. Istovremeno su se povećale površine zasijane sa raži za 45,2%, na 45 hektara, dok su površine zasijane zobi smanjene za 21,4%, na 77 hektara. U strukturi stočnog bilja zasijane površine djetelinom, lucerkom i

travno-djetelinskom smjesom zauzimaju 95,8% ukupno zasijane površine, dok ostatak od 4,2% je zasijano ostalim stočnim biljem.

U protekloj godini poźnjeven je jednak broj hektara površine kao i u 2012. godini, ukupno 4.700 hektara. Ukupan prinos usjeva iznosio je 39.250 tona što je za 54,6% odnosno 13.867 tona više u odnosu na 2012. godinu. Najznačajnije mjesto zauzimaju površine zasijane krompirom (1.116 ha ili 23,7%), zatim površine travno-djetelinske smjese (807 ha ili 17,2%), kukuruz za krmu (349 ha ili 7,4%), površine crnog luka (327 ha ili 7%) itd. U 2013. godini klimatski uslovi su bili povoljniji u odnosu na godinu ranije, nije bilo velikih padavina, i zbog toga je ostvarena veća količina prinosa kasnih usjeva iako je poźnjevena površina ostala ista kao i u 2012. godini. Tako su se prinosi mješavina trava i mahunjača sa žitima povećali za 15 puta u odnosu na 2012. godinu (48 tona), dok su prinosi graška bili 3 puta veći (128 tona). Prinosi špinata i blitve povećali su se za 89,2% (1.090 tona) a salata i krompir ostvarili su za 74,7% odnosno 60,7% više prinosa (salata 987 tona i krompir 12.045 tona). Od ostalih usjeva značajniji rast ostvarenih prinosa u 2013. godini zabilježen je kod usjeva krastavca (48,2%), paprike (44,8%), kupusa i kelja (33,5%), bijelog luka (33,2%), graha (31,4%), crnog luka (30,1%) itd.

Istovremeno, u voćarstvu je zabilježen veći broj stabala voćki sposobnih za rod u odnosu na 2012. godinu za 22.394 ili 3,1%. Ostvareni prinosi voća (jabuke, kruške, dunje, šljive, breskve i orasi) iznosili su 3.968 tona koliko je zabilježeno i u 2012. godini. Prinosi usjeva i voća u Kantonu Sarajevo u posljednjih nekoliko godina prikazani su u slijedećoj tabeli:

Tabela 44. Prinos usjeva i voća u KS za period 2006-2013.

Kategorije	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
USJEVI								
Poźnjevena površina (ha)	3.717	3.628	3.672	4.120	4.559	4.799	4.694	4.700
Prinos (tona)	35.663	28.338	30.627	40.518	40.546	40.319	25.383	39.250
VOĆE								
Broj rodni stabala	728.163	729.063	623.983	736.855	746.158	793.321	718.116	740.510
Prinos (tona)	7.280	6.839	5.281	6.559	7.149	7.583	3.968	3.968

Proizvođači voća iz BiH, posebno jabuke, koji ne zadovoljavaju standarde Evropske unije, od 1. januara 2014. godine ne mogu izvoziti svoje proizvode. Prepreka izvozu je neposjedovanje certifikata kvaliteta, posebno tzv. Global gap. Što se tiče ostataka pesticida, svi voćari moraju da urade analizu i da pokažu da nema pesticida u njihovim plodovima, inače ne mogu dobiti Global gap. Nivo ostataka pesticida u našoj zemlji moguće je utvrditi u nekoliko laboratorija. Svi certificirani proizvođači imaju uredne analize plodova. No, problem je što u BiH ne postoji ni jedna domaća certifikacijska kuća koja bi poljoprivrednicima osigurala svu potrebnu dokumentaciju za izvoz, a kupci u EU uslovljavaju izvoz upravo Global gap certifikatima.

Što se tiče stočarstva, statistika pokazuje slijedeće rezultate: u 2013. godini zaklano je ukupno 6.044 grla goveda što je u odnosu na 2012. godinu više za 10,1%. Takođe, broj zaklanih ovaca bio je veći u odnosu na 2012. godinu za 19,1% pa je ukupan broj zaklanih grla ovaca iznosio 6.500. Istovremeno, smanjen je broj zaklanih peradi sa 2,2 miliona u 2012. godini na 1,7 miliona koliko je zaklano u 2013. godini. Jedan od problema u stočarstvu je i nekvalitetna stočna hrana, pa poljoprivrednici pokušavaju pronaći rješenja da se postojeća situacija prevaziđe.

Prema podacima Zavoda za statistiku i informatiku Kantona Sarajevo koji se odnose na otkup i prodaju poljoprivrednih proizvoda u Kantonu u 2013. godini postignuti su sljedeći rezultati: U 2013. godini otkupljeno je teladi za uzgoj i klanje u iznosu od 417.890 KM, te goveda (muška) u iznosu od 605.201 KM. Otkup teladi se povećao za 17,3% a otkup goveda je dva puta veći u odnosu na otkupljenu vrijednost iz 2012. godine. Otkup tovljenih pilića (brojleri) se povećao sa 9,8 miliona KM koliko je iznosio u 2012. na 10 miliona KM u 2013. godini što procentualno iznosi povećanje od 2,3%. Veliko smanjenje od čak 40,1% registrovano je u otkupu tovljenih ćurića/purića što u novčanom iznosu znači smanjenje sa 200 hiljada KM, koliko je zabilježeno u 2012. godini, na 120 hiljada KM koliko je ostvareno u 2013. godini. Značajno je smanjen otkup svježeg kravljeg mlijeka (I klase) u 2013. godini u odnosu na godinu ranije. Statistika bilježi da je vrijednost otkupljenog svježeg kravljeg mlijeka u 2013. godini iznosila 2,7 miliona KM što je u odnosu na 7,5 miliona KM iz 2012. godine manje za 63,9%.

U posmatranom periodu povećana je prodaja teladi za klanje za 13,1% pa je ukupna vrijednost prodane teladi u 2013. godini iznosila 85.549 KM, dok je prodaja krava, bikova i junadi smanjena za 41,6% u odnosu na 2012. godinu. Ukupno je prodano krava, bikova i junadi u vrijednosti od 47.173 KM. Tovljenih pilića je u 2013. godini prodano 8 puta više (746.685 KM) nego u 2012. godini a jednodnevnih pilića 3 puta više (910.869 KM). Prodaja svježeg kravljeg mlijeka (I klase) također je povećana sa 2,2 miliona KM, koliko je zabilježeno u 2012. godini, na 5,3 miliona KM u 2013. godini.

Podaci o vanjskotrgovinskoj razmjeni Kantona Sarajevo pokazuju da je u 2013. godini u odnosu na godinu prije smanjen izvoz mesa i mesnih prerađevina za 27,9%, ali je istovremeno smanjen i njihov uvoz za 25,3%. Izvoz mlijeka, mliječnih prerađevina i jaja manji je za 20,6%, dok se uvoz smanjio za 14,2%. Žitarice i proizvodi od žitarica su izvezeni u vrijednosti manjoj za 1,8% u odnosu na 2012. godinu dok je njihov uvoz bio manji za 19,7%. Najveći rast izvoza zabilježen je kod šećera, šećernih prerađevina i meda za 35,5%, ali se i uvoz povećao za 74,2%. Voća i povrća je izvezeno u 40% većoj vrijednosti u odnosu na godinu prije, a uvoz ovih proizvoda bio je veći za 12,8%. Izvoz kafe, čaja, kakaa i začina smanjen je za 13,5% u odnosu na 2012. godinu, a uvoz se povećao za 9%. Istovremeno se povećao izvoz pića za 73,2%, dok se uvoz smanjio za 14,3%, a izvoz i uvoz duhana je povećan za 48% odnosno 9,1%. Što se tiče ulja i masti životinskog i biljnog porijekla u 2013. godini registrovan je pad uvoza ovih proizvoda u odnosu na godinu prije. Tako je uvoz ulja i masti životinjskog porijekla u protekloj godini bio manji za 17,1%, uvoz biljnih ulja i masti bio je manji za 4,6%, dok je uvoz prerađenih ulja i masti životinjskog i biljnog porijekla smanjen za 29,6%. Istovremeno, izvoz ulja i masti biljnog porijekla u odnosu na 2012. godinu bio je veći za 10,3%.

Kada su u pitanju ruralna područja, ključno je da ona ne mogu postojati izolirano od obližnjih gradova i velikih gradskih centara, te time i od ekonomskih, socijalnih i političkih dešavanja u zemlji.

Ruralni razvoj čini jednu od ključnih politika javnog djelovanja u svim razvijenim državama, kao i državama u razvoju. Učinkovita politika ruralnog razvoja za rezultat ima jačanje proizvodnih kapaciteta, a istovremeno služi i osiguravanju društvenog napretka i zaštite okoliša.

Poljoprivreda i s njom povezane aktivnosti u ruralnim područjima učestvuju sa veoma malim udjelom u prihodima, proizvodima i zapošljavanju u ruralnim područjima. Poljoprivredom se najveći dio stanovništva bavi kao dopunskom djelatnošću, kako bi zadovoljili svoje

prehrambene potrebe, ostvarujući značajne uštede prihoda, koje stvaraju od zaposlenja u urbanim područjima.

Poboljšanje kvaliteta infrastrukture (voda, kanalizacija, energija, transportna i komunikaciona infrastruktura), poboljšanje obrazovanja i zdravstva, posebno je značajno za kvalitet života u ruralnim područjima.

Kvalitet života u ruralnim područjima ovisi i od diverzifikacije poslovnih aktivnosti i mogućnosti zapošljavanja u djelatnostima koje nisu direktno vezane za poljoprivredu.

Problemi:

- Ugroženost poljoprivrednog zemljišta u inundacionim područjima od poplavnih voda.
- Bespravna izgradnja na poljoprivrednom zemljištu.
- Slaba kadrovska i materijalna osposobljenost sektora za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo.
- Na području Kantona Sarajevo nije na trajan i ekološki prihvatljiv način riješeno pitanje neškodljivog uklanjanja životinjskih leševa i organskog otpada.
- Na području Kantona ne postoji karantinski objekat za smještaj privremeno ili trajno oduzete stoke.
- U epizootiološko – epidemiološkom smislu značajno je istaći stalno prisustvo velikog broja nezbrinutih pasa i pasa lotalica, posebno u padinskim i prigradskim naseljima. Broj nezbrinutih pasa i pasa lotalica je u stalnom porastu obzirom da je zakonom o zaštiti i dobrobiti životinja, zabranjeno ubijanje životinja, a na području Kantona nema dovoljno obezbjeđenih prihvatilišta za životinje.
- Veliki problem kod realizacije projekata predstavlja rješavanje imovinsko-pravnih odnosa na trasama regulacije, gdje vlasnici traže velike novčane iznose za zemljište koje treba da se otkupi, kao i kašnjenje izmirenja finansijskih obaveza od kantona prema općinama-izvođačima.
- Operativnim planom zaštite šuma definisani su strateški ciljevi i to: bespravne sječe, bespravni transport drvne mase, postojanje nelegalnih reznih jedinica.
- Nepovoljnom strukturom sektora (male fragmentirane farme i nizak stepen korištenja prerađivačkih kapaciteta) što za posljedicu ima nemogućnost obezbjeđenja stalnosti snabdijevanja, te nizak nivo povezanosti primarnog poljoprivrednog sektora sa sekundarnim prerađivačkim sektorom, tako da razvoj prehrambene industrije pokreće dalji rast uvoza hrane;
- Relativnim tehničko-tehnološkim zaostajanjem i zavisnošću od uvoza tehnologije (inputi su iz uvoza), te niskim izdvajanjima za politike transfera i stvaranja znanja, što za posljedicu ima vrlo nisku sposobnost inoviranja i spremnost za saradnju sa centrima znanja (i obrnuto);
- Neadekvatnom upravljanju prirodnim resursima, a posebno nedostatak planskih dokumenata;
- Nerazvijenom institucionalnom okruženju, posebno institucijama zaduženim za osiguranje kvaliteta i sigurnosti proizvoda, institucijama za implementaciju i monitoring javnih politika (baze podataka za registraciju životinja, poljoprivrednih gazdinstava, FADN i IAS, poljoprivredna statistika), procedure za legalizaciju građevinskih objekata na farmama i izgradnju novih;
- Neadekvatna planska dokumentacija (program ruralnog razvoja, prostorni planovi za ruralna područja i neadekvatno oblikovana poljoprivredna politika (nizak nivo harmonizacije sa EU principima, ali i WTO principima);

Preporuke:

- Izrada nedostajućih Zakona i podzakonskih akata na osnovu tih zakona;
- Provođenje aktivnosti utvrđene Strategijom razvoja ruralnih dijelova Kantona Sarajevo;
- Provođenje aktivnosti na podsticaju svih vidova poljoprivredne proizvodnje;
- Provođenje aktivnosti na uređenju i zaštiti poljoprivrednog zemljišta;
- Provođenje aktivnosti na zaštiti bilja od štetnih insekata i biljnih bolesti;
- Kadrovsko i materijalno jačanje sektora za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo;
- Povećanje zastupljenosti vještačkog osjemenjavanja i reprodukcije u govedarstvu;
- Poboljšanje zoohigijenskih i zootehničkih uslova kod držanja domaćih životinja u cilju poboljšanja proizvodnje i zdravstvenog stanja te dobivanja higijenski ispravnog i kvalitetnog krajnjeg proizvoda;
- Provođenje aktivnosti na zaštiti ribolovnih područja u cilju očuvanja ihtiopopulacije;
- Povećanje aktivnosti na uzgojno selekcijskom radu kod svih vrsta domaćih životinja;
- Povećanje aktivnosti na sterilizaciji i kastraciji pasa lualica;
- U cilju sprječavanja širenja zaraznih bolesti obratiti pažnju na zdravstveno stanje pasa lualica;
- Provođenje aktivnosti na zaštiti izvorišta pitke vode u Sarajevskom polju (Bačevo, Stup i Sokolovići), a sve radi zaštite površinskih i podzemnih voda od zagađenja i od drugih štetnih uticaja;
- Izvođenje radova na uređenju vodotoka na području Kantona Sarajevo, zbog zaštite od poplava, odnošenja plodnog priobalnog zemljišta, kao i zbog zaštite voda za piće, prema prioritetima, zahtjevima i potrebama pojedinih općina Kantona Sarajevo;
- Nastavljanje sa aktivnostima zaštite od poplava na području Kantona Sarajevo prema odredbama Kantonalnog operativnog plana odbrane od poplava i utvrđenim rizičnim područjima poštujući i zahtjeve općina;
- Intenzivirati aktivnosti na zaštiti šuma i šumskog zemljišta kao prirodnog bogatstva kao i praćenje rada i poslovanja KJP “Sarajevo – šume”, u skladu sa Zakonom o šumama;
- Intenzivirati aktivnosti na uzgoju i zaštiti divljači sa akcentom na provođenju aktivnosti na razvoju lovnog turizma i promovisanju lovno - turističkih mogućnosti Kantona Sarajevo;
- Dalji rad na uspostavi strukture za osiguranje kvaliteta i sigurnosti proizvoda – laboratorije i njihova akreditacija, veterinarske stanice, funkcionalan registar životinja,

funkcionalna kantonalna inspekcija i snažna koordinacija sa ostalim nivoima vlasti i preuzimanje inicijative u vezi sa otklanjanjem prepreka za izvoz (planska dokumentacija, infrastruktura za neškodljivo uklanjanje životinjskog otpada i postupci snižavanja rizika za zdravlje populacije isl);

- Studija za definisanje manje povoljnih područja (kriteriji selekcije i praćenja) i donošenje programa ruralnog razvoja (naglasak mora biti na mjerama za mlade farmere i mjerama zaštite okoliša – objekti za adekvatnu manipulaciju đubriva isl., i mjerama za diverzifikaciju poslovnih aktivnosti);
- Višegodišnje planiranje poljoprivrednog budžeta i harmonizacija sa zahtjevima EU integracija i to u pogledu načina na koji su mjere oblikovane i implementirane i nadgledane (smanjenje podrške po proizvodima, jasni kriteriji, uvođenje sufinansiranja i pojednostavljenje procedura), te promocija registracije poljoprivrednih proizvođača;
- Pojednostavljenje procedura za dobivanje svih vrsta dozvola neophodnih pri gradnji/legalizaciji novih/postojećih objekata na farmi – po mogućnosti one stop shop i otvaranje područnih ispostava za predaju dokumentacije, te informatizacija cjelokupnog sistema;
- Plan za olakšanje pristupa IPARD fondovima – obuka za pripremu projekta, priprema novih „finansijskih proizvoda“, informacije o dobavljačima opreme, popularizacija moderne tehnike i tehnologije, popularizacija mogućnosti „zelene ekonomije“ i sl.;
- Program promocije (određene poslovne olakšice i kreiranje proizvoda sa Kantona Sarajevo identitetom – markica kvaliteta) saradnje primarne proizvodnje i prehrambene industrije, te ugostiteljstva i maloprodajnih kanala, kao i izvoznika;
- Jačanje transfera znanja kreiranjem tipskih projekta za objekte na farmi, programima unaprijeđenja proizvodnje i stvaranje „agro-gastro-inkubatora“, te centara za „zelenu intenzifikaciju“ koji bi promovisali tehnike smanjenja otpada, emisija, korištenja izvora obnovljive energije, te tehnike održivog upravljanja zemljištem i vodom;
- Jačanje javnih usluga neophodnih za oživljavanje turističke ponude u ruralnim područjima – pristup (javni transport, označene rute za pješaćenje, trim staze, promocija), kvalitet usluge i diverzifikacija turističkih i gastro proizvoda baziranih na tradiciji područja;
- Izgradnja integralnog sistema upravljanja zemljištem (korištenje, zaštita i spriječavanje prirodnih katastrofa);
- Svi dokumenti i aktivnosti koji će se provoditi u toku slijedeće godine trebaju biti usklađeni sa Programom ruralnog razvoja FBiH i Strategijom razvoja poljoprivrednog sektora 2015. do 2019., bez obzira što su to dokumenti u nacrtu;

4.2. Turizam

Turizam je danas najbrže rastuća industrija, i u Kantonu Sarajevo je prepoznata kao vodeća oblast u funkciji poticaja ukupnog razvoja.

Glavni problemi i slabosti razvoja turizma vezani su za negativan marketing u toku 1990-tih, nepostojanje dugoročne strategije razvoja turizma na nivou BiH, disharmoničnost propisa unutar entiteta, pasivan pristup u promociji turizma, nediferencirana ponuda, nedostatak dodatne turističke ponude, nedostatak sredstava i sl.

Snage turističkih resursa Kantona Sarajevo su globalna prepoznatljivost, kulturno historijska baština, prirodno naslijeđe, turistička tradicija, jedinstvo različitosti itd.

Smještajni kapaciteti su pretpostavka za osiguranje odgovarajućeg prostora koji omogućavaju privremeni boravak turista.

Prema podacima Zavoda za informatiku i statistiku Kantona Sarajevo, u decembra 2013. godine, na području Kantona Sarajevo, evidentirano je 66 poslovnih jedinica, što je isto u odnosu na isti period 2012. godine.

Kanton Sarajevo u decembru 2013. godine, u smještajnim kapacitetima raspolagao je sa 3.320 soba, što je za 13,5% više u odnosu na isti period 2012. godine, sa 5.706 ležaja, što je za 5,6% više u odnosu na isti period 2012. godine

Prosječna **iskorištenost kapaciteta** u 2013. godini iznosila je 29,6%.

Prosječna **dužina boravka** turista u Kantonu Sarajevo u 2013. godini bila je 1,9 dana, kao što je zabilježeno i u 2012. godini.

Zvanične pokazatelje o iskorištenosti kapaciteta treba uzeti sa rezervom, obzirom da se prijava i odjava turista ne vrši u skladu sa zakonom i podzakonskim aktima kojima je regulisana prijava i odjava turista.

U cilju povećanja iskorištenosti kapaciteta kao i povećanja dužine boravka turista u Kantonu Sarajevo neophodno je klasične usluge koje gosti dobivaju (smještaj, hrana, piće) obogatiti dodatnim kvalitetnijim sadržajima, kao i bogatijom turističkom ponudom.

Ostvarena vrijednost prometa u ugostiteljstvu u 2013. godini iznosi 81,0 miliona KM, što je za 8,9% više u odnosu na prethodnu godinu.

U strukturi ukupno ostvarenog prometa u ugostiteljstvu prihodi od smještaja iznose 42,9 miliona KM i učestvuju sa 52,9% u ukupno ostvarenom prometu u ugostiteljstvu. U odnosu na isti period 2012. godine prihodi od smještaja veći su za 12,0%, a zatim slijede prihodi od prodaje hrane, pića i ostali prihodi.

U turističko-ugostiteljskoj djelatnosti u decembru 2012. godine bilo je **zaposleno** 5.743 radnika.

Posmatrajući broj zaposlenih u ukupnoj privredi u 2012. godini vidljivo je da na ugostiteljstvo otpada 4,5% od ukupnog broja zaposlenih u privredi.

U mjesecu decembru 2013. godine u turističko-ugostiteljskoj djelatnosti bilo je zaposleno 5.697 radnika što je 4,6% od ukupnog broja zaposlenih u privredi, odnosno 0,4% više u odnosu na isti period 2012. godine.

U 2013. godini Kanton Sarajevo posjetilo je ukupno 318.032 **turista**, što je za 18,4% više u odnosu na 2012. godinu. U ukupnoj strukturi 83,6% su strani turisti ili 265.763 stranih turista,

što je za 25,6% stranih turista više nego u 2012. godini, a 16,4% su domaći turisti ili 52.269 turista, što je za 8,1% domaćih turista manje u odnosu na 2012. godinu.

U Kantonu Sarajevo u 2013. godini turisti su ostvarili 617.171 **noćenje** što je za 20,6% više u odnosu na ostvareni broj noćenja u 2012. godini.

U ukupnoj strukturi noćenja u 2013. godini strani turisti su učestvovali sa 83,7%, odnosno ostvarili su 516.553 noćenja ili 26,7% više u odnosu na 2012. godinu, dok su domaći turisti u ukupnoj strukturi noćenja učestvovali sa 16,3%, odnosno ostvarili su 100.618 noćenje što je za 3,2% manje u odnosu na 2012. godinu.

Turisti koji su posjetili Kanton Sarajevo predstavljaju 55,3% ukupnog broja turista koji su posjetili Federaciju BiH (575.077 turista), odnosno ostvarili su 54,4% noćenja od ukupno ostvarenih noćenja Federacije BiH (1.135.324).

Osnovni cilj turizma je osigurati dugoročnost pozitivnih učinaka održivim korištenjem prirodnih i kulturno-historijskih potencijala, aktivnim sudjelovanjem u njihovom očuvanju i razvoju, stvaranjem okruženja privlačnog za investitore, djelotvornom promocijom.

Strateški ciljevi razvoja turizma Kantona Sarajevo su:

- učinkovito brendiranje područja Kantona, čime će se postići kvalitativno diferenciranje od konkurencije i osiguranje tržišne prepoznatljivosti,
- obogaćivanje postojećih i generiranje novih turističkih sadržaja i doživljaja, čime bi se bitno utjecalo na produženje sezone,
- organizaciono podizanje znanja, vještine i obrazovanja turističkih radnika, čime se kontinuirano unapređuje postojeći kvalitet i izvrsnost usluge,
- stvaranje preduslova za jačanje poduzetništva, čime će se omogućiti ulazak u novi investicijski ciklus, stvaranje novih radnih mjesta i samozapošljavanje.

Ostvarenjem ovih ciljeva podstakao bi se održivi razvoj turizma, rast prosječne potrošnje te povećanje turističkih prihoda.

Uspješnost daljeg razvoja turizma na ovom području zavisi o razvoju i oblikovanju novih, te poboljšanju postojećih turističkih proizvoda i usluga.

Preduslovi daljeg razvoja turističkih resursa Kantona Sarajevo su:

- bolja pozicioniranost na tržištima,
- valorizacija kulturno-historijske baštine i kulturnih manifestacija,
- valorizacija ruralnog i planinskog područja,
- diverzifikacija područja i proizvoda,
- kreiranje novih turističkih proizvoda i novog imidža,
- stalno unaprijeđenje integralnog kvaliteta ponude,
- razvoj trgovine i infrastrukture,
- unaprijeđenje planinskog i seoskog turizma,
- unaprijeđenje sajamskog i kongresnog turizma,
- organizovanja sportskih manifestacija,
- mogućnost cjelogodišnjeg poslovanja.

U narednom periodu neophodno je da izvršni i zakonodavni organi, općine, komorski sistem, udruženja iz oblasti ugostiteljstva i turizma, te pravni subjekti iz ovog sektora, u svojim planovima i programima rada utvrde svoj dio obaveza, u skladu sa svojom nadležnošću.

Preporuke:

- Donijeti Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o ugostiteljskoj djelatnosti kojim će se utvrditi nadležnost za utvrđivanje minimalnih uvjeta i uvjeta za kategoriju ugostiteljskih objekata za smještaj i prehranu koje se označavaju sa jednom, dvije i tri zvjezdice;
- Pojačati nadzor vezano za prijavu i odjavu gostiju u ugostiteljskim objektima za smještaj;
- Potrebno je što više planski obogaćivati turističku ponudu u smislu stalne inovacije turističkog proizvoda i kontinuiranog poboljšanja svih njegovih komponenti, a kao primarni cilj postavlja se stvaranje prepoznatljivog i kvalitetnog turističkog proizvoda;
- Najveća prepreka je u nedostatku sredstava kojima bi se izvršila modernizacija i rekonstrukcija kapaciteta, ostvarila diferencijacija turističke ponude i kreirao opći imidž Federacije, Kantona Sarajevo i BiH kao poželjne turističke destinacije;
- Realizacija planiranog obima investicija zahtijeva velike napore na promoviranju novih oblika finansiranja ulaganja u turizam, posebno u sferi javnih i privatnih investicija, te razvoju javno-privatnog partnerstva. U tu svrhu, u narednom periodu planira se obezbijedenje novčanih sredstava privlačenjem privatnog kapitala putem javno-privatnog partnerstva, koncesija, kao i konkurisanjem za korištenje sredstava iz fondova EU-IPA fondovi;
- Donošenjem i primjenom Zakona o koncesiji i Zakona o JPP treba da se aktiviraju raspoloživi resursi razvoja i osigura efikasnije korištenje postojećih potencijala, te otvore mogućnosti za stvaranje kvalitetnijeg ambijenta i za realizaciju kapitalnih projekata iz oblasti turizma;
- Obzirom na krizni period i finansijske poteškoće koje prate poslovanje svih privrednih subjekata, kao i rad državnih institucija i organa, karakter budžeta svih nivoa vlasti uglavnom je stabilizacijski. Zbog navedenog se ne može računati na značajnija budžetska sredstva, koja bi u vidu kapitalnih transfera mogla biti ubrizgana u razvojne projekte u ovoj oblasti, zbog čega su i efekti u okviru turističkog sektora skromni, bez mogućnosti značajnijeg iskoraka u skorije vrijeme;
- U ovakvom stanju, neophodno je ukazati da postoji mogućnost, na osnovu zakonski definisanih normi, za sistemsko jačanje i promoviranje turizma na nivou Kantona;
- Pravilnikom o načinu uplate javnih prihoda proračuna i vanproračunskih fondova na teritoriji FBiH definisani su javni prihodi proračuna i vanproračunskih fondova, turističkih zajednica isl. Iz navedenog Pravilnika proizilazi da prihodi ostvareni po osnovu članarina i boravišne takse turističkim zajednicama imaju karakter javnih prihoda. Korisnik ovih sredstava je Turistička zajednica FBiH i Turistička zajednica Kantona i to u omjeru 20 : 80 u korist Turističke zajednice Kantona;
- Shodno odredbama Uredbe o boravišnoj taksi i Uredbe o članarinama u turističkim zajednicama, tako prikupljena sredstva turističkih zajednica kantona dužna su rasporediti na sljedeći način: 35% za unaprijeđenje turizma i 25% za očuvanje,

konzerviranje i obnavljanje kulturno-historijskog naslijeđa, te očuvanje, zaštitu i obnavljanje prirodnog naslijeđa;

- Dakle, evidentno je da postoje sredstva sa karakterom javnih prihoda kojima je svrha unaprijeđenje i razvoj turizma. Tim sredstvima na području Kantona Sarajevo raspolaže Turistička zajednica Kantona Sarajevo. Nažalost, o radu i utrošku navedenih sredstava, organizacijskom ustrojstvu i strukturi tijela turističke zajednice zvaničnih informacija nema ni resorno Ministarstvo, ni izvršna ni zakonodavna vlast Kantona;
- U cilju razrješavanja problematike transparentnosti utroška sredstava kojima raspolaže turistička zajednica i aktivnog učešća Kantona u radu turističke zajednice, Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo uputilo je Inicijativu za izmjene i dopune Zakona o turističkim zajednicama i promicanju turizma u Federaciji BiH;
- Treba napomenuti da je krajem 2013.godine Federalno ministarstvo okoliša i turizma formiralo Radnu grupu za sprovedbu aktivnosti oko izrade Prijedloga novog Zakona o turističkim zajednicama i promicanju turizma u FBiH;
- U cilju prevazilaženja problema strateškog okvira, koji je prouzrokovan nedonošenjem Strategije razvoja turizma na nivou Federacije BiH, kao baze za donošenje kantonalnih strategija razvoja turizma za naredni period, trebalo bi po hitnom postupku pristupiti donošenju i usvajanju iste;

4.3. Ekologija, energija i obnovljivi izvori energije

U oblastima proizvodnje i snabdijevanja električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija (D) i snabdijevanja vodom, uklanjanja otpadnih voda, upravljanja otpadom, te djelatnosti sanacije okoliša (E) u 2013. godini, na području Kantona Sarajevo djeluje 136 subjekata, 51 u D i 85 u E u kojima je zaposleno 4.396 lica. U ukupnom broju poreskih obveznika sa područja Kantona Sarajevo ove dvije djelatnosti učestvuju sa 0,6%, a u ukupnom broju zaposlenih 3,4%.

Tabela 45. Broj subjekata i zaposlenih u područjima D i E

Područje	D		E	
	broj obveznika	broj zaposlenih	broj obveznika	broj zaposlenih
Stari Grad	4	5	8	912
Centar	25	33	13	6
Novo Sarajevo	10	1.365	12	1.195
Novi Grad	5	363	18	85
Ilidža	3	8	14	30
Vogošća	1	4	5	38
Hadžići	2	1	6	89
Ilijaš	1	1	7	250
Trnovo			2	11
Kanton Sarajevo	51	1.780	85	2.616

Kao generalna konstatacija i ocjena stanja u oblasti vodosnabdijevanja i odvodnje otpadnih i oborinskih voda na području Kantona Sarajevo, može se reći da je situacija izuzetno složena.

Vodovodni i kanalizacioni sistem su najmanje razvijeni segmenti komunalne infrastrukture, značajno zaostaju za urbanim razvojem i već sada ga u izvjesnoj mjeri ograničavaju.

Neophodno je pristupiti rješavanju i smanjenju gubitaka u vodovodnom sistemu jer se sadašnji gubici kreću oko 70%. Ovaj veliki procenat je prvenstveno rezultat višegodišnjeg neulaganja u obavezne redovne rekonstrukcije cjevovoda i postrojenja, ali i tzv. neregistrovane i bespravne potrošnje.

Evidentan je nedostatak dodatnih količina pitke vode u sistemu, zatim nedostatak elemenata primarnog sistema (rezervoarski prostor, pumpne stanice, potisni cjevovodi itd.) i značajan zaostatak u pokrivenosti distribucionom mrežom, čak i područja koja su pokrivena urednom provedbeno planskom dokumentacijom.

Bez izgradnje svih ovih elemenata može se desiti da zahtjevi za značajnim povećanjem vodosnabdijevanja iz centralnog sistema, koji su još uvijek u kontinuiranom porastu, dovedu do poremećaja u snabdijevanju, čak i u centralnim urbanim dijelovima. Dio tih poremećaja je već vidljiv kroz tzv. „noćno obaranje pritisaka“ koje se uvodi da bi se za sada izbjegle dnevne redukcije.

U dužem vremenskom periodu, osim smanjenja gubitaka, nema mogućnosti uvođenja značajnijih količina vode u centralni sistem.

U segmentu odvodnje otpadnih i oborinskih voda situacija je još složenija jer je izgrađenost separatne kanalizacione mreže u još većem zaostatku u odnosu na vodovodnu mrežu.

Loš status vodotoka je direktna posljedica toga što je centralni uređaj za prečišćavanje još uvijek u fazi rekonstrukcije, što je neadekvatna pokrivenost separatnom kanalizacionom mrežom, što nedostaju lokalni uređaji za prečišćavanje kao i što nedostaju redovne kontrole i registar zagađivača koji tehnološke vode ispuštaju u vodotoke.

Sistemi za kontinuiranu dobavu energije (elektroenergetski – 380/220/110 kV DV i gasni – magistralni gasovod 50 bar) se nalaze na relativno visokom nivou pogonske spremnosti i imaju dovoljne kapacitete, te ne predstavljaju ograničavajući faktor, u ovom trenutku, za normalno snabdijevanje energijom.

Najveći udjel u potrošnji energije u Kantonu Sarajevo imaju naftni derivati sa 31,63%, zatim slijede zemni gas sa 31,27%, električna energija sa 30,41% i čvrsta goriva sa 6,69%.

Odnos potrošnje uvoznih energenata (tečna goriva i zemni gas) i domaćih (električna energija, ugalj i drvo) je 63:37 u korist uvoznih.

Distributivne mreže uglavnom zadovoljavaju tehničke normative, mada postoje dijelovi, koji zahtijevaju rekonstrukciju, sanaciju ili zamjenu novim.

Gasni sistem se razvija prostorno, ali ne i u smislu povećanja potrošnje energije u ljetnom periodu, u cilju boljeg korištenja već izgrađenih kapaciteta. Prisutna je visoka disproporcija između ljetne i zimske potrošnje zemnog gasa.

Snabdijevanje Kantona Sarajevo zemnim gasom se vrši iz Rusije, preko Ukrajine, Mađarske i Srbije, dakle samo jednim transportnim pravcem i iz jednog izvora, tako da je Bosna i Hercegovina, odnosno Kanton, na kraju lanca isporuke. Stoga se svaki poremećaj u isporuci, na tako dugom lancu transporta zemnog gasa, odražava na sistem snabdijevanja Kantona Sarajevo. Obezbijeđenje potrošača zemnim gasom samo jednim transportnim pravcem,

svrstava BiH, a time i Kanton Sarajevo, u red zemalja sa najnižom sigurnošću snabdijevanja u Evropi.

Nedovoljno su istražene mogućnosti korištenja obnovljivih vidova energije (hidro potencijali- male hidroelektrane na vodotocima, geotermalni potencijali, energija vjetra, sunčeva energija, energija biomase – čvrsta biomasa, tečno biogorivo i biogas i drugo) i vrlo malo se koriste.

Evidentno je da je potrošnja energije neracionalna, te da postoje znatne rezerve za uštede i racionalniju potrošnju, osobito u oblasti zagrijavanja objekata. U ovoj oblasti je moguće postići velike uštede energije, imajući u vidu da u ukupnoj potrošnji energije u Kantonu Sarajevo, stambeni sektor učestvuje sa 48,9%, u ukupnoj potrošnji zemnog gasa sa 71,6%, u ukupnoj potrošnji električne energije sa 49,66% i u ukupnoj potrošnji čvrstih goriva sa 94,1%.

Neplanska (bespravna) izgradnja objekata se negativno odražava na kvalitet isporuke električne energije i zemnog gasa.

Nije riješeno pitanje upravljanja i koordinacije u energetici. Energetika kao oblast je u nadležnosti Ministarstva privrede, a KJKP Sarajevogas i KJKP Toplane u nadležnosti Ministarstva za prostorno uređenje i okoliš, te Elektrodistribucija u okviru JP EP BiH.

Nedovoljna je zastupljenost mjera štednje i programa racionalizacije potrošnje energije u svim oblastima i nivoima, kao i nepostojanje adekvatne zakonske regulative, sankcija i stimulativnih mjera, koje se odnose na specifičnu potrošnju energije i emisije polutanata u atmosferu.

Usljed ratne destrukcije, koja je za posljedicu imala prestanak rada industrije i nestanak energenata, došlo i do rapidnog poboljšanja u kvalitetu zraka. Ovo poboljšanje se zadržalo i na sadašnjem nivou, te se može reći da je kvalitet zraka u Sarajevu u granicama dozvoljenog, ali ipak sa tendencijom pogoršanja, zbog pokretanja industrije, povećanja broja motornih vozila, pogoršanja uslova (režima) vožnje i propusta u kontroli emisije iz vozila (uglavnom stara uvezena vozila, neadekvatni tehnički pregledi). Osnovni problem predstavlja čađ koja je znatno iznad graničnih vrijednosti na obe lokacije mjerenja (Otoka i Ilidža- Stup).

Kvalitet podzemnih voda akvifera, iz kojeg se trenutno izvlači značajan dio vode za snabdijevanje Sarajeva, ugrožen je uslijed bespravne izgradnje, divljih deponija otpada i nekontrolisanog širenja Sarajeva prema bunarskim postrojenjima.

Zbog dotrajalosti kanalizacionih cijevi dolazi do propuštanja i zagađenja podzemlja, a često i stvaranja zagađenih jezeraca. Mjere zaštite su rekonsrukcija postojećeg sistema, izgradnja novog separatnog kanalizacionog sistema.

Drugi problem su fekalne otpadne vode koje su neevidentirane i neprečišćene se ulijevaju u riječni tok. U ljetnim mjesecima se neugodni mirisi i pjena nepoznatog porijekla može mjestimično primijetiti u riječnom koritu.

Može se zaključiti da je od svih komunalnih infrastrukturnih sistema na području Kantona najlošija situacija u oblasti odvodnje i prečišćavanja otpadnih i oborinskih voda.

Kad je u pitanju otpad veliki pomaci su učinjeni kao što je saniranje i uređenje deponije, rješavanje problema industrijskog i specijalnog otpada, nabavka opreme za tretman medicinskog otpada itd. No ne postoji razvrstavanje komunalnog otpada, reciklaža i drugi vidovi kao što su ekonomske mjere u spriječavanju odnosno minimiziranju otpada.

Buka predstavlja veliki problem. Najveći dio centralnih urbanih područja Kantona Sarajevo predstavljaju zone u kojima nivo bučnosti prelazi maksimalne dopuštene nivoe. Uz sve saobraćajnice prostire se zona gdje nivo buke prelazi Leq za dan 65 dBA i dostiže uz izvore preko 80 dBA.

Osnovni problemi u sektoru zaštite okoliša odnose se na:

- Nedostatak ustavne nadležnosti i regulative na nivou države u oblasti zaštite okoliša i održivog razvoja, te nedostatak političke volje i izvršnih mehanizama u tijelima međuentitetske saradnje, što uzrokuje pojavu niza problema kao što su: komplikovanost zaštite resursa pitke vode u "Sarajevskom polju", bespravno korištenje prirodnih resursa, posebno šumskog bogatstva (bespravna sječa na području Trebevića, Skakavca), negativni uticaji različitih pogona i postrojenja na kvalitet zraka, vodu (npr. kamenolom Lapišnica), egzistiranje nesanitarne deponije Krupac uz rijeku Željeznicu, neizgrađenost i neuvezanost infrastrukture posebno u odvodnji otpadnih voda i sl.
- Nedostatak odgovarajućeg regulatornog okvira na nivou Federacije BiH u svim okolišnim komponentama, od zraka, vode, upravljanja otpadom, zaštite prirode.
- Nepostojanje ažurne prostorno – planske dokumentacije za koju je provedena Strateška procjena uticaja na okoliš (SEA), a radi integrisanja okolišnog i prostornog planiranja razvoja Kantona i općina.
- Nepostojanje formalnih institucionalnih oblika saradnje među različitim nadležnim resorima na višim i nivou Kantona, od okolišnog, prostornog, energetike, transporta, zdravlja, obrazovanja i sl., zbog čega izostaje sinhronizacija politika i djelovanja.
- Nedostatak preciznih nadležnosti lokalne samouprave u sistemskej federalnoj okolišnoj regulativi, što za posljedicu ima neodgovarajuće postupanje, te neizgrađenost organizacionih i kadrovskih kapaciteta.
- Nedovoljno razvijen monitoring sastavnica okoliša (voda, zrak, tlo) zbog nedostatka stručnih institucija i kadrovskih resursa.
- Nefunkcionalan i nedovoljan inspeksijski nadzor u povezanim oblastima koje se tiču okolinskog održivog razvoja (urbanističko – ekološka, vodna, komunalna, tehnička, inspekcija zaštite prirode, zdravstvena, veterinarska i sl.).
- Nedostatak institucija i mehanizama za interventno reagovanje u vanrednim situacijama i u akcidentnim stanjima u okolišu, kao što su poplave, prekomjerna zagađenost zraka, eventualna zagađenja od hemikalija i sl.
- Nedostatak jasne politike, kojom bi se definisala adaptacija i odgovor na klimatske promjene koje utiču na poljoprivredu, pojavu prirodnih nepogoda, očuvanje resursa pitke vode, očuvanje bilansa voda, temperaturu, pojavu invazivnih vrsta, klizišta, itd.
- Nedostatak okolinske infrastrukture, posebno za iskorištavanje otpada, te adekvatno upravljanje pojedinim vrstama otpada, kao npr. građevinski, životinjski i otpad iz industrija, a koji se može karakterisati kao opasni.
- Nedovoljno razvijeni ekonomski instrumenti u smislu primjene općeprihvaćenih ekoloških načela "zagađivač plaća" i "korisnik plaća", a što je u nadležnosti Federacije BiH.
- Nemogućnost stanovništva zbog socijalno – ekonomskog stanja da plaća komunalne usluge, kao i druge naknade za zaštitu okoliša.
- Nedovoljno izgrađena ekološka kultura građana, što za posljedicu ima nizak nivo komunalne čistoće, zagađenja voda čvrstim otpadom, spaljivanje otpada i sl.

Preporuke:

- Poboljšati koordinaciju i osigurati usklađivanje ciljeva i mjera kroz pripremu i donošenje ključnih strateških dokumenata Kantona i to Strategije razvoja Kantona za period 2014. – 2020. godina, Izmjene i dopune Prostornog plana Kantona Sarajevo za period 2003. – 2023. godina i Kantonalnog plana zaštite okoliša za period 2015. – 2020. godina;
- Unaprijediti pravni i institucionalni okvir, te ojačati kadrovske kapacitete (posebno inspeksijske) u svim segmentima vezanim za održivi razvoj;
- Definirati potrebe za stvaranje institucionalnih, stručnih i kadrovskih kapaciteta za praćenje i pripremu projekata sa kojima bi se apliciralo za evropske fondove, konkretnije IPA 2 (2014. – 2020. godina);
- Pripremiti i realizovati programe nedostajuće okolinske infrastrukture u vezi sa upravljanjem i reciklažom komunalnog, građevinskog i životinjskog otpada, odvodnju i tretman otpadnih voda, posebno u općinama Vogošća i Ilijaš, koje su izvan centralnog kanalizacionog sistema i prečistača u Butilama, i sl.;
- Spriječiti daljnju degradaciju vodozaštitnog područja u "Sarajevskom polju" hitnim donošenjem pripremljene Odluke o zaštiti izvorišta vode za piće i implementacijom Programa mjera koji čini njen sastavni dio. Odluku o zaštiti izvorišta, u skladu sa regulativom iz oblasti voda, donose sporazumno Vlada Federacije i Vlada RS-a, budući da izvorišne zone prelaze entitetske granice;
- Izvršiti analizu i ispitati mogućnosti finansijskih poticaja za korištenje prirodnog gasa, kao ekološki prihvatljivog goriva za očuvanje kvaliteta zraka, čime bi se zaustavio rastući trend korištenja fosilnih goriva, posebno ugljeva lošeg kvaliteta;
- Donijeti cjeloviti program poboljšanja javnog transporta, rekonstrukcije i dogradnje saobraćajne infrastrukture i kontrole tehničke ispravnosti vozila u funkciji prevencije i smanjenja zagađenja zraka;
- Donijeti novu regulativu, vezanu za uštede energije pri građenju i korištenju objekata, čime će se doprinijeti boljoj energetske efikasnosti u zgradarstvu, posebno u privatnom stambenom sektoru koji je značajan proizvođač toplinske energije sa štetnim uticajima na kvalitet zraka;
- Potrebno je bolje korištenje postojećih fondova i iznalaženje novih finansijskih izvora, kako bi se poticao privredni sektor za uvođenje tzv. "zelenih tehnologija", koje imaju prihvatljive emisije u okoliš;
- Nastaviti sa izdavanjem okolinskih dozvola na nivou Kantona, kao važnim segmentom zaštite okoliša od štetnih uticaja na zrak, vodu i tlo, nalaganjem operatorima pogona i postrojenja primjenom najbolje raspoloživih tehnika – batova, kojim se omogućava ušteda resursa i smanjenje emisija;
- Nastaviti sa politikom zaštite biološkog i pejzažnog diverziteta, kroz uspostavu zaštićenih prirodnih područja (Bijambare, Skakavac, Vrelo Bosne, Trebević). Potrebno je realno procijeniti dobrobiti i usluge ekosistema u tim područjima u smislu proizvodnje zdrave

hrane i sirovina za proizvodnju lijekova, očuvanje vodnih resursa i kvaliteta zraka, ublažavanja klimatskih promjena, a posebno razvoja rekreacijskih i turističkih potencijala i upošljavanja lokalnog stanovništva;

- Kreirati i realizovati informativno – edukativne kampanje, s ciljem jačanja ekološke svijesti građana;

4.4. Transport i komunikacije

U oblasti saobraćaja, skladištenja i komunikacija na području Kantona Sarajevo u 2013. godini djeluje 355 pravih lica koji zapošljavaju 11.375 osoba.

Djelatnost saobraćaja se najčešće prati, za područje Federacije BiH iako je glavno saobraćajno čvorište u Gradu Sarajevo. Analizirat će se transparentni podaci za sve oblike saobraćaja-komunikacija.

Željeznički saobraćaj

Željeznice FBiH su u 2013. godini u odnosu na godinu prije ostvarile lošije rezultate u oba sektora, u sektoru prijevoza roba i sektoru prijevoza putnika. Kod prijevoza roba registrovan je blagi pad u obimu prevezene robe, svega 16 hiljada tona manje (0,2%) u odnosu na 2012. godinu. Unutrašnjim prijevozom prevezeno je 5.291 hiljada tona robe što je za 2,7% manje u odnosu na 2012. godinu. S druge strane, povećan je obim robe prevezene izvan granica BiH za 4,4% u odnosu na 2012. godinu tako da je ukupna količina prevezene robe međunarodnim prijevozom u 2013. godini iznosila 2.869 hiljada tona. Strukturalno, od ukupnog prijevoza robe željeznicom na unutrašnji prijevoz odnosi se 64,8%, a na međunarodni 35,2%.

U sektoru prijevoza putnika željeznicom zabilježen je značajni pad u odnosu na 2012. godinu. Prevezeno je ukupno 416 hiljada putnika što je za 20,8% manje u odnosu na 2012. godinu. Pad prijevoza putnika najviše je uzrokovan smanjenjem međunarodnog prijevoza za 69,4% u odnosu na 2012. godinu, dok je unutrašnji prijevoz zabilježio pad od 15,8%. Na unutrašnji prijevoz putnika odnosi se 96,4% od ukupnog prijevoza, a na međunarodni prijevoz 3,6%.

Jedan od većih problema željezničkog operatera JP ŽFBiH jeste slaba iskorištenost putničkog saobraćaja, koji, za razliku od teretnog, konstantno proizvodi gubitke. To i ne treba posebno čuditi, jer osim prastarih putničkih kompozicija, problem predstavlja i sporost željezničkog saobraćaja, najviše uzrokovana time što se često desi da do jedne destinacije unutar naše zemlje kompozicija promjeni do dvije lokomotive, dok se za linije van BiH, promjene i do tri. To stvara velika kašnjenja, što putnici nikako ne vole. Danas je popunjenost kapaciteta na linijama oko 20%, to se dešava i zbog izgubljene navike građana da koriste ovaj vid saobraćaja, a i zbog toga što se profit ostvaruje na teretnom saobraćaju, čemu je i usmjeren rad JP ŽFBiH.

Cestovni saobraćaj

U toku 2013. godine u Kantonu Sarajevo prevezeno je ukupno 73 hiljade tona robe što je u odnosu na količinu prevezene robe iz 2012. godine manje za 3,9%. Istovremeno, u Federaciji BiH prevezeno je 3,9 miliona tona robe što je za 11,5% manje u odnosu na godinu ranije.

Gradsko - prigradskim prevozom u sarajevskom kantonu u 2013. godini prevezeno je 98,9 miliona putnika što je za 8,5% manje u odnosu na broj prevezenih putnika iz 2012. godine.

Podaci za Federaciju BiH govore da je u 2013. godini na području ovog entiteta gradsko-prigradskim prevozom prevezeno 121,1 miliona putnika ili 7,8% manje u odnosu na 2012. godinu. Najčešće korišteno sredstvo gradsko-prigradskog prevoza u FBiH su autobusi kojima je prevezeno 50,8% putnika, zatim slijedi prevoz tramvajem sa 35,3%, dok je trolejbus koristilo 13,9% putnika Federacije BiH. U odnosu na 2012. godinu broj prevezenih putnika tramvajima manji je za 9,4%, trolejbusima manji je za 8,6%, a autobusima manji za 6,5%.

Ukupna dužina cesta u 2013. godini u FBiH povećana je za 6 km ili 0,1% u odnosu na 2012. godinu i ovo povećanje se odnosi na regionalne ceste dok je dužina magistralnih cesta ostala nepromjenjena. Od ukupno 1.977 km magistralnih cesta asfaltom je prekriveno 96,1%, a ostatak od 3,9% odnosi se na makadam. Kod regionalnih cesta asfaltom je prekriveno 78,4% od ukupno 2.540 km, dok se na makadam odnosi 21,6%.

Što se tiče broja registrovanih vozila u 2013. godini u Kantonu Sarajevo zabilježeno je ukupno 126.319 registrovanih vozila što čini 22,8% od ukupno registrovanih vozila u Federaciji BiH. U odnosu na 2012. godinu u Kantonu Sarajevo registrovano je 3,2% više vozila i to najviše putničkih (89,7%). Smanjen je broj registrovanih autobusa (-3,1%), kombinovanih vozila (-7,9%) i motocikala (-0,3%).

Avio saobraćaj

U Federaciji BiH u toku 2013. godine došlo je do povećanja međunarodnog prometa aviona za 13,5% u odnosu na 2012. godinu. Ukupno je prevezeno 792.206 putnika što je za 20,3% više u odnosu na godinu ranije. I promet tereta se povećao za 3,2% u odnosu na 2012. godinu pa je ukupan obim prevezenog tereta iznosio 1.865 tona.

Na sarajevskom aerodromu u 2013. godini ostvaren je rekordan broj putnika od osnivanja ovog preduzeća. Prevezeno je ukupno 665.638 putnika što je za 15% više u odnosu na 2012. godinu i čini 84% od ukupno prevezenih putnika na nivou Federacije BiH. Zabilježeno je i povećanje broja aviooperacija, kojih je realizovano ukupno 5.512, što je za 4% više u odnosu na 2012. godinu.

Međunarodni aerodrom Sarajevo jedan je od rijetkih privrednih subjekata u BiH koji radne procese u potpunosti prilagođava internacionalnim standardima. U 2013. godini izvršena je recertifikacija po međunarodnim ISO standardima: ISO 9001-Sistem upravljanja kvalitetom, 14001-Sistem okolinskog upravljanja i certifikacija po ISO 27001-Sistem upravljanja zaštitom informacija.

Trend pozitivnog poslovanja mogao bi biti nastavljen i u 2014. godini, a tome u prilog ide podatak da je u januaru tekuće godine, u odnosu na januar 2013. godine, broj putnika povećan za 8%.

IKT sektor

Zakon o elektronskim komunikacijama u BiH u velikoj mjeri je zasnovan na regulatornom okviru EU još iz 1998. godine. Regulatorna agencija za komunikacije (RAK) je i u 2013. godini nastavila da primjenjuje mjere za zaštitu konkurencije kako bi spriječila da operateri zloupotrijebe tržišnu moć. U prethodnoj godini uvedena je prenosivost broja za mobilne komunikacije i usvojen je Pravilnik o rebalansu tarifa za period 2013-2015. Regulatorna

agencija za komunikacije provodi posljednju fazu rebalansa tarifa za usluge glasovne telefonije. Sva tri prvobitna operatera podliježu obavezama preduzeća sa značajnom tržišnom moći, a RAK im je dozvolio da pružaju usluge izvan svojih izvornih koncesijskih područja. Telekom operateri u Bosni i Hercegovini uskladili su svoje cjenovnike s odredbama Pravila o modelu rebalansa koji su od 1. januara 2014. godine stupili na snagu. Tržišni udio sva tri operatera na fiksnom širokopojasnom tržištu je opao zbog konkurencije u vidu kablovskih i bežičnih mrežnih operatera. Prema posljednjim raspoloživim podacima, ukupna fiksna stopa širokopojasnih priključaka je blago porasla i dosegla 11,9% po populaciji. RAK je uveo zakonodavne i regulatorne mjere koje omogućavaju operaterima mobilne virtualne mreže da djeluju na tržištu. Međutim, ovi propisi se ne primjenjuju, a tržišne prepreke za nove operatere nisu uklonjene. Nisu preduzeti koraci za uvođenje Jedinственog evropskog broja za hitne slučajeve 112.

U skladu sa Odlukom o jedinstvenoj tarifnoj politici za rezervisane poštanske usluge na području BiH, koju je donijelo Vijeće Agencije za poštanski promet BiH, Ministarstvo prometa i komunikacija FBiH, od 1. avgusta 2013. godine stupio je na snagu novi cjenovnik poštanskih usluga JP BiH. Novi cjenovnik podrazumjeva da tarife rezervisanih poštanskih usluga moraju biti transparentne i jednake na cijelom području BiH tako da će sva tri javna poštanska operatera u BiH (JP BiH Pošta Sarajevo, HP Mostar i Pošte RS Banja Luka) imati jedinstveni cjenovnik i nomenklaturu poštanskih usluga. Polazna osnova za usklađivanje cjenovnika je utvrđena osnovna cijena standardiziranog pisma, mase do 20 grama u iznosu od 0,90 KM, iz čije cijene su izračunate cijene ostalih poštanskih usluga.

U pogledu usluga informacionog društva, državni Zakon o Agenciji za razvoj informacionog društva još uvijek nije usvojen. Nakon usvajanja izmjena i dopuna Zakona o ličnoj karti državljana BiH, u Bosni i Hercegovina je počelo izdavanje novih ličnih karata koje sadrže elemente za elektronsku identifikaciju u svrhu budućeg razvoja elektronskih usluga. Nije bilo napretka u izradi državnih propisa o elektronskim dokumentima. Nije bilo usklađivanja sa Direktivom o elektronskom poslovanju, kao ni sa provedbenim zakonodavstvom, vezanih sa uslugama uslovljenog pristupa. Državni Zakon o elektronskom poslovanju još uvijek nije stupio na snagu.

Nisu usvojeni podzakonski akti za državni Zakon o elektronskom potpisu iz 2006. godine. Administrativni kapaciteti državnog Ministarstva transporta i komunikacija i dalje su nedovoljni.

U pogledu audiovizuelne politike, Vijeće ministara BiH je u martu 2013. godine usvojilo Odluku o utvrđivanju tijela nadležnog za saradnju sa nezavisnim regulatornim organima iz oblasti audiovizuelnih medijskih usluga i tijelu nadležnom za izradu liste važnih događaja za emitovanje u BiH. Usvajanjem ove odluke BiH je uskladila svoj pravni okvir sa Direktivom o audiovizuelnim medijskim uslugama i potpisala Memorandum o saradnji sa Evropskom komisijom za učešće u programu Media 2007. Vijeće RAK-a je usvojilo izmjene i dopune Kodeksa o komercijalnim komunikacijama u cilju regulisanja plasmana proizvoda u uslugama audio-vizuelnih medija. Također je izradilo smjernice za provođenje Kodeksa.

Vijeće ministara BiH još nije usvojilo ažurirani akcioni plan za digitalizaciju. Još nije donesena odluka o korištenju spektra oslobođenog prelaskom na digitalnu televiziju. Konkurs za nabavku digitalne opreme za tri javne radio-televizije je po drugi put oboren. Time je odgođen prelazak na digitalnu televiziju koji je početno planiran za kraj 2014. godine. Poduzeti su napor da se finalizira reforma javnog sistema emitovanja Bosne i Hercegovine i uspostavi Korporacija. Reforma javnog RTV sektora dodatno je odgođena.

Usklađivanje zakonodavstva u području elektronskih komunikacija i informacionog društva i medija tek treba izvršiti. Potrebno je uložiti znatne napore za razvoj elektronskih komunikacija i informacionog društva.

U prethodnoj godini Sarajevo je zvanično dobilo svoj prvi informatičko-programerski HUB, pod nazivom HUB 387 koji se nalazi u zgradi Bosmal Centra. Ovaj, u svijetu sve popularniji koncept poslovanja, podrazumijeva okupljanje većeg broja informaciono-tehnoloških (IT) kompanija na jednoj lokaciji. Radi se inače o konceptu gdje je na jednom mjestu 300-400 inženjera. Osnovne prednosti poslovanja u HUB-u su mogućnosti za intenzivnu saradnju, bržu razmjenu znanja kao i zajedničko djelovanje malih i srednjih IT preduzeća kako bi se, kroz uvezanost i jačanje konkurentnosti, pristupilo novim i većim tržištima i stvaranju novih radnih mjesta. Kreiranjem HUB-a 387 želi se smanjiti odliv IT stručnjaka iz BiH u druge zemlje, a samim time doprinijeti razvoju domaće ekonomije. IT kompanijama koje pristupe HUB-u 387, nude se raznovrsne prednosti - od značajnih ušteda u troškovima iznajmljivanja prostora, grijanja i režijskih izdataka, pa do aktivnog učestvovanja i pohađanja raznovrsnih treninga, seminara i hackatona.

Kada je u pitanju poslovanje najveće BH telekomunikacijske kompanije „BH Telecom“ može se istaći da je ova kompanija u 2013. godini ostvarila pozitivan finansijski rezultat poslovanja u iznosu od 133,1 miliona KM bruto dobiti.

BH Telecom je u protekloj godini sa kompanijama Ericsson Nikola Tesla i Nokia Siemens Network dogovorio implementaciju pilot projekta za LTE (4G) tehnologiju. Realizacijom ovog projekta postići će se brzine prenosa višestruko veće od postojećih, što će omogućiti primjenu širokog spektra usluga namjenjenih internet generaciji korisnika.

5. Socijalna uključenost

5.1. Stanovništvo

Sredinom 2014. godine na području Kantona Sarajevo živi 444.851 stanovnik, što je 19% ukupnog stanovništva Federacije BiH, 2.336.722 stanovnika.

Najveća koncentracija stanovnika je na području općine Novi Grad sa 28,4% učešća u ukupnom stanovništvu Kantona, a zatim slijede općine Novo Sarajevo sa 16,6%, Centar sa 15,4%, itd. Najmanje stanovnika živi u općini Trnovo 2.628 ili tek 0,6% od ukupnog stanovništva Kantona Sarajevo.

Broj stanovnika na području Kantona Sarajevo bilježi porast, tako da je npr. stanovništvo raste od 2003. godine po stopi od 0,9% prosječno godišnje. Na području Grada Sarajeva stopa je 0,4%. Pozitivne stope rasta na području Kantona Sarajevo ostvarene su u svim općinama, osim u općini Novo Sarajevo gdje je došlo do smanjenja broja stanovnika.

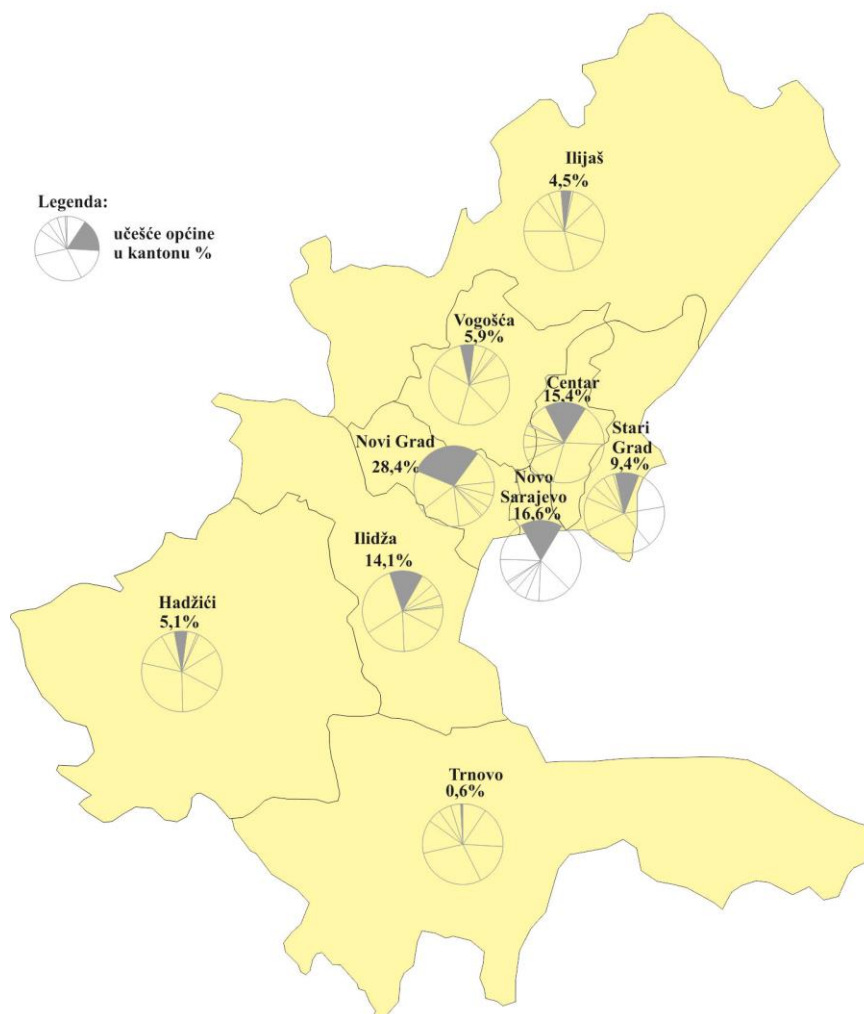
Tabela 46. Stanovništvo po općinama

Godina	Općina				Grad Sarajevo	Općina					Kanton Sarajevo
	Stari Grad	Centar	Novo Sarajevo	Novi Grad		Ilidža	Vogošća	Hadžići	Ilijaš	Trnovo	
2013	42.031	68.933	73.820	125.626	310.410	61.160	25.882	22.777	19.590	2.850	442.669
2014	41.749	68.711	73.749	126.179	310.388	62.572	26.406	22.983	19.874	2.628	444.851

Tabela 47. Stanovništvo po općinama – struktura u %

Godina	Općina				Grad Sarajevo	Općina					Kanton Sarajevo
	Stari Grad	Centar	Novo Sarajevo	Novi Grad		Ilidža	Vogošća	Hadžići	Ilijaš	Trnovo	
2013	9,5	15,6	16,7	28,4	70,1	13,8	5,8	5,1	4,4	0,6	100,0
2014	9,4	15,4	16,6	28,4	69,8	14,1	5,9	5,2	4,5	0,6	100,0

Broj stanovnika općina u Kantonu Sarajevo, 2014. (struktura u %)

Karta 1.

Površina Kantona Sarajevo iznosi 1.277,3 km², a Grada Sarajeva 141,5 km². Općina sa najvećom površinom je Trnovo (338,4 km²), a sa najmanjom Novo Sarajevo (9,9 km²).

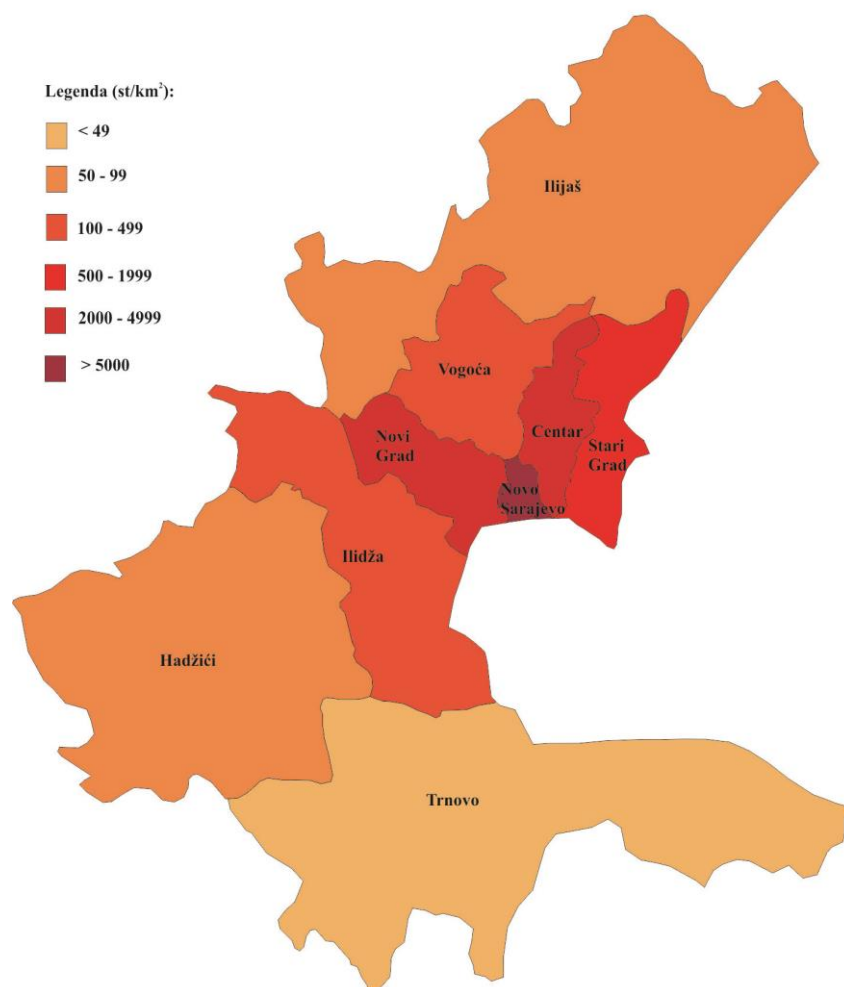
Tabela 48. Površina i gustina naseljenosti po općinama

	Gustina naseljenosti (stan/km ²)										
	Stari Grad	Centar	Novo Sarajevo	Novi Grad	Grad Sarajevo	Ilidža	Vogošća	Hadžići	Ilijaš	Trnovo	Kanton Sarajevo
Površina km ²	51,4	33,0	9,9	47,2	141,5	143,4	72,0	273,0	309,0	338,4	1.277,3
2013	817,7	2.088,9	7.456,6	2.661,6	2.193,7	426,5	359,5	83,4	63,4	8,4	346,6
2014	812,2	2.082,2	7.449,4	2.673,3	2.193,6	436,3	366,8	84,2	64,3	7,8	348,3

Najgušće naseljena općina u Kantonu Sarajevo je Novo Sarajevo sa gustinom naseljenosti 7.449,4 st/km², što je 21,4 puta više od prosječne gustine naseljenosti Kantona Sarajeva. Gustina naseljenosti najmanja je u općini Trnovo i iznosi 7,8 st/km².

Veća gustina naseljenosti u odnosu na prosječnu gustinu naseljenosti Kantona Sarajevo (348,3 st/km²) je na općinama Novi Grad, Centar, Stari Grad, Ilidža i Vogošća.

Gustina naseljenosti (st/km²) po općinama Kantona Sarajevo, 2014.

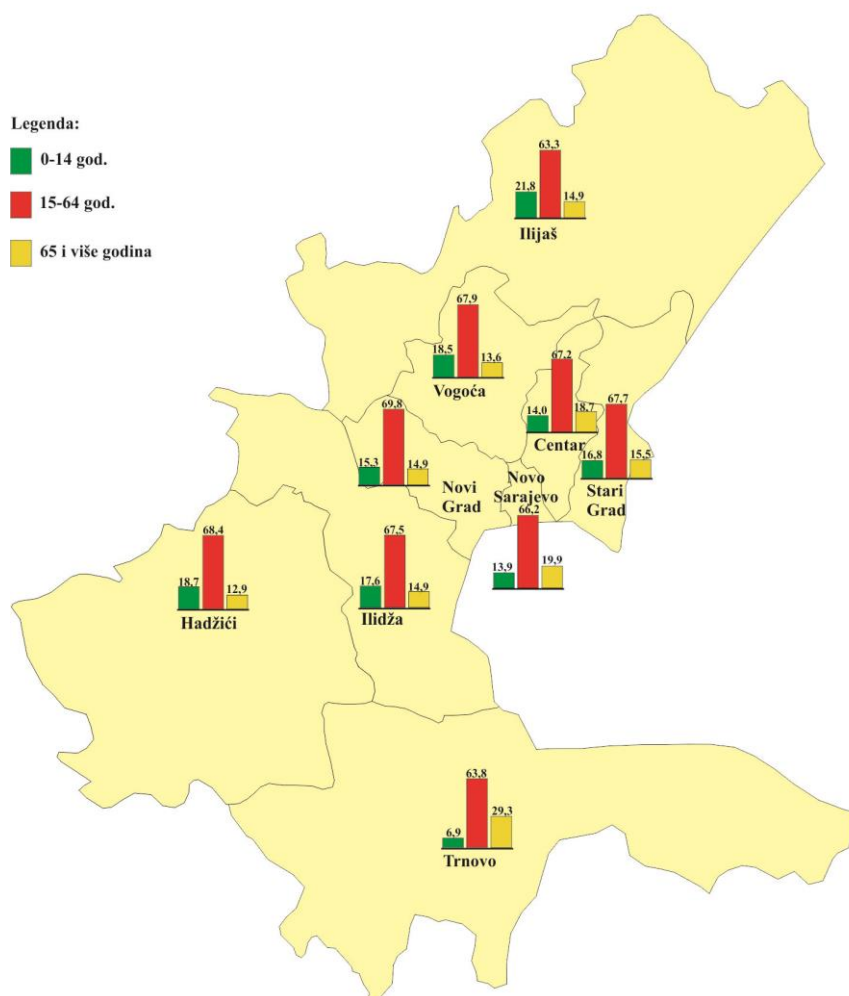

Karta 2.

Starosna struktura stanovništva ukazuje da Kanton Sarajevo ima relativno starije stanovništvo, te da Grad Sarajevo ima veći procenat starijeg stanovništva od Kantona ukupno.

Tabela 49. Starosna struktura stanovništva u 2014. godini

Kategorije	Općina				Grad Sarajevo	Općina					Kanton Sarajevo
	Stari Grad	Centar	Novo Sarajevo	Novi Grad		Ilidža	Vogošća	Hadžići	Ilijaš	Trnovo	
Broj stanovnika											
0-14	6.454	9.648	10.252	19.310	45.664	11.038	4.888	4.298	4.342	182	70.412
15-64	28.279	46.189	48.798	88.078	211.344	42.220	17.919	15.720	12.578	1.675	301.456
65 i više	7.016	12.874	14.699	18.791	53.380	9.314	3.599	2.965	2.954	771	72.983
Ukupno	41.749	68.711	73.749	126.179	310.388	62.572	26.406	22.983	19.874	2.628	444.851
Struktura u %											
0-14	15,5	14,0	13,9	15,3	14,7	17,6	18,5	18,7	21,8	6,9	15,8
15-64	67,7	67,2	66,2	69,8	68,1	67,5	67,9	68,4	63,3	63,7	67,8
65 i više	16,8	18,7	19,9	14,9	17,2	14,9	13,6	12,9	14,9	29,3	16,4
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Starosna struktura stanovništva po općinama Kantona Sarajevo, 2014.
(struktura u %)

Karta 3.

U proteklim godinama dolazi do promjena u starosnoj strukturi u pravcu smanjenja učešća mlađeg stanovništva, a do povećanja starijeg stanovništva iznad 65 godina. Tako u 2014. godini, na području Kantona Sarajevo, stanovništvo do 14 godina učestvuje sa 15,8%, a stanovništvo iznad 65 godina 2014. godine učestvuje sa 16,4% u ukupnom stanovništvu.

Radni kontigent stanovništva, grupacija od 15 do 64 godine starosti na području Kantona učestvuje sa 67,8%.

Na području Kantona Sarajevo u 2014. godini rođeno je 4.583 stanovnika, što je više nego prethodne godine, a stopa nataliteta iznosi 10,3 promila, što je više za 0,2 promila.

Tabela 50. Ukupan broj živorođenih

Godina	Općina				Grad Sarajevo	Općina					Kanton Sarajevo
	Stari Grad	Centar	Novo Sarajevo	Novi Grad		Ilidža	Vogošća	Hadžići	Ilijaš	Trnovo	
2013	354	583	672	1.314	2.923	693	327	249	270	15	4.477
2014	322	680	720	1.312	3.034	726	288	272	255	8	4.583

Najveća stopa nataliteta u 2014. godini je u općini Ilijaš 12,8 promila, a najmanja u općini Trnovu 3 promila.

Na području Kantona Sarajeva 2014. godine ukupno je umrlo 3.931 lice, što je manje nego prethodne godine, a stopa mortaliteta je 8,8 promila, i manja je za 0,1 promil.

Tabela 51. Ukupan broj umrlih

Godina	Općina				Grad Sarajevo	Općina					Kanton Sarajevo
	Stari Grad	Centar	Novo Sarajevo	Novi Grad		Ilidža	Vogošća	Hadžići	Ilijaš	Trnovo	
2013	464	700	665	1.016	2.845	498	200	194	154	44	3.935
2014	419	703	721	946	2.789	534	222	194	170	22	3.931

Najveća stopa mortaliteta je u općini Centar, 10,2 promila, a najmanja u općini Novi Grad, 7,5 promila.

Prirodni priraštaj na području Kantona Sarajevo u 2014. godini je 1,5 promila i veći je od ostvarenog u 2013. godini kada je iznosio 1,2 promila.

Tabela 52. Ukupan prirodni priraštaj

Godina	Općina				Grad Sarajevo	Općina					Kanton Sarajevo
	Stari Grad	Centar	Novo Sarajevo	Novi Grad		Ilidža	Vogošća	Hadžići	Ilijaš	Trnovo	
2013	-110	-117	7	298	78	195	127	55	116	-29	542
2014	-97	-23	-1	366	245	192	66	78	85	-14	652

Pozitivne stope prirodnog priraštaja ostvarene su u općini Ilijaš (4,3 promila), Hadžići (3,4 promila), Ilidža (3,1 promil), Novi Grad (2,9 promila) i Vogošća (2,5 promila). Negativne stope prirodnog priraštaja ostvarene su u: Trnovu (5,3 promila), Starom Gradu (2,3 promila), Centaru (0,3 promila) i Novom Sarajevu (0,01 promil).

Vitalni indeks, odnos broja rođenih i umrlih, na području Kantona Sarajevo je veći od 1,0 i u 2013. i u 2014. godini.

Prema demografskim karakteristikama, rastu broja stanovnika, starosnoj strukturi, vitalnim obilježjima stanovništva, stanovništvo Kantona Sarajevo je najvažniji resurs razvoja. Takođe, Kanton Sarajevo se u Federaciji BiH pokazuje kao Kanton sa najizraženijim demografskim karakteristikama.

5.2. Socijalna slika

Socijalna politika u funkciji zapošljavanja je cilj koji konceptualno stavlja u primarni fokus pomoć pojedincu u razvijanju njegovih vještina i pružanje podrške na putu do zaposlenja i ekonomskog osamostaljenja, kao osnove socijalne uključenosti. Cilj usmjerava na postizanje pravičnog sistema socijalne zaštite koji materijalnu pomoć treba da pruži najugroženijim i najranjivijim kategorijama te da, s druge strane, ojača znanjem i vještinama lica koja su radno sposobna.

Posljedice rata u Bosni i Hercegovini i spori poslijeratni razvoj privrede, promjenio je socijalnu sliku zemlje, što je uzrokovalo da se znatan broj stanovništva pojavi kao korisnik socijalne zaštite. Stanje i u zemlji i u Kantonu Sarajevo dodatno usložnjavaju posljedice globalne recesije, čiji efekti najviše pogađaju socijalno ugrožene grupe stanovništva.

Socijalna slika Kantona Sarajevo predstavlja:

- Lica prema statusu socijalne pomoći. Dato je u tri dijela. Prvi dio obuhvata korisnike socijalne pomoći u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti, a čiju realizaciju prati Ministarstva za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo. Drugi dio sadrži podatke Federalnog zavoda za statistiku, koji obrađuju podatke o broju i oblicima socijalne pomoći maloljetnih i punoljetnih korisnika, koja se realizuje preko službi za socijalni rad. Treći dio obuhvata broj korisnika novčane naknade i zdravstvene zaštite po općinama i kvalifikacionoj strukturi, a realizuje se preko Službe za zapošljavanje Kantona Sarajevo.
- Nezaposlena lica. Obuhvata nezaposlene po općinama i polu, kvalifikacionoj strukturi, starosnoj strukturi, dužini čekanja zaposlenja i registrovane demobilisane vojne obveznike, članove porodica poginulih, RVI i ostalih invalida.
- Penzionere. Sadrži broj korisnika penzija i raspon penzija od najniže, zajamčene, prosječne do maksimalno utvrđene penzije.
- Raseljene osobe i izbjeglice. Broj i starosna struktura reseljenih lica i izbjeglica.
- Žrtve ratnih sukoba. Pokazuje strukturu raseljenih porodica prema Izvještaju Federalnog ministarstva raseljenih osoba i izbjeglica. Obuhvata broj korisnika ličnih i porodičnih invalidnina po općinama prema evidenciji Ministarstva za boračka pitanja.
- Mlade. Obuhvata pokazatelje o nezaposlenosti mladih, kao i njihovu kvalifikacionu strukturu.
- Zaposlene i nezaposlene žene, zaposlene prema stručnoj spremi, nezaposlene žene po godinama starosti, kvalifikaciji, dužini čekanja zaposlenja, o ženama sa statusom raseljenog lica po godinama starosti i broju žena u političkim strukturama.

Korisnici socijalne zaštite su djeca bez roditeljskog staranja, vaspitno zanemarena i zapuštena djeca, djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, osobe sa invaliditetom i osobe ometene u psiho-fizičkom razvoju, materijalno neobezbjeđene i za rad nesposobne osobe, stare osobe bez porodičnog staranja, osobe sa društveno negativnim ponašanjem, osobe i porodice koje bi svoju socijalnu sigurnost trebale ostvariti od primanja, a ta primanja nisu dovoljna za podmirenje njihovih osnovnih životnih potreba i osobe izložene zlostavljanju i nasilju u porodici i ostale osobe koje se nađu u stanju socijalne potrebe u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti.

Prava iz socijalne zaštite su :novčana i druga materijalna pomoć (dodatak za njegu i pomoć druge osobe, druge materijalne pomoći - jednokratna i izuzetna novčana pomoć), pravo na

osposobljavanje za samostalan život i rad, smještaj u drugu porodicu, smještaj u ustanove socijalne zaštite, usluge socijalnog i drugog stručnog rada (usluge savjetovališta, savjetodavnog rada i usluge stručnog socijalnog rada) i druga prava iz socijalne zaštite utvrđena podzakonskim aktima, subvencioniranje troškova grijanja, subvencioniranje troškova sahrana-dženaza-pokopa, kao i subvencioniranje troškova prevoza penzionera, pravo na topli obrok i sufinansiranje troškova podstanarstva.

U 2013. godini prosječno mjesečno u Kantonu Sarajevo evidentirano je 50.846 korisnika koji su ostvarili neka od prava, za koje se izdvajaju finansijska sredstva iz Budžeta Kantona Sarajevo. Od ukupnog broja korisnika najveći broj je evidentiran u oblasti zaštite porodice sa djecom 30.509, zatim u oblasti socijalne zaštite 15.019 i oblasti zaštite civilnih žrtava rata 5.318. Po osnovu podzakonskih akata evidentiran je najveći broj korisnika prava na topli obrok (prosječno mjesečno 6.226), slijede korisnici prava na subvencioniranje troškova grijanja (prosječno mjesečno 754) subvencioniranja troškova đenaze/sahrane/ukopa (prosječno mjesesno 6). U 2013. godini pruženo je 153.530 oblika, mjera i usluga stručnog socijalnog rada.

Ako se posmatra broj korisnika po oblastima najzastupljeniji su korisnici prava u oblasti dječije zaštite i u ukupnom broju njihov udio je 60%. Slijedi udio korisnika socijalne zaštite sa 29,54% i korisnika zaštite civilnih žrtava rata sa 10,46%. Najveći broj korisnika socijalne i dječije zaštite evidentiran je iz kategorije nezaposlena lica, lica i porodica koje ostvaruju neka primanja koja nisu dovoljna za izdržavanje (zaposlena lica sa niskim prihodima, penzioneri, korisnici socijalnih i drugih vidova davanja po osnovu propisa iz oblasti boračko-invalidske zaštite, socijalne zaštite i sl.).

Za prava propisana zakonskim i podzakonskim aktima iz budžeta Kantona Sarajevo sa pozicije Ministarstva rada i socijalne politike izdvojeno je ukupno 69.717,684 KM, od čega 50,20% za zaštitu porodice sa djecom, 27,30% za socijalnu zaštitu i 22,50% za zaštitu civilnih žrtava rata. Prosječno mjesečno je 2013. godini iz Budžeta Kantona Sarajevo za zaštitu porodice sa djecom izdvajano 2.915,719 KM, za socijalnu zaštitu 1.586,597 KM i za zaštitu civilnih žrtava rata 1.307,491 KM.

Federalni zavod za statistiku publikuje godišnji Bilten o socijalnoj zaštiti u Federaciji Bosne i Hercegovine. Za nivoe kantona objavljuju se podaci o korisnicima i oblicima socijalne zaštite od centara za socijalni rad, odnosno službi za socijalni rad. Korisnici socijalne zaštite svrstani su na maloljetne i punoljetne.

Maloljetni korisnici su djeca ugrožena porodičnom situacijom, lica sa smetnjama u duševnom i tjelesnom razvoju, lica sa društveno negativnim ponašanjem, duševno bolesni kao i lica u stanju različitih socijalnih potreba. Oblici socijalne pomoći za maloljetne korisnike su starateljstvo i usvajanje, smještaj u ustanove, odgojne mjere zaštite i sigurnosti, pomoć za osposobljavanje i privređivanje, novčana pomoć i drugi oblici socijalne zaštite i usluge.

Punoljetni korisnici socijalne zaštite su korisnici subvencioniranja troškova, lica sa smetnjama u tjelesnom i duševnom razvoju, lica društveno neprihvatljivog ponašanja, duševno bolesni, lica bez dovoljno prihoda za izdržavanje, lica u teškim stambenim prilikama, civilne žrtve rata i lica u stanju drugih socijalnih potreba. Oblici socijalne zaštite su starateljstvo, smještaj u ustanove, pomoć za osposobljavanje i privređivanje, novčana pomoć, kao i ostali oblici zaštite i usluge.

U skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom poslove socijalne zaštite u prvom stepenu obavlja JU „Centar za socijalni rad, Kantona Sarajevo“ putem osam Službi socijalne zaštite organiziranih za svaku općinu pojedinačno izuzev općine Trnovo u okviru koje funkcioniše Odjeljenje koje je sastavni dio Službe socijalne zaštite Ilidža.

Poslove zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom u prvom stepenu obavljaju općinske službe za upravu koju organizira općinski načelnik.

Na području Kantona Sarajevo, punoljetnih korisnika ima 5 puta više nego maloljetnih korisnika. Od ukupnih korisnika socijalne zaštite (maloljetni i punoljetni bez oblika i usluga socijalne zaštite) Federacije BiH u Kantonu Sarajevo se nalazi 8,4%.

Od ukupnog broja stanovnika u Kantonu Sarajevo u 2013. godini, njih 11,95% prosječno mjesečno je koristilo neko od propisanih prava iz oblasti socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom.

Odnos korisnika socijalne pomoći u odnosu na zaposlene je na nivou Federacije 1:1,4, a na nivou Kantona Sarajevo 1:4. To praktično znači da jednog korisnika socijalne zaštite „izdržava“ 1,4 zaposleni u FBiH, a u Kantonu Sarajevo 4 zaposlena „izdržavaju“ jednog korisnika socijalne zaštite.

Broj korisnika obrađenih u centru i broj intervencija pruženih u centru u 2013. godini je 552.908 u Federaciji BiH, a 153.530 u Kantonu Sarajevo, te se broj korisnika u Federaciji BiH u odnosu na prethodnu godinu smanjio za 13,7%, a u Kantonu Sarajevo povećao za 1% u odnosu na prethodnu godinu.

Broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite u 2013. godini je 74.560 u Federaciji BiH, a 4.083 u Kantonu Sarajevo, uz napomenu da svaki korisnik može ostvariti pravo na više oblika socijalne zaštite, i veći je za 2,8 % u Federaciji BiH, i za 9,7% u Kantonu Sarajevo u odnosu na prethodnu godinu.

Broj punoljetnih korisnika socijalne zaštite u 2013. godini je 234.326 u Federaciji BiH, a 21.825 u Kantonu Sarajevo. U Federaciji BiH je taj broj u odnosu na prethodnu godinu manji za 1,6%, a u Kantonu Sarajevo manji za 27,5%.

Prema Biltenu JU „Službe za zapošljavanje Kantona Sarajevo“ od decembra 2013. godine, mogu se izdvojiti neki pokazatelji socijalne sigurnosti nezaposlenih.

U decembru 2013. godine, od ukupno nezaposlenih, svega 3,4% je korisnika novčane naknade, a 3,5% u 2012. godini, a 73,2% je korisnika zdravstvenog osiguranja, odnosno 72,1% u 2012. godini.

U 2013. godini učešće žena kao korisnika novčane naknade je 41,8%, a u korištenju zdravstvene zaštite 56,6%, dok je u prethodnoj godini učešće žena kao korisnika novčane naknade bilo više, 46,9%, kao i u korištenju zdravstvene zaštite 57,1%.

U 2013. godini učešće nestručnih (NK, PK i NSS) nezaposlenih lica kao korisnika novčane naknade je 16,8%, lica sa VSS 11,9%, lica sa VŠS 2,1%, a lica sa SSS, VKV i KV je 69,2% od ukupnih korisnika novčane naknade.

Učešće nestručnih nezaposlenih kao korisnika zdravstvene zaštite je 23,1%, lica sa VSS 13,7%, lica sa VŠS 1,4%, a lica sa SSS, VKV i KV je 61,9% u odnosu na ukupan broj korisnika zdravstvene zaštite.

U 2012. godini učešće nestručnih (NK, PK i NSS) nezaposlenih lica kao korisnika novčane naknade je 14,6%, lica sa VSS 15,5%, lica sa VŠS 2,3%, a lica sa SSS i KV je 67,4% od ukupnih korisnika novčane naknade.

Učešće nestručnih nezaposlenih kao korisnika zdravstvene zaštite je 23,4%, lica sa VSS sa 13,8%, lica sa VŠS 1,4%, a lica sa SSS i KV je 60,7% u odnosu na ukupan broj korisnika zdravstvene zaštite.

Prema evidenciji JU „Službe za zapošljavanje Kantona Sarajevo“ u decembru 2013. godine na području Kantona Sarajevo bilo je registrovano 72.493 lica koja traže posao, što je manje nego prethodne godine kada ih je bilo 72.747.

Stvarna nezaposlenost se sigurno razlikuje od registrovane. Među nezaposlenim se vodi armija zaposlenih na neformalnom (sivom) tržištu, koji imaju neke prihode, ali bez penzionog i zdravstvenog osiguranja.

Nezaposlenih žena u 2013. godini ima 59,6% u odnosu na ukupan broj nezaposlenih lica u Kantonu Sarajevo, skoro kao i prethodne godine.

U 2013. godini na području Kantona ima 58,8% više zaposlenih u odnosu na nezaposlene (odnos 1,7).

Za sagledavanje socijalnog stanja, ukazaće se i na strukturu nezaposlenih prema dužini čekanja na posao.

U 2013. godini na posao do jedne godine, zaposlenje čeka 14.296, odnosno 19,9% nezaposlenih, a preko jedne godine zaposlenje čeka 57.483, odnosno 80,1% nezaposlenih, što je pokazatelj dugoročne nezaposlenosti.

U odnosu na prošlu godinu, povećan je broj lica koja čekaju na posao do 1 godine (0,7%), smanjen je broj nezaposlenih lica, koji čekaju posao 2 godine (9,2%), povećan je broj lica koja čekaju na posao 2 do 3 godine (2,5%), smanjen broj lica koja čekaju 3 do 5 godina (9,7%), povećan broj lica koja čekaju od 5 do 7 godina (5,7%), smanjen broj lica koja čekaju od 7 do 9 godina (7,2%) i povećan broj lica preko 9 godina čekanja na posao (4,2%).

Među registrovanim nezaposlenim, u decembru 2013. godine nalazi se 12.532 demobilisana vojna obveznika, člana porodica poginulih boraca, ratnih vojnih invalida i ostalih invalida što predstavlja skoro jednu petinu (17,3%) ukupno nezaposlenih lica. U ovoj kategoriji nezaposlenih, najviše je demobilisanih boraca 73,4%.

Najveće učešće od 40,5% u skupini demobilisanih nezaposlenih su nestručna lica (NSS, PK, NK), kojih je 3.724. Nezaposleni sa visokom stručnom spremom učestvuju sa 1,7% u ukupnom broju nezaposlenih ove skupine.

Od ukupnog broja sve četiri kategorije, nezaposlenih žena ima 2.111, što čini 16,8% u odnosu na ukupan broj nezaposlenih lica sve četiri kategorije. Najviše je prijavljeno žena, sa NKV kvalifikacijom 837, odnosno 39,7% u odnosu na ukupan broj nezaposlenih žena sve četiri kategorije, te sa srednjom stručnom spremom 515, što je 24,4% u odnosu na ukupan broj

nezaposlenih žena sve četiri kategorije, te sa KV kvalifikacijom 513, odnosno 24,3 % u odnosu na ukupan broj nezaposlenih žena sve četiri kategorije. Najmanji broj žena ima VKV kvalifikaciju 3, ili 0,1% ukupnog broja nezaposlenih žena sve četiri kategorije.

Na području Kantona Sarajevo u mjesecu martu 2014. godine, bilo je 85.046 penzionera ili 19,2% ukupnog stanovništva Kantona Sarajevo, dok je u mjesecu augustu 2013. godine, bilo manje, 83.936 penzionera ili 19,0% ukupnog stanovništva Kantona.

Tabela 53. Korisnici penzija u martu 2014. za Kanton Sarajevo

Raspon u KM	Broj korisnika	%
Do 50,00	481	0,57
50,01-326,17	41.264	48,52
Ukupno do 326,17	41.745	49,09
326,18-434,89	12.804	15,06
434,90	5.001	5,88
Ukupno do 434,90	59.550	70,02
434,91-500,00	6.340	7,45
500,01-600,00	6.895	8,11
600,01-700,00	4.294	5,05
700,01-800,00	2.677	3,15
800,01-900,00	1.800	0,82
900,01-1.000,00	1.104	1,30
1.000,01-2.174,47	2.264	1,28
2.174,48	122	0,14
Ukupno	85.046	100,00

Broj korisnika prema visini penzije ukazuje na slijedeće: 41.745 penzionera ili 49,1% prima najnižu penziju, 17.805 penzionera ili 20,9% prima penziju u rasponu od najniže do zajamčene penzije, 65.890 penzionera ili 77,5% prima penziju do 500 KM, 72.785 penzionera ili 85,6% prima penziju ispod 600 KM, a 82.660 ili 97,2% prima manju penziju od prosječne plaće u Kantonu Sarajevo, dok svega 2.386 penzionera ili 2,8% prima penziju veću od prosječne plaće Kantona Sarajevo 2013. godine. Zadnja objavljena prosječna neto plaća u Kantonu Sarajevo za januar mjesec 2014. godine, iznosila je 1.046 KM.

Odnos zaposlenih i penzionera je 1,5:1, a na 100 stanovnika ima 19 penzionera.

Proces povratka raseljenih i izbjeglih osoba se vrši u kontinuitetu od 1996. godine sa različitim intezitetom. U periodu od 01.01.1996. godine do 31.12.2013. godine, u Kantonu Sarajevo je prema podacima Federalnog ministarstva raseljenih osoba i izbjeglica, registrovano ukupno 212.075 povrataka raseljenih i izbjeglih lica, odnosno od ukupno registrovanih povrataka na područje Federacije BiH u navedenom periodu 28,5% je ostvareno u Kantonu Sarajevo.

Broj povrataka raseljenih i izbjeglih lica u 2013. godini iznosi 50 i manji je za 80,0% u odnosu na prethodnu godinu.

Posmatrajući starosnu strukturu raseljenih lica, najveći broj čine lica kod muškaraca dobne skupine od 18 do 50 godina i ova skupina učestvuje sa 45,0%, a lica dobne skupine preko 50 godina učestvuje sa 47,0% u ukupnom broju osoba sa statusom raseljenih lica, dok je kod žena najzastupljenija dobna skupina preko 50 godina i učestvuje sa 60,4% u ukupnom broju osoba sa statusom raseljenih lica.

Prema podacima Ministarstva za boračka pitanja na području Kantona Sarajevo u decembru 2013. godine, bilo je ukupno 19.780 korisnika lične i porodične invalidnine, dok je u julu 2013. godine, bilo je ukupno 20.840 korisnika lične i porodične invalidnine.

Broj korisnika lične invalidnine je 9.248 ili 46,8% u odnosu na ukupan broj korisnika. Za podmirenje ovih korisnika u mjesecu decembru 2013. godine, Vlada Kantona Sarajevo izdvojila je 2.123.473,94 KM, odnosno prosječno 229,6 KM po korisniku. Broj korisnika porodične invalidnine je 11.532 ili 58,3% od ukupnog broja, a za podmirenje ove kategorije u decembru 2013. godine, izdvojeno je 3.998.719,40 KM, odnosno 346,7 KM po korisniku. Za ukupno 19.780 korisnika u mjesecu decembru 2013. godine, izdvojeno je 6.122.193,34 KM, odnosno 309,5 KM po korisniku.

Obzirom da se u ovu kategoriju ubrajaju i korisnici lične i porodične invalidnine iz perioda prije agresije na Bosnu i Hercegovinu (učesnici NOR-a i mirnodopski vojni invalidi), broj ovih korisnika u mjesecu decembru 2013. godine je iznosio 536, odnosno 329 korisnika lične i 207 korisnika porodične invalidnine. Za podmirenje ovih korisnika u mjesecu decembru 2013. godine, Vlada Kantona Sarajevo izdvojila je 68.462,91 KM, odnosno prosječno 127,7 KM po korisniku.

Nezaposlenost je vjerovatno najvažniji problem koji pogađa mladu generaciju, jednako i u urbanim i ruralnim djelovima BiH, a u kombinaciji sa stambenim problemima, stalnom ekonomskom krizom, mladi ljudi zapadaju u stanje očaja i beznađa, zbog čega se okreću drogama ili alkoholu, ili planiraju iseljavanje kao jedinu mogućnost da sebi osiguraju ljepšu budućnost.

U 2013. godini u Kantonu Sarajevo učešće nezaposlenih od 15-34 godina je 42,9% u odnosu na ukupno nezaposlene, dok je u 2012. godini bilo više, 43,7% u odnosu na ukupno nezaposlene.

U posmatranoj dobnoj skupini (od 15 do 24 godina) 31,0% su mladi do 24 godine starosti. Nezaposlena lica starosti od 15 do 24 godine u ukupnoj nezaposlenosti učestvuju sa 13,3%.

Broj nezaposlenih sa VSS od 25 do 34 godine starosti iznosi 5.341 ili 65,4% od ukupnog broja nezaposlenih sa visokom stručnom spremom, odnosno 7,4% ukupnog broja nezaposlenih lica.

Broj nezaposlenih sa srednjom stručnom spremom od 25 do 34 godine starosti iznosi 7.091 ili 33,4% ukupnog broja nezaposlenih te kvalifikacije, odnosno 9,9% ukupno nezaposlenih lica.

Broj nezaposlenih sa KV u toj dobnoj skupini je 5.699 ili 29,3% ukupno nezaposlenih lica sa KV, odnosno 7,9% ukupno nezaposlenih lica.

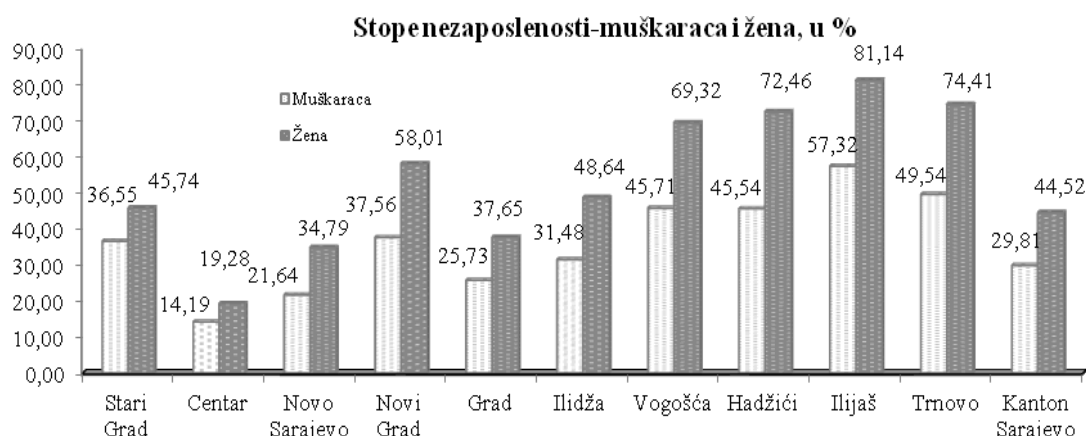
Učešće nezaposlenih od 15-34 godine sa VSS je 76,3% u odnosu na ukupno nezaposlene sa VSS, a sa SSS 56,1% u odnosu na ukupno nezaposlene sa SSS. Učešće kvalifikovanih lica do 34 godine starosti je 43,8% u ukupno nezaposlenih KV radnika.

U posmatranoj dobnoj skupini od 15 do 34 godine, mladi između 20 i 24 godine imaju značajno učešće sa SSS (33,6%) i sa KV (23,1%).

U strukturi ukupne zaposlenosti na području Kantona Sarajevo u 2013. godini, žene učestvuju sa 44,1%. Učešće žena u ukupnom broju nezaposlenih iznosi 59,8%. Ovakav raskorak dovodi do znatno veće stope nezaposlenosti žena, od 44,5%, u odnosu na stopu nezaposlenosti u Kantonu Sarajevo. Slično je i u prethodnoj godini.

Stopa nezaposlenosti žena je veća od prosječne stope nezaposlenosti četiri općine Kantona Sarajevo. Razlike su još drastičnije ukoliko se posmatraju stope nezaposlenosti žena i stopa nezaposlenosti muškaraca.

Na području Kantona, stopa nezaposlenosti žena veća je od prosječne stope nezaposlenosti muškaraca za 14,7%. Najveća razlika između posmatranih stopa je u općini Ilidža, gdje je stopa nezaposlenosti žena skoro dvostruko veća od stope nezaposlenosti muškaraca.

Graf 17.

U ukupno zaposlenim sa visokom stručnom spremom, žene učestvuju sa 54,7%. Žene su dominantne u strukturi zaposlenih sa NSS (62,4%), VŠS (57,5%), VSS (54,7%), itd.

Tabela 54. Zaposlenost prema stepenu stručnog obrazovanja, mart 2013.

Klasifikacije	Ukupno	Žena	Učešće žena u %
VSS	31.180	17.042	54,7
Doktori nauka	1.176	444	37,8
Magistri nauka	1.826	930	50,9
VŠS	5.474	3.150	57,5
SSS	50.470	22.627	44,8
NSS	3.431	2.141	62,4
VKV	4.037	180	4,5
KV	12.124	1.926	15,9
PKV	1.167	195	16,7
NKV	3.290	1.607	48,8
Ukupno	111.173	48.868	44,0

Među zaposlenim ženama, 16,5% je starosne dobi između 30 i 34 godine, 14,3% je starosne dobi između 35 i 39 godina, 13,5% žene starosne dobi između 40 i 44 godine, itd.

U strukturi nezaposlenih 32,7% žena su nekvalifikovane, 30,7% žena sa srednjom stručnom spremom, 20,9% KV žena itd.

Broj nezaposlenih žena sa VSS od 25 do 49 godina starosti iznosi 4.637 ili 83,5% ukupno nezaposlenih žena sa visokom stručnom spremom, odnosno 10,8% ukupno nezaposlenih žena.

Nezaposlenih žena sa srednjom stručnom spremom starosti od 25 do 49 godina ima 8.665 ili 65,6% od ukupnog broja te kvalifikacije, odnosno 20,1% ukupno nezaposlenih žena.

Broj nezaposlenih sa KV u toj dobnoj skupini je 6.626 ili 73,7% ukupno nezaposlenih žena sa tom kvalifikacijom ili 15,4% ukupno nezaposlenih žena. Broj nezaposlenih žena sa stanjem mart 2014. godina iznosi 43.046 i manji je za 0,8% u odnosu na isti period prethodne godine.

Broj nezaposlenih žena u istom periodu sa VSS je manji za 0,3%, sa SSS veći za 0,3%, i KV manji za 0,6% u odnosu na isti period prethodne godine.

Sa stanovišta dužine čekanja na posao, najveći broj žena (34,7%) čeka posao preko 9 godina.

Broj nezaposlenih žena sa srednjom stručnom spremom, koji čekaju posao do tri godine iznosi 5.701 ili 43,2% u odnosu na ukupan broj sa tom kvalifikacijom ili 13,2% od ukupno nezaposlenih žena. Broj nezaposlenih žena sa KV kvalifikacijom, koji čekaju posao do tri godine je 2.797 ili 31,1% od žena iste kvalifikacije ili 6,5% od ukupno nezaposlenih žena.

Učešće nezaposlenih žena u mjesecu decembru 2013. godine, kao korisnika novčane naknade je 41,8 %, a u korištenju zdravstvenog osiguranja 56,6% u ukupnim korisnicima novčane naknade i zdravstvenog osiguranja na području Kantona Sarajevo.

Od ukupnog broja demobilisanih vojnih obveznika u mjesecu decembru 2013. godine, koji su registrovani kao nezaposleni, nezaposlenih žena ima 2.111, što čini 16,8% u strukturi učešća. Najviše je nekvalifikovanih žena, 837 ili 39,6% ukupnog broja žena iz ove skupine nezaposlenih.

Struktura upisa u sve vidove obrazovanja pokazuje uglavnom ujednačenost, u osnovnu školu od upisanih učenika, 48,6% su učenice, u srednjoj školi od ukupnih upisanih, 49,6% su učenice, a od ukupno upisanih studenata, 56,7% su studentice.

Indikativno je da su žene slabije prisutne u rukovodnim i političkim strukturama. Tako je u Skupštini Kantona od 35 poslanika, 7 žena (20,0%), u sastavu Vlade Kantona od 12 ministara, 1 žena (8,3%), u Gradskom vijeću od 25 vijećnika 5 žena (20,0%).

Prema podacima Ministarstva za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice na području Kantona Sarajevo na dan 31.12.2013.god. evidentirano je 1.767 porodica (3.722 lica) sa priznatim statusom raseljenog lica, od čega 153 porodice (399 lica) sa prijeratnim prebivalištem u općinama Kantona Sarajevo, iz drugih kantona Federacije BiH 51 porodica (102 lica) i iz drugog entiteta 1.563 porodice (3.221 lica). U poređenju sa brojem raseljenih porodica/ lica na dan 31.12.2012.godine (1.932 porodice, 4.146 lica), vidljivo je da je broj porodica sa priznatim statusom raseljenog lica na dan 31.12.2013.god. manji za 165 porodica odnosno 424 lica.

Zaključno sa 31.12.2013.godine, za 54 porodice je obezbjeđen privremeni smještaj, kako slijedi: 14 porodica je smješteno u stambenom objektu u Hrasnici, 1 porodica u srtambenom naselju Gladno polje, 5 porodica koristi stanove za koje nije podnešen zahtjev za povrat imovine, a za 34 porodice smještaj je obezbjeđen u stambenim zgradama, vlasništvo Kantona Sarajevo, u Tarčinu i Ilijašu.

Što se tiče zdravstvene zaštite raseljenih lica, Ministarstva za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice na području Kantona Sarajevo je, tokom 2013. godine, finansiralo troškove zdravstvene zaštite, mjesečno u prosjeku za 432 lica, koja nisu imala drugi vid zdravstvene zaštite.

Pored smanjenja broja raseljenih porodica/lica kroz obnovu stambenih jedinica, određenom broju lica je ukinut status raseljenog lica za koja je, u koordinaciji sa resornim službama općina Kantona Sarajevo, utvrđeno da posjeduju stambenu imovinu uslovnu za stanovanje na području Kantona Sarajevo.

Ministarstvo je u 2013. godini pripremilo tekst Zakona o pravima lica koja se iz Kantona Sarajevo vraćaju u mjesta prijeratnog prebivališta, kojim je svim povratnicima iz Kantona Sarajevo na područja općina entiteta RS i Brčko Distrikta BiH omogućen nastavak korištenja stečenih prava u Kantonu Sarajevo iz oblasti socijalne, zdravstvene i boračko-invalidske zaštite, što je značajan doprinos istinskom povratku.

Pokrenuta inicijativa, prema nadležnim institucijama Federacije BiH, za dopunu Zakona o raseljenim licima i povratnicima u Federaciji Bosne i Hercegovine u smislu sistemskog pravnog uređenja pitanja izgradnje stambenih jedinica na drugoj adresi stanovanja u odnosu na prijeratnu, kako bi se stvorio pravni osnov za izgradnju zamjenskih stambenih jedinica s ciljem trajnog stambenog rješenja raseljenih porodica.

U okvirima nadležnosti Kantona i uz punu saradnju sa drugim organima i institucijama, Ministarstvo je imalo za cilj da obezbjedi dostojanstven, bezbjedonosno, socijalno i ekonomski održiv povratak na prijeratnu adresu prebivališta raseljenih lica kako u Kanton Sarajevo tako i iz Kantona Sarajevo.

Preporuke:

- Nastaviti pomagati, shodno važećim propisima i finansijskim mogućnostima, povratak i održiv povratak raseljenih lica putem rekonstrukcije stambenih jedinica, sufinansiranja ili finansiranja rekonstrukcije infrastrukture, te putem jednokratnih pomoći u cilju poboljšanja života u mjestima povratka;
- Nastavak aktivnosti na uspostavi jedinstvene baze podataka za korisnike prava iz oblasti socijalne zaštite i zaštite porodice sa djecom i uvezivanje postojećih i novih baza podataka sa svim nadležnim institucijama koji provode zakone iz ove oblasti;
- Jačanje institucionalnih kapaciteta, kadrovski i materijalno, u Ministarstvu i ustanovama socijalne zaštite, a sve u cilju pružanja što kvalitetnije zaštite korisnicima koji ostvaruju određena prava putem ovih ustanova, sa posebnim akcentom na izgradnju KJU "Porodično savjetovalište";
- Inicirati donošenje novih zakona na nivou Federacije BiH i to Zakona o socijalnoj zaštiti, Zakona o osnovnim pravima osoba sa invaliditetom, Zakona o hraniteljstvu koji će utvrditi osnovna prava iz oblasti socijalne i zaštite porodice sa djecom i iznos istih i koji će biti finansirani sa nivoa Federacije BiH, te biti usaglašeni sa ratificiranim konvencijama i evropskim standardima i na temelju istih donošenje odgovarajuće zakonske regulative na nivou kantona;

- Inicirati donošenje Zakona o zaštiti porodice sa djecom na nivou Federacije BiH koji će utvrditi osnovna prava i iznose istih u oblasti zaštite porodice sa djecom na području cijele Federacije BiH. Formirati Fond za zaštitu porodice sa djecom iz kojeg će se obezbjeđivati sredstva za ove namjene;
- Formiranje servisa podrške i razvijanje mreže usluga u lokalnoj zajednici za korisnike kojima su iste potrebne (osobe sa invaliditetom, stare osobe i sl.);
- Pojačati multisektorsku saradnju između vladinog i nevladinog sektora sa svih nivoa vlasti međusobnim udruživanjem resursa s ciljem efikasnijeg i jeftinijeg djelovanja u oblasti socijalne politike;

5.3. Zdravstvena zaštita

Koncept razvoja zdravlja je jedna od najvažnijih determinanti rasta i razvoja jedne zemlje.

Svjetska zdravstvena organizacija definira zdravlje kao “stanje potpunog fizičkog, psihičkog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsustvo bolesti ili iznemoglosti.” Ključne determinante zdravlja najvećim su dijelom izvan kompetencija zdravstvenog sektora. Koncept razvoja zdravlja je proces koji uključuje mnoge sektore društva, kao i populaciju u cjelini, kroz individualne i kolektivne odluke i akcije.

Glavne determinante zdravlja koreliraju sa uvjetima življenja, faktorima okoliša, stilovima života i biološkim faktorima. Tako npr. politika u oblasti stanovanja, poljoprivrede, edukacije, uvjeta rada, zapošljavanja, vode i sanitacije, transporta, fiskalnih propisa i socijalne skrbi često ima veći utjecaj na zdravlje stanovništva nego zdravstveni sektor. Stoga je osobito važno naglasiti značaj intersektorske saradnje u zaštiti zdravlja stanovništva. Ozbiljne znanstvene studije su pokazale da se dugoročna nezaposlenost može smatrati kao direktni zdravstveni rizik, bilo da rezultira bolestima vezanim za siromaštvo, ili pak u dobro razvijenim sistemima socijalne sigurnosti, sa psihosocijalnim bolestima. Nezaposlenost često rezultira izborom nezdravog stila života kod velikog broja ljudi. Stoga je evidentan porast prevalencije pušenja, konzumiranja alkohola i opojnih droga, nezdrave ishrane i nedostatne fizičke aktivnosti, što konsekventno rezultira pojavom masovnih hroničnih nezaznih bolesti.

Sistem zdravstvene zaštite obuhvata zdravstvenu infrastrukturu koja obezbeđuje spektar programa i usluga i pruža zdravstvenu zaštitu pojedincima, porodicama i zajednici. Svrha sistema zdravstvene zaštite je očuvanje i unaprijeđenje zdravlja ljudi obezbjeđivanjem zdravstvenih usluga stanovništvu na efikasan nacin, a koje su u isto vreme dostupne i prihvatljive ljudima. Sistem zdravstvene zaštite je koncept koji obuhvata finansiranje, regulativu, resurse i usluge.

Finansiranje zdravstvene zaštite stanovništva se vrši izdvajanjem obaveznog doprinosa za zdravstvo na plaću zaposlenih. Pored obaveznog izdvajanja korisnici zdravstvenih usluga izdvajaju sredstva kroz participaciju.

U Kantonu Sarajevo zdravstvena zaštita se obavlja kroz djelatnost zdravstvenih ustanova u javnom i privatnom sektoru, u kojima zdravstveni radnici i zdravstveni saradnici pružaju zaštitu stanovništvu primjenom savremenih medicinskih postupaka i tehnologija, a provodi se

kao primarna, specijalističko-konsultativna i bolnička zdravstvena djelatnost i djelatnost javnog zdravstva.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, ukupan broj stanovnika u Kantonu Sarajevo u 2013. godini je iznosio 442.669 od čega su 69.980 (15,81%) djeca starosti 0 - 14 godina; 299.970 (67,76%) stanovništvo starosti 15 - 64 godine i 72 719 (16,43%) osobe starosti 65 godina i više.

Prema biološkom tipu, stanovništvo Kantona Sarajevo spada u regresivni tip stanovništva, u kojem je kontingent djece, odnosno potomaka (0-14 godina) znatno manji u odnosu na kontingent starijeg stanovništva, odnosno predaka (50 i više godina), a očekivano trajanje života pri rođenju za žene je 79,39 godina, a za muškarce 75,90 godina.

Tabela 55. Vitalni pokazatelji (‰)

Pokazatelji	2012	2013
Natalitet	10,5	10,2
Mortalitet	8,6	8,8
Dojenačka smrtnost	5,4	6,8
Prirodni priraštaj	1,9	1,5

Zdravstveno stanje stanovništva predstavlja procjenu zdravlja pojedinca, grupe ili cjelokupne populacije prema prihvaćenim standardima uz pomoć zdravstvenih indikatora. Procjena zdravstvenog stanja stanovništva se provodi kako bi se saznali najznačajniji zdravstveni problemi u određenoj populaciji ili populacionoj skupini sa ciljem poduzimanja aktivnosti na unapređenju zdravlja.

Analiza zdravstvenog stanja stanovništva se zasniva na registriranom morbiditetu na svim nivoima pružanja zdravstvene zaštite. Morbiditet registriran u ambulantno polikliničkoj djelatnosti u primarnoj zdravstvenoj zaštiti predstavlja jedan od osnovnih pokazatelja, a prikazan po pojedinim populacionim grupama značajan je za procjenu zdravstvenog stanja stanovništva

Vodeća oboljenja stanovništva Kantona Sarajevo u 2013. godini su: akutne infekcije gornjih respiratornih puteva, hipertenzivna oboljenja, akutni bronhitis i bronhiolitis, cistitis i diabetes mellitus. Među pet vodećih oboljenja nalaze se i dva hronična oboljenja. To su: hipertenzivna oboljenja sa učešćem od 11,43% u ukupnoj strukturi svih registrovanih oboljenja i sa stopom oboljevanja od 1.758,2 na 10.000 stanovnika i diabetes mellitus sa učešćem od 3,29% od svih registrovanih oboljenja i sa stopom oboljevanja od 505,71 na 10.000 stanovnika.

Kod zdravstvenog stanja stanovništva mentalno zdravlje je značajan segment, koje je naročito izraženo zbog teške socio-ekonomske situacije. Niska stopa produktivnosti, pad životnog standarda, usamljenost i kidanje socijalnih veza, osobni gubici i kriza morala ugrožavaju ili ostavljaju posljedice na zdravlje, a posebno na mentalno zdravlje. Ukupan broj registrovanih oboljenja/stanja koji se odnose na poremećaje mentalnog zdravlja iznosio je 21.098 ili 3.1% od ukupnog broja registriranih oboljenja/stanja.

Tabela 56. Ukupan broj zaposlenih u javnom sektoru zdravstvene zaštite Kantona Sarajevo

Broj zaposlenih	2012		2013		Indeks 2013/2012
	broj	%	broj	%	
Ukupno zaposleni	7.634	100,0	7.651	100,0	100,2
Zdravstveni radnici	5.454	71,4	5.522	72,2	101,2
Zdravstveni saradnici	132	1,7	134	1,8	101,5
Administrativno-tehničko osoblje	2.048	26,8	1.995	26,1	97,4

U Kantonu Sarajevo u 2013. godini ukupan broj zaposlenih je 7.651, što je za 0,22 % veći broj zaposlenih u odnosu na prethodnu godinu. Od ukupnog broja zaposlenih su 5.522 zdravstveni radnici, što je za 1,25 % veći broj u odnosu na prethodnu godinu i 1.995 administrativno-tehničkog osoblja, što je za 2,59 % veći broj zaposlenih u odnosu na prethodnu godinu.

Tabela 57. Broj zdravstvenih radnika u javnom sektoru zdravstvene djelatnosti

Broj zaposlenih	2012		2013		Indeks 2013/2012
	broj	%	broj	%	
Ukupno zdravstvenih radnika	5.454	100,0	5.522	100,0	101,2
Doktori medicine	1.392	25,5	1.433	26,0	102,9
Od toga specijalisti	1.128	20,7	1.142	20,7	101,2
Doktori stomatologije	184	3,4	179	3,2	97,3
Od toga specijalisti	66	1,2	65	1,2	98,5
Magistri farmacije	186	3,4	186	3,4	100,0
Od toga specijalisti	35	0,6	35	0,6	100,0
Fakultet zdravstvenih studija	39	0,7	57	1,0	146,2
VŠS zdravstveni tehničari	467	8,6	464	8,4	99,4
SSS zdravstveni tehničari	3.186	58,4	3.203	58,0	100,5

Od ukupnog broja zaposlenih u zdravstvenoj zaštiti učešće administrativno-tehničkog osoblja je 26,08 %, što predstavlja još uvijek zadovoljavajući odnos i skoro je identičan procentu u prethodnoj godini (26,83%).

Broj doktora medicine na 100.000 stanovnika za Kanton Sarajevo iznosi 323,72. Prema posljednjim dostupnim podacima (2011. godina) iz baze SZO, odnosno WHO/EUROPEAN HFA taj broj za EU iznosi 345,80, a za EU Region 333,78.

Broj doktora stomatologije na 100.000 stanovnika za Kanton Sarajevo iznosi 40,44. Prema podacima SZO taj broj za EU iznosi 67,03, a za EU Region 42,53.

Broj magistara farmacije na 100.000 stanovnika za Kanton Sarajevo iznosi 42,02. Prema podacima SZO taj broj za EU Region 39,55.

Broj zdravstvenih tehničara na 100.000 stanovnika za Kanton Sarajevo iznosi 828,38. Prema podacima SZO taj broj za EU iznosi 835,91, a za EU Region 765,87.

Ukupan broj posteljnih kapaciteta bolničke zdravstvene zaštite u Kantonu Sarajevo iznosio je 2.303 postelje, 120 postelja u dnevnom tretmanu pacijenta i 52 funkcionalne postelje za hemodijalizu.

Od ukupnog broja postelja, KCU Sarajevo raspolaže sa 1.913 kreveta (plus 90 dnevne bolnice i 52 funkcionalne postelje za hemodijalizu), Opća bolnica „Prim. Dr. Abdulah Nakaš“ sa 310 postelja, Psihijatrijska bolnica sa 70 postelja i Zavod za alkoholizam i druge toksikomaniju sa 10 kreveta plus 30 dnevnih.

Broj postelja na 100.000 stanovnika iznosio je 520,25 a prema dostupnim indikatorima baze podataka „Zdravlje za sve“ Svjetske zdravstvene organizacije broj postelja na 100.000 stanovnika u zemljama Europske Unije iznosio je 542,05 (posljednji ažurirani podatak/indikator za 2011. godinu), a prema istoj bazi podataka za Bosnu i Hercegovinu (posljednji ažurirani podatak /indikator za 2010. godinu) broj bolničkih postelja na 100.000 stanovnika iznosio je 345,11.

Komparativni prikaz ovog odbaranog indikatora ukazuje da se bolnički posteljni kapaciteti na području Kantona Sarajevo ne razlikuju značajno u odnosu na zbirni indikator za zemlje Europske Unije.

Problemi:

- finansiranje zdravstvene zaštite se odvija po broju uposlenika a ne po uslugama;
- nije adekvatno uspostavljen sistem upućivanja između i unutar nivoa zdravstvene zaštite što u značajnoj mjeri poskupljuje pružanje zdravstvenih usluga;
- nizak nivo zauzetosti posteljnih kapaciteta;
- nije uspostavljen adekvatan monitoring i evaluacija;
- nepostojanje adekvatnih programa za ključna javno – zdravstvena pitanja.

Preporuke

- Promjena načina finansiranja, za primarnu zdravstvenu zaštitu plaćanje po osiguraniku opredijeljenom za tim porodične medicine uz stimulaciju plaćanja usluga u realizaciji preventivnih programa, odnosno uvođenje dijagnostičko - terapijskih skupina u finansiranju bolničke zaštite;
- Ubrzati stavljanje preduslova za primjenu jedinstvene metodologije kojom se bliže utvrđuju kriteriji i mjerila za zaključivanje ugovora između nadležnog zavoda zdravstvenog osiguranja i zdravstvene ustanove;
- Uspostavljanje jasnog mehanizama monitoringa i evaluacije rada zdravstvenih ustanova u javnom i privatnom sektoru u cilju unaprijeđenja kvalitete zdravstvene zaštite.;
- Definirati prioritete javno – zdravstvene preventivne programe;
- Nastaviti aktivnosti na uvođenju integriranog informacionog sistema u zdravstvu;
- Planiranje posteljnog fonda i racionalizacija segmenta bolničke zaštite;
- Intenzivirati mjere za unaprijeđenje i zaštitu životne sredine uz pojačanu intersektorsku saradnju;

5.4. Obrazovanje

Obrazovanje i vještine značajno doprinose ekonomskom rastu i konkurentnosti. Takođe, obrazovanje doprinosi ličnom i društvenom razvoju pojedinca i smanjuje socijalne nejednakosti. Pojedinci stiču osnovne kompetencije za aktivnije učešće na tržištu radne snage i produktivniji rad. Generalno, empirijska literatura o ekonomskom rastu je otkrila pozitivnu vezu između obrazovanja i rasta bruto domaćeg proizvoda u mnogim zemljama. Sve se više naglašava važnost rasta investicija u fizički kapital, posebno u ICT i infrastrukturu, ali i u neopipljiv kapital poput obrazovanja, obučavanja, inovacija, brendinga i dizajna.

U Kantonu Sarajevo u 2013/2014. školskoj godini, bilo je 19 **predškolskih ustanova**, od čega 1 javna ustanova (u okviru nje djelovalo je 29 vrtića) i 18 privatnih ustanova.

Od ukupnog broja predškolskih ustanova na području Federacije Bosne i Hercegovine u 2013. godini, 30,1% se nalazi u Kantonu Sarajevo.

Predškolskim obrazovanjem je obuhvaćeno 3.773 djece Kantona Sarajevo, što je više za 672 djece u odnosu na 2012. godinu, od čega je 46,2% djevojčica. Učešće djece obuhvaćene predškolskim obrazovanjem u Kantonu Sarajevo čini 32,0% djece obuhvaćene predškolskim obrazovanjem u Federaciji Bosne i Hercegovine.

U predškolskom obrazovanju u Kantonu Sarajevo je zaposleno 447 lica, što je više za 91 lice nego u 2012. godini, a od toga je 53,5% (239) odgajatelja, tako da u prosjeku jedan odgajatelj radi sa 16 djece. U Federaciji Bosne i Hercegovine je zaposleno 1.537 lica, a od toga je 50,5% (776) odgajatelja odnosno u prosjeku 15 djece ima jednog odgajatelja. Broj zaposlenih u predškolskom obrazovanju Kantona Sarajevo u ukupnom broju zaposlenih u predškolskom obrazovanju Federacije Bosne i Hercegovine je 29,1%.

Od ukupnog broja zaposlenih u predškolskom obrazovanju u Kantonu Sarajevo 95,3% su žene, a u Federaciji Bosne i Hercegovine 93,8%.

Tabela 58. Broj i vrsta predškolskih ustanova u 2012. i 2013.

Područje	Godina	Vrsta predškolske ustanove				
		ukupno	javna ustanova		privatna ustanova	
			broj	%	broj	%
Kanton Sarajevo	2012	39	29	74,4	10	25,6
	2013	47	29	61,7	18	38,3
FBiH	2012	145	106	73,1	39	26,9
	2013	156	106	67,9	50	32,1

Tabela 59. Broj djece i zaposlenih u predškolskim ustanovama 2013.

Područje	Godina	broj djece		broj zaposlenih	broj djece na jednog odgajatelja
		ukupno	djevojčica		
Kanton Sarajevo	2012	3.101	1.551	356	16
	2013	3.773	1.745	447	16
FBiH	2012	10.969	5.269	1.450	15
	2013	11.808	5.579	1.537	15

Na početku 2013/2014. školske godine, na području Kantona Sarajevo djelovalo je ukupno: 71 osnovna škola redovnog **osnovnog obrazovanja** (66 javnih i 5 privatnih osnovnih škola) sa 1.712 odjeljenja, koju je pohađalo 35.946 učenika, što je za 1.044 učenika više nego

školske 2012/2013. godine. Također, na području Kantona Sarajevo djelovale su i 3 osnovne muzičke škole u kojima je nastavu pohađalo 1.284 učenika koji su istovremno učenici redovnih osnovnih škola. Nastavu u osnovnim školama je obavljalo 2.204 nastavnika.

Od ukupnog broja učenika osnovaca na području Kantona Sarajevo u 2013/2014. školskoj godini 49,9% su bile učenice, a 50,1% su bili učenici.

U Federaciji Bosne i Hercegovine je takođe uveden sistem devetogodišnjeg redovnog osnovnog obrazovanja. Na početku 2013/2014. školske godine djeluje 1.084 škola redovnog osnovnog obrazovanja sa 9.708 odjeljenja koje pohađa 198.328 učenika, što je manje nego prethodne godine, i u kojima nastavu obavlja 15.220 nastavnika.

Kanton Sarajevo u Federaciji Bosne i Hercegovine učestvuje sa 6,5% škola, 17,6% odjeljenja, 18,1% učenika i 14,5% nastavnika redovnog osnovnog obrazovanja (ukupno devetogodišnjeg obrazovanja).

Od ukupnog broja učenika osnovaca na području Kantona Sarajevo 49,9% su učenice, a u Federaciji Bosne i Hercegovine od ukupnog broja učenika 48,8% su učenice.

U Kantonu Sarajevo prosječan broj odjeljenja po školi je 24, dok je u FBiH 9.

Prosječan broj učenika po školi u Kantonu Sarajevo je 506, a u FBiH 183 učenika.

U Kantonu Sarajevo broj učenika po odjeljenju je 21, a u FBiH 20.

Prosječan broj nastavnika po školi u Kantonu Sarajevo je 30, a u FBiH 14.

Broj učenika na jednog nastavnika u Kantonu Sarajevo je 16, a u FBiH 13.

Učešće učenika redovnog osnovnog obrazovanja u ukupnom stanovništvu Kantona Sarajevo u 2013. je 8,1%. U Federaciji Bosne i Hercegovine učešće učenika redovnog osnovnog obrazovanja u ukupnom stanovništvu je 8,5%.

Tabela 60. Škole, odjeljenja, učenici i nastavnici osnovnog obrazovanja

Područje	Školska godina	škole	odjeljenja	učenici		nastavnici
				svega	učenice	
Kanton Sarajevo	2012/2013	71	1.630	34.902	17.056	2.204
	2013/2014	71	1.712	35.946	17.957	2.204
FBiH	2012/2013	1.088	9.760	199.038	97.145	15.045
	2013/2014	1.084	9.708	198.328	96.707	15.220

Tabela 61. Izvedeni pokazatelji u redovnom osnovnom obrazovanju

Područje	Školska godina	broj				
		odjeljenja po školi	učenika po školi	učenika po odjeljenju	nastavnika po školi	učenika po nastavniku
Kanton Sarajevo	2012/2013	23	491	21	30	16
	2013/2014	24	506	21	30	16
FBiH	2012/2013	12	236	21	19	13
	2013/2014	9	183	20	14	13

Redovno **srednje obrazovanje** se odvija kroz gimnazije, umjetničke škole, tehničke i srodne škole, te stručne škole.

U Kantonu Sarajevo na početku 2013/2014. školske godine djelovalo je ukupno: 39 srednjih škola za redovno srednje obrazovanje (36 javnih i 3 privatne srednje škole) sa 804 odjeljenja. Od tog broja na području Kantona Sarajevo djeluje 12 gimnazija, 2 umjetničke škole i 25

tehničkih i stručnih srednjih škola. Ove škole pohađao je 18.841 učenik, što je manje za 2.183 učenika nego školske 2012/2013. godine, od čega gimnazije 6.126 učenika ili 32,5%, umjetničke 306 ili 1,6%, tehničke i stručne škole 12.409 učenika ili 65,9%.

Nastavu u srednjim školama obavljalo je 1.420 nastavnika.

U Federaciji Bosne i Hercegovine na početku 2013/2014. školske godine, nastava se obavlja u 195 škola za redovno srednje obrazovanje sa 4.172 odjeljenja. Ove škole pohađa 103.579 učenika, što je manje za 7.137 učenika nego prethodne godine, od čega gimnazije 28.413 ili 27,4% učenika, umjetničke 991 ili 1,0%, tehničke i srodne škole 52.724 ili 50,9%, te stručne škole 21.451 ili 20,7% učenika. Od ukupnog broja učenika 49,5% su učenice, u gimnazijama 63,0%, u umjetničkim 60,9%, u tehničkim i srodnim 49,5%, u stručnim 30,7%. Nastavu obavlja 8.585 nastavnika.

Od ukupnog broja učenika srednjoškolaca na području Kantona Sarajevo u 2013/2014. školskoj godini 47,4% su bile učenice, a 52,6% su bili učenici.

Kanton Sarajevo u Federaciji Bosne i Hercegovine učestvuje sa 20% škola redovnog srednjeg obrazovanja, 18,2% učenika redovnog srednjeg obrazovanja (21,6% učenika koji pohađaju gimnazije, 30,9% umjetničke škole i 19% tehničke i srodne škole), te sa 16,5% nastavnika.

Prosječan broj odjeljenja po školi redovnog srednjeg obrazovanja u Kantonu Sarajevo je 21, učenika po školi je 483, učenika po odjeljenju je 23, nastavnika po školi je 36 i učenika po nastavniku je 13.

U Federaciji Bosne i Hercegovine, u prosjeku, ima 21 odjeljenje po školi, 531 učenik po školi, 25 učenika po odjeljenju, 44 nastavnika po školi i 12 učenika po nastavniku.

Učešće učenika redovnog srednjeg obrazovanja u ukupnom stanovništvu Kantona Sarajevo u 2013. godini je 4,1%. U Federaciji Bosne i Hercegovine učešće učenika redovnog srednjeg obrazovanja u ukupnom stanovništvu iznosi 4,4%.

Tabela 62. Škole, odjeljenja, učenici i nastavnici u redovnom srednjem obrazovanju

Područje	Školska godina	škole	odjeljenja	učenici	nastavnici
Kanton Sarajevo	2012/2013	39	874	21.024	1.420
	2013/2014	39	804	18.841	1.420
FBiH	2012/2013	193	4.299	110.716	8.488
	2013/2014	195	4.172	103.579	8.585

Tabela 63. Broj odjeljenja i učenika prema polu i vrsti škola redovnog srednjeg obrazovanja

Vrsta srednje škole	Školska godina	FBiH	Kanton Sarajevo	FBiH		Kanton Sarajevo	
		odjeljenja		svega	učenice	svega	učenice
Gimnazije	2012/2013	1.163	263	29.975	18.785	6.719	3.907
	2013/2014	1.140	249	28.413	17.908	6.126	3.595
Umjetničke škole	2012/2013	86	16	1.055	626	345	212
	2013/2014	85	16	991	604	306	189
Tehničke i stručne škole	2012/2013	2.046	595	55.116	27.330	13.960	6.353
	2013/2014	2.025	539	52.724	26.114	12.409	5.150
Ukupno	2012/2013	4.299	874	110.716	54.435	21.024	10.472
	2013/2014	4.172	804	103.579	51.221	18.841	8.934

Tabela 64. Izvedeni pokazatelji u redovnom srednjem obrazovanju

Područje	Školska godina	broj				
		odjeljenja po školi	učenika po školi	učenika po odjeljenju	nastavnika po školi	učenika po nastavniku
Kanton Sarajevo	2012/2013	22	539	24	36	14
	2013/2014	21	483	23	36	13
FBiH	2012/2013	22	574	26	44	13
	2013/2014	21	531	25	44	12

Sarajevu u 2013/2014. školskoj godini djeluje 34 **visokoškolske ustanove**, od toga na Univerzitetu u Sarajevu 26 visokoškolskih ustanova (23 fakulteta i 3 akademije), dok su ostalih 8 privatne visokoškolske ustanove (1 fakultet i 7 internacionalnih studija).

Tabela 65. Visokoškolske ustanove i upisani studenti, akademska 2013/2014.

Visokoškolske ustanove	visokoškolske ustanove				upisani studenti				
	ukupno	fakulteta	akademija	internacionalni studij	ukupno	žene	redovni	vanredni	strani studenti
Federacija BiH	108	86	5	17	72.601	40.869	56.790	15.811	5.499
Javne visokoškolske ustanove	78	73	5		63.694	37.398	51.605	12.089	3.312
Privatne visokoš. ustanove	30	13		17	8.907	3.471	5.185	3.722	2.187
Sarajevo	34	24	3	7	33.949	19.010	27.072	6.877	2.650
Univerzitet Sarajevo	26	23	3		30.663	17.762	23.900	6.763	943
Privatne visokoš. ustanove	8	1		7	3.286	1.338	3.172	114	1.707

Tabela 66. Visokoškolske ustanove i upisani studenti, akademska 2012/2013.

Visokoškolske ustanove	visokoškolske ustanove				upisani studenti				
	ukupno	fakulteta	akademija	internacionalni studij	ukupno	žene	redovni	vanredni	strani studenti
Federacija BiH	110	90	5	15	72.460	40.490	55.931	15.106	4.855
Javne visokoškolske ustanove	76	71	5		64.283	37.236	51.354	11.729	2.951
Privatne visokoš. ustanove	34	19		15	8.177	3.254	4.577	3.377	1.904
Sarajevo	34	26	3	5	33.910	18.839	26.755	6.298	2.356
Univerzitet Sarajevo	26	23	3		31.063	17.616	24.002	6.204	848
Privatne visokoš. ustanove	8	3		5	2.847	1.223	2.753	94	1.508

U Sarajevu je u 2013/2014. upisano 33.949 studenata, od toga je na Univerzitetu u Sarajevu 30.663 studenata ili 90,3% (od čega je 23.900 redovnih ili 77,9%), dok je na privatnim visokoškolskim ustanovama upisano 3.286 studenata ili 9,7% (od čega je 3.172 redovnih ili 96,5%).

Od ukupnog broja upisanih studenata u Sarajevu, 19.010 studenata ili 56,0% su žene, gdje je njihovo učešće na Univerzitetu u Sarajevu, 17.762 studenata ili 57,9%, a na privatnim visokoškolskim ustanovama, učešće žena je nešto manje i iznosi 1.338 studenata ili 40,7%.

Od stranih studenata upisano je 2.650 ili 7,8% od ukupnog broja upisanih studenata u Sarajevu, od toga je na Univerzitetu u Sarajevu upisano 943 studenata ili 3,1%, dok je na privatnim visokoškolskim ustanovama upisano 1.707 studenata ili 51,9%.

Nastavu u Sarajevu obavlja 2.627 nastavnika, od čega je 42,8% žena. Na Univerzitetu u Sarajevu nastavu obavlja 2.172 nastavnika, od čega 44,4% žena. Na privatnim visokoškolskim ustanovama nastavu obavlja 455 nastavnika, od čega su 35,2% žene.

Na području Federacije Bosne i Hercegovine djeluje 108 visokoškolskih ustanova, 78 javnih visokoškolskih ustanova sa 73 fakulteta i 5 akademija, te 30 privatnih visokoškolskih ustanova sa 13 fakulteta i 17 internacionalnih studija. Upisano je 72.601 studenta, od čega 56.790 redovna ili 78,2% i vanrednih 15.811 ili 21,8% . Od ukupnog broja studenata 56,3% su žene. Stranih studenata je upisano 5.499.

Nastavu obavlja 6.530 nastavnika, od čega je 44,1% žena. Nastavnika u stalnom radnom odnosu je 2.996 ili 45,9%, dok je nastavnika sa privremenim radnim odnosom (određeno radno vrijeme) 3.534 ili 54,1%.

Sarajevo u Federaciji Bosne i Hercegovine učestvuje sa 31,5% visokoškolskih ustanova, 27,9% fakulteta, 60% akademija i 41,2% internacionalnih studija, te 46,8% studenata, 48,2% stranih studenata (Univerzitet Sarajevo 17,1% a privatne visokoškolske ustanove 31,0%) i 40,2% nastavnika.

Od ukupnog broja visokoškolskih ustanova u Sarajevu na Univerzitetu Sarajevo 58,8% su fakulteti sa 88,5% studenata, 8,8% su vjerski fakulteti sa 2,4% studenata, 8,8% su akademije sa 1,8% studenata, a na privatnim visokoškolskim ustanovama 8,8% su privatni fakulteti sa 0,9% studenata i 14,7% internacionalni studij sa 8,8% studenata.

Preporuke:

- Usklađivanje zakona o odgoju i obrazovanju;
- Implementacija pedagoških standarda i normativa za sve nivoe obrazovanja. (u prethodnoj godini su izvršene sve potrebne pripreme i usaglašavanje, testiranje, finansijski efekti i sl.);
- Rad na daljnjoj provedbi Sporazuma o pravima djece povratnika, kao i odgovarajućih dokumenata koji se odnose na desegregaciju obrazovanja, poštujući bogate kulturološke različitosti, koje su obilježje naše države, ali i Kantona Sarajevo;
- U skladu sa Briselskim dokumentom Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade će raditi na zajedničkom jezgru curriculumu, za osnovnu školu i sve vrste srednjih škola, sa posebnim akcentom na defragmentiranje nomenklature zanimanja, a time i programa stručnog obrazovanja. Sve navedene dokumente radit ćemo u skladu sa savremenim evropskim i svjetskim standardima;
- Planira se rad na izmjeni postojećeg sistema obrazovanja djece sa posebnim potrebama, kako bi se osigurala dosljedna primjena savremenih principa inkluzivnog obrazovanja. Napominjemo da je u prethodnoj godini ostvarena uspješna saradnja sa svim relevantnim institucijama koje se bave ovim pitanjima (Škole, Udruženje vijeća roditelja, nevladine organizacije koje se bave inkluzijom), kao i donošenje odgovarajućih nastavnih planova i programa;
- U skladu sa vremenskim rokovima iz briselskog dokumenta, radit će se na definisanju smjernica za rad vijeća roditelja i vijeća učenika, odnosno modificiranju postojećih akata koji regulišu ovu oblast. Isto tako planiramo osnovati vijeća učenika osnovnih, odnosno srednjih škola Kantona Sarajevo s ciljem afirmacije istinskog učešća učenika u savremenim demokratskim procesima;

- Raditi na izradi Strategije informatizacije osnovnih i srednjih škola Kantona Sarajevo i Strategiji za mlade;
- Sistematično će se raditi na obuci nastavnika i menadžera za rad po novim nastavnim planovima i programima i novom metodologijom podučavanja i upravljanja, posebno u oblasti inkluzivnog obrazovanja i obrazovanja djece koja borave u bolnicama ili drugim ustanovama zbog čega ne mogu da pohađaju redovnu nastavu;
- Radit će se na programima obrazovanja odraslih i cjeloživotnog obrazovanja;
- Posebne aktivnosti biće u vezi sa pripremom prijedloga niza akata koje je u obavezi da donese Ministar na temelju izmjena zakona iz oblasti obrazovanja i odgoja, kao i Zakona o naučno-istraživačkoj djelatnosti;
- Neposredni kontakti u djelatnosti i povezivanje različitim povodima i potrebama sa Federalnim ministarstvom obrazovanja i nauke, resornim ministarstvima drugih kantona, službama društvenih djelatnosti Grada i općina, kao i raznim drugim domaćim i stranim subjektima koji se Ministarstvu za obrazovanje, nauku i mlade obraćaju sa određenim pitanjima;
- U 2014. godini Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade će nastaviti aktivnosti na realizaciji projekta besplatnog osnovnog obrazovanja kroz projekat – besplatni udžbenici;
- U 2014. godini Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade će nastaviti saradnju sa odgovarajućim granskim sindikatima po svim aktuelnim pitanjima iz oblasti odgoja i obrazovanja iz zajedničkog domena;
- Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade će nastaviti saradnju sa svim relevantnim vladinim i nevladinim organizacijama sa kojima je saradnja započeta, ukoliko se procijeni da je ta saradnja korisna;
- Posebne aktivnosti će takođe biti u vezi sa nastavkom provođenja Zakona o osnovama bezbjednosti saobraćaja na putevima u Bosni i Hercegovini (Službeni glasnik BiH, broj 6/06), odnosno ključne aktivnosti propisane ovim Zakonom, posebno aktivnosti u vezi sa osposobljavanjem za vozače motornih vozila, koje su date u nadležnost organima zaduženim za obrazovanje, dakle ministarstvima obrazovanja entiteta, kantona i Distrikta Brčko. Najznačajnije aktivnosti odnosit će se na provođenje slijedeća tri pravilnika: Pravilnik o uvjetima i načinu dobijanja licence (Službeni glasnik BiH, broj 12/07), Pravilnik o sticanju zvanja vozača-instruktor motornih vozila („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 15/07) i Pravilnik o osposobljavanju za vozača motornih vozila („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 15/07);

Pregled tabela

Redni broj	Naziv	
1.	BDP u hiljadama KM	8
2.	BDP/pc u KM	9
3.	Indeksi industrijske proizvodnje u KS i FBiH	9
4.	Indeksi glavnih industrijskih grupacija u KS i FBiH	10
5.	Indeksi industrijske proizvodnje prema područjima i odjeljcima KD-a u KS i FBiH	10
6.	Industrijska proizvodnja u Kantonu Sarajevo, indeksi (po KD)	11
7.	Obim vanjsko-trgovinske razmjene Kantona Sarajevo u 000 KM	12
8.	Obim vanjsko-trgovinske razmjene u hiljadama KM	13
9.	Vanjska trgovina Kantona Sarajevo - uvoz u 000 KM	13
10.	Uvoz u hiljadama KM	14
11.	Vanjska trgovina Kantona Sarajevo - izvoz u 000 KM	14
12.	Izvoz u hiljadama KM	14
13.	Pokrivenost uvoza izvozom (%)	15
14.	Izvoz Kantona Sarajevo po područjima Klasifikacije djelatnosti (KD) - proizvodni princip u 000 KM	15
15.	Uvoz Kantona Sarajevo po područjima Klasifikacije djelatnosti (KD)- proizvodni princip u 000 KM	15
16.	Izvršenje Budžeta KS za period 01.01.-31.12.2013. godine	16
17.	Nivo i dinamika ukupno ostvarenih prihoda za period od 01.01.-31.12.2013. godine	16
18.	Pregled izvršenja rashoda za 2013. i 2012. godinu, poređeno sa Budžetom KS 2013.	17
19.	Prosječna neto plaća u KM	18
20.	Plaće po područjima i odjeljcima KD, 2013. u KM	18
21.	Bruto domaći proizvod u hiljadama KM	21
22.	Bruto domaći proizvod po glavi stanovnika u KM	22
23.	Bruto domaći proizvod po zaposlenom	22
24.	Ostvarene investicije u nova stalna sredstva po tehničkoj strukturi Kantona Sarajevo u 000 KM	24
25.	Struktura ostvarenih investicija po tehničkoj strukturi Kantona Sarajevo i FBiH (%)	25
26.	Struktura ostvarenih investicija Kantona Sarajevo i Federacije BiH u 2012. godini po djelatnostima	26
27.	Ostvarene investicije u nova stalna sredstva KS u 2012. po tehničkoj strukturi i KD-u u 000 KM	27
28.	Radna snaga u Kantonu Sarajevo po godinama	28
29.	Obrazovna struktura radne snage u Kantonu Sarajevo	29
30.	Učešće zaposlenih i nezaposlenih u radnoj snazi prema obrazovnoj strukturi (%)	30
31.	Upisani studenti	31
32.	Broj nezaposlenih lica po godinama starosti u Kantonu Sarajevo	31
33.	Broj nezaposlenih lica po godinama starosti i kvalifikaciji, mart 2014.	31
34.	Broj poreskih obveznika_ naučno istraživanje i razvoj	32
35.	Zaposleni u Kantonu Sarajevo po godinama	34
36.	Broj zaposlenih po područjima i odjeljcima SKD (2009.-2012.)	36
37.	Broj zaposlenih po područjima i odjeljcima SKD, struktura (%)	37
38.	Broj i struktura zaposlenih po područjima i odjeljcima KD, 2013.	37
39.	Nezaposleni prema stručnoj spremi u Kantonu Sarajevo	38
40.	Nezaposleni prema stručnoj spremi u Kantonu Sarajevo, struktura (%)	38

41.	Stepen i stopa nezaposlenosti u Kantonu Sarajevo (%)	39
42.	Poreski subjekti u Kantonu Sarajevo	40
43.	Poreski obveznici po veličini u Kantonu Sarajevo 2013.	40
44.	Prinos usjeva i voća u KS za period 2006-2013.	45
45.	Broj subjekata i zaposlenih u područjima D i E	53
46.	Stanovništvo po općinama	61
47.	Stanovništvo po općinama – struktura (%)	62
48.	Površina i gustina naseljenosti po općinama	62
49.	Starosna struktura stanovništva u 2014. godini	64
50.	Ukupan broj živorođenih	65
51.	Ukupan broj umrlih	65
52.	Ukupan prirodni priraštaj	65
53.	Korisnici penzija u martu 2014. za Kanton Sarajevo	70
54.	Zaposlenost prema stepenu stručnog obrazovanja, mart 2013.	72
55.	Vitalni pokazatelji (‰)	76
56.	Ukupan broj zaposlenih u javnom sektoru zdravstvene zaštite Kantona Sarajevo	77
57.	Broj zdravstvenih radnika u javnom sektoru zdravstvene djelatnosti	77
58.	Broj i vrsta predškolskih ustanova u 2012. i 2013.	79
59.	Broj djece i zaposlenih u predškolskim ustanovama 2013.	79
60.	Škole, odjeljenja, učenici i nastavnici osnovnog obrazovanja	80
61.	Izvedeni pokazatelji u redovnom osnovnom obrazovanju	80
62.	Škole, odjeljenja, učenici i nastavnici u redovnom srednjem obrazovanju	81
63.	Broj odjeljenja i učenika prema polu i vrsti škola redovnog srednjeg obrazovanja	81
64.	Izvedeni pokazatelji u redovnom srednjem obrazovanju	82
65.	Visokoškolske ustanove i upisani studenti, akademska 2013/2014.	82
66.	Visokoškolske ustanove i upisani studenti, akademska 2012/2013.	82

Pregled grafova

Redni broj	Naziv	
1.	Bruto domaći proizvod Kantona Sarajevo po općinama u hiljadama KM	8
2.	Bruto domaći proizvod Kantona Sarajevo i FBiH u hiljadama KM	21
3.	Bruto domaći proizvod po glavi stanovnika Kantona Sarajevo i FBiH u KM	22
4.	Bruto domaći proizvod po zaposlenom Kantona Sarajevo i FBiH u KM	23
5.	Indeksi ostvarenih investicija 2012/2011. po tehničkoj strukturi	24
6.	Učešće ostvarenih investicija KS u FBiH	25
7.	Struktura ukupno ostvarenih investicija prema namjeni ulaganja u 2012. (%)	27
8.	Indeks radne snage u Kantonu Sarajevu	29
9.	Obrazovna struktura radne snage Kantona Sarajevo 2012. i 2013.	29
10.	Obrazovna struktura zaposlenog stanovništva Kantona Sarajevo	30
11.	Broj zaposlenih u Kantonu Sarajevo	35
12.	Zaposleni u Kantonu sarajevo - indeksi	35
13.	Stepen zaposlenosti stanovništva Kantona Sarajevo u %	35
14.	Broj nezaposlenih u Kantonu Sarajevo	38
15.	Stepen nezaposlenosti stanovništva Kantona Sarajevo u %	39
16.	Stopa nezaposlenosti Kantona Sarajevo u %	39
17.	Stopa nezaposlenosti muškaraca i žena, u %	72

Pregled karata

Redni broj	Naziv	
1.	Broj stanovnika općina u Kantonu Sarajevo, 2014. (struktura u %)	62
2.	Gustina naseljenosti (st/km ²) po općinama Kantona Sarajevo, 2014.	63
3.	Starosna struktura stanovništva po općinama Kantona Sarajevo, 2014. (struktura u %)	64

Izvori podataka:

- Federalni zavod za statistiku;
- Zavod za informatiku i statistiku Kantona Sarajevo;
- JU „Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo“;
- Ministarstvo finansija Kantona Sarajevo;
- Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo;
- Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo;
- Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo;
- Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo;
- Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša;
- Privredna komora Kantona Sarajevo;
- Poreska uprava Federacije BiH;
- Federalni zavod za programiranje razvoja;
- Zavod za planiranje razvoja Kantona Sarajevo;